

KINDERRECHTEN IN NEDERLAND 2008-2012

De vierde ngo-rapportage van het Kinderrechtencollectief
aan het VN-Kinderrechtencomité

Kinderrechtencollectief
www.kinderrechten.nl

KINDERRECHTEN IN NEDERLAND

2008-2012

De vierde ngo-rapportage van het Kinderrechtencollectief
aan het VN-Kinderrechtencomité

INHOUD

INHOUDSOPGAVE

Auteurs	4
Geraadpleegde deskundigen	6
Lijst van ondertekenaars	8
Voorwoord	10
Inleiding	11
1. Kinderrechten en maatschappelijke ontwikkelingen	15
1.1 Algemene toepassingsmaatregelen	15
1.2 Algemene beginselen	17
2. Gezinssituatie en alternatieve zorg	19
2.1 Familierecht	19
2.2 Jeugdzorg	20
3. Kinderen met een beperking, elementaire gezondheidszorg en armoede	27
3.1 Kinderen met een beperking	27
3.2 Elementaire gezondheidszorg	30
3.3 Armoede	33
4. Onderwijs, openbare ruimte en vrije tijd	38
4.1 Onderwijs	38
4.2 Openbare ruimte en vrije tijd	41
5. Speciale beschermingsmaatregelen	43
5.1 Kindermishandeling	43
5.2 Jeugdstrafrecht	48
5.3 Kinderen in het migratierecht	53
5.4 Kinderarbeid	64
6. Kinderrechten en internationale samenwerking	67
7. Verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie	70
8. Kinderen in gewapende conflicten	79
Naleving van de aanbevelingen uit 2009 van het VN-Kinderrechtencomité	85
Literatuurlijst	100
Colofon	

AUTEURS

1. Kinderrechten en maatschappelijke ontwikkelingen

1.1. Algemene toepassingsmaatregelen

1.2. Algemene beginselen

Aysel Sabahoglu	Defence for Children
Beata Stappers	Defence for Children
Marcel Bamberg	NJR

2. Gezinssituatie en alternatieve zorg

2.1. Familierecht

2.2. Jeugdzorg

Karin Matthijsse	Stichting Kinderpostzegels Nederland
Coby van der Kooi	Defence for Children

3. Kinderen met een beperking, elementaire gezondheidszorg en armoede

3.1. Kinderen met een beperking

Majorie Kaandorp	UNICEF Nederland
Lidwien Schulte	William Schrikker Groep

3.2. Elementaire gezondheidszorg

Majorie Kaandorp	UNICEF Nederland
------------------	------------------

3.3. Armoede

Majorie Kaandorp	UNICEF Nederland
------------------	------------------

4. Onderwijs, openbare ruimte en vrije tijd

4.1. Onderwijs

Zeki Arslan	Stichting Forum
Sandra Pardoel	De Katrol: Leerondersteuning aan huis
Walter Roza	Stichting Pet'je Af

4.2. Openbare ruimte en vrije tijd

Wil Houtman	Jantje Beton
Anne Koning	Jantje Beton
Malou Durve	Jantje Beton

5. Speciale beschermingsmaatregelen

5.1. Kindermishandeling

Mariëlle Dekker	Augeo Foundation
Coby van der Kooi	Defence for Children

5.2. Jeugdstrafrecht

Maartje Berger	Defence for Children
----------------	----------------------

5.3. Kinderen in het migratierecht

Karin Matthijsse	Stichting Kinderpostzegels Nederland
Carla van Os	Defence for Children

5.4. Kinderarbeid

Talinay Strehl	Terre des Hommes
----------------	------------------

6. Kinderrechten en internationale samenwerking

Tanja van de Linde	Plan Nederland
Talinay Strehl	Terre des Hommes
Mark Wijne	UNICEF Nederland
Roelie Wolting	DCDD
Sharon Detrick	Defence for Children

7. Verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie

Celine Verheijen	Defence for Children - ECPAT Nederland
Theo Noten	Defence for Children - ECPAT Nederland

8. Kinderen in gewapende conflicten

Mark Wijne	UNICEF Nederland
Tanja van de Linde	Plan Nederland
Annabel Trapp	War Child
Wout Visser	War Child
Eamonn Hanson	War Child

Eindredactie

Aysel Sabahoglu	Defence for Children
Beata Stappers	Defence for Children
Manon Eijgenraam	Defence for Children

Correctoren

Dick Schoonenwolf	Defence for Children
Esther Polhuijs	Defence for Children
Jolien Verweij	Defence for Children

AUTEURS

GERAADPLEEGDE DESKUNDIGEN

1. Kinderrechten en maatschappelijke ontwikkelingen

prof. dr. Karin Arts	International Institute of Social Studies, Erasmus Universiteit Rotterdam
prof. dr. Barbara Oomen	Roosevelt Academy (Universiteit Utrecht), Universiteit van Amsterdam

2. Gezinssituatie en alternatieve zorg

prof. mr. Paul Vlaardingerbroek	Tilburg University
dr. Goos Cardol	Hogeschool Zuyd

3. Kinderen met een beperking, elementaire gezondheidszorg en armoede

3.1. Kinderen met een beperking

drs. Ellen de Rooter	NSGK voor het Gehandicapte Kind
drs. Karin van der Aa	Johanna Kinderfonds
mr. Willemijn van Oppenraaij	William Schrikker Groep
drs. Floor Kaspers	CG-Raad

3.2. Elementaire gezondheidszorg

mr. dr. Jo Dorscheidt	Rijksuniversiteit Groningen
Bettie Carmiggelt, arts, M&G	Nederlands Centrum Jeugdgezondheid
mr. drs. Sarah Spronk	Universiteit Leiden
Sannie van Ginkel	Stichting Zorg voor Borstvoeding

3.3. Armoede

drs. Bas Tierolf	Verwey-Jonker Instituut
Rina Beers	Federatie Opvang
drs. Hella Masuger	Stichting Zwerfjongeren Nederland
drs. Ria van Nistelrooij	Stichting de Vonk
Annie van den Bosch	ATD Vierde Wereld

4. Onderwijs, openbare ruimte en vrije tijd

4.1. Onderwijs

dr. Joep Bakker	Radboud Universiteit
prof. dr. Luc Stevens	NVOS
dr. Kees Vernooy	Hogeschool Edith Stein
drs. Jeanet van de Korput	Bernard van Leer Foundation

4.2. Openbare ruimte en vrije tijd

dr. Sanne de Vries	TNO
dr. Maartje Raijmakers	Universiteit van Amsterdam

5. Speciale beschermingsmaatregelen

5.1. Kindermishandeling

dr. Herman Baartman
Rudy Bonnet, BAA

Emeritus hoogleraar Vrije Universiteit Amsterdam
Voorzitter stichting Voorkoming
Kindermishandeling
Zelfstandig adviseur jeugdbeleid

drs. Marjon Donkers

5.2. Jeugdstrafrecht

prof. mr. Ton Liefwaard

Universiteit Leiden,
UNICEF Professor Children's Rights

5.3. Kinderen in het migratierecht

prof. mr. dr. Sarah van Walsum
dr. mr. Margrite Kalverboer
mr. Karin Kloosterboer
mr. Elsbeth Faber

Vrije Universiteit Amsterdam
Rijksuniversiteit Groningen
UNICEF Nederland
Nidos

5.4. Kinderarbeid

prof. dr. Kristoffel Lieten

Emeritus hoogleraar Universiteit van Amsterdam,
IREWOC

6. Kinderrechten en internationale samenwerking

prof. dr. Karin Arts

International Institute of Social Studies,
Erasmus Universiteit Rotterdam

prof. dr. Kristoffel Lieten

Emeritus hoogleraar Universiteit van Amsterdam,
IREWOC

Mathijs Euwema, msc.

Directeur ICDI

7. Verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie

dr. mr. Conny Rijken

Tilburg University

8. Kinderen in gewapende conflicten

mr. Stan Meuwese
Mathijs Euwema, msc.

Oud-directeur Defence for Children
Directeur ICDI

Eindcommentaar

prof. mr. Jaap Doek

Emeritus hoogleraar jeugdrecht
Vrije Universiteit Amsterdam, voormalig
voorzitter van het VN-Kinderrechtencomité
Hoogleraar Jeugdrecht Universiteit Leiden

prof. mr. Mariëlle Bruning

DESKUNDIGEN

LIJST VAN ONDERTEKENAARS

Advies Kinderparticipatie en Kinderrechten
Aflatoun - Stichting Child Savings International
ATD Vierde Wereld Nederland
Augeo Foundation
Bernard van Leer Foundation
Better Care Network Nederland
Chronisch Zieken en Gehandicapten Raad (CG Raad)
Cordaid
De Katrol: Leerondersteuning aan huis
Defence for Children
Dutch Coalition on Disability and Development (DCDD)
ECPAT Nederland
Federatie Opvang
FNV Mondiaal
Gezondheidsinstituut NIGZ
Herman van Veen Foundation
HVO, humanistisch centrum voor onderwijs en opvoeding
INLIA
International Child Development Initiatives (ICDI)
ICS International Child Support
International Foster Care Organisation (IFCO)
IREWOC
Jantje Beton
Jeugdcultuurfonds Nederland
Johanna Kinderfonds
Johannes Wier Stichting
Justitia et Pax
Kerk in Actie
Kinder- en Jongerenrechtswinkel Amsterdam
Kinder- en Jongerenrechtswinkel Den Haag
Kinder- en Jongerenrechtswinkel Leiden
KinderRechtenNU (Stichting kinderrechten en menselijke ontwikkeling)
Landelijk Cliëntenforum Jeugdzorg (LCFJ)
Liliane Fonds
Meldpunt Kinderporno
NCDO
NJR (Nationale Jeugd Raad)
Nederlands Jeugdinstituut (Nji)
Nederlands Platform voor Mensenrechteneducatie
Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde (NVK)
NJCM (Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten)
NSGK (Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind)
Nederlands Centrum Jeugdgezondheid
Nederlands Instituut voor onderwijs en opvoedingszaken (NIVOZ)
No-Kidding
NUSO Speelruimte Nederland
Oecumenische mensenrechtenvereniging ACAT Nederland
Overlegorgaan Caribische Nederlanders OcaN
Plan Nederland
Platform Ruimte voor de Jeugd

Pretty Woman and Boys Boys Boys
Save the Children
Scouting Nederland
Stand Up For Your Rights
Stichting Advies- en Klachtenbureau Jeugdzorg (AKJ)
Stichting Alexander
Stichting Centrum Internationale Kinderontvoering
Stichting CliP
Stichting De Vonk
Stichting Fair Work
Stichting Forum
Stichting Jeugd Nu
Stichting Kinderen Ouders Grootouders
Stichting Kinderperspectief
Stichting Kinderpostzegels Nederland
Stichting LOS
Stichting Pet'je Af
Stichting Quality4Children Nederland (Q4C)
Stichting STUK
Stichting Veilig Onderwijs
Stichting Voorkoming Kindermishandeling (VKM)
Stichting Zorg voor Borstvoeding
Stichting Zwerfjongeren Nederland
Terre des Hommes Nederland
TNO Innovation for Life
UNICEF Nederland
Verwey-Jonker Instituut
VluchtelingenWerk Nederland
War Child
Wereldkinderen
Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA
William Schrikker Groep

ONDER TEKENAARS

Dit is de vierde ngo-rapportage van het Kinderrechtencollectief over de implementatie en de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna VN-Kinderrechtenverdrag of IVRK) in Nederland. De rapportage beslaat de periode van juli 2008 tot en met februari 2012. Als startmoment voor het opstellen van de rapportage van de Nederlandse niet-gouvernementele organisaties (hierna ngo's) is een brede consultatie gehouden met een tachtigtal kinderrechtenorganisaties. Voor de inhoud van de ngo-rapportage zijn experts benaderd die de teksten kritisch hebben gelezen en becommentarieerd. De ngo-rapportage volgt qua opbouw de richtlijnen voor het rapporteren aan het Comité voor de Rechten van het Kind (hierna het VN-Kinderrechtencomité) door ngo's. Dat betekent een verdeling in clusters, zoals ook de rapporten van de overheden ingedeeld worden. In alle hoofdstukken worden de aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité uit 2009 als ijkpunt gebruikt, de actuele ontwikkelingen worden geschetst en de aanbevelingen van de ngo's geformuleerd. Aan het eind van de publicatie zijn tabellen per thema terug te vinden met de aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité aan de Nederlandse overheid uit 2009 en wordt door de ngo's een eindoordeel over de naleving door de overheid van die aanbevelingen uitgesproken. De gebruikte bronnen zijn zoveel mogelijk in de tekst verwerkt en per hoofdstuk zijn deze en de overige bronnen opgenomen in de literatuurlijst.

De overheid had in maart 2012 moeten rapporteren aan het VN-Kinderrechtencomité, maar is daar niet in geslaagd. De huidige ngo-rapportage wordt desalniettemin gepresenteerd in april 2012. De ngo-rapportage is een onafhankelijk document, dat een eigen analyse bevat en in beginsel niet reageert op het overheidsrapport. Wel is tijdens een aantal consultatiebijeenkomsten tussen het Kinderrechtencollectief en de betrokken ministeries beiderzijds toelichting gegeven op de ingenomen standpunten. Het Kinderrechtencollectief spreekt graag haar waardering uit voor deze betrokkenheid van de ministeries. Een positief-kritische dialoog met de overheid is van vitaal belang om de naleving van kinderrechten in Nederland (nog) beter te borgen.

Een geactualiseerde versie van de ngo-rapportage zal aan het VN-Kinderrechtencomité toegestuurd worden als de datum van de pre-session bekend is, waarschijnlijk in 2013. De pre-session is een hoorzitting waarbij alle niet-gouvernementele organisaties en andere bevoegde organen die aan het VN-Kinderrechtencomité gerapporteerd hebben, in de gelegenheid gesteld worden extra informatie te verschaffen. Op basis van die hoorzitting wordt vervolgens een list of issues opgesteld. Deze list of issues, ofwel een lijst met onderwerpen die ter bespreking aan de overheid wordt voorgelegd, geldt als indicatie van de prioriteiten van het VN-Kinderrechtencomité.

Naast de ngo-rapportage werkt NJR, in samenwerking met het Kinderrechtencollectief, aan de jongerenrapportage die gepubliceerd wordt in juni 2012 en geactualiseerd wordt, kort voor de pre-session bij het VN-Kinderrechtencomité.

De ngo-rapportage heeft betrekking op Nederland en zal niet ingaan op de aanbevelingen die door het VN-Kinderrechtencomité uit 2009 voor de Nederlandse Antillen en Aruba geformuleerd zijn. Een aparte ngo-rapportage over Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, St. Eustatius en Saba wordt voorbereid door de ngo's op deze overzeese gebiedsdelen en zal, wanneer de datum van de pre-session bekend is, aan het VN-Kinderrechtencomité aangeboden worden.

De ngo-rapportage wordt onderschreven door tachtig maatschappelijke organisaties. Het Kinderrechtencollectief is alle auteurs en deskundigen die hebben meegewerkt aan deze ngo-rapportage bijzonder erkentelijk voor hun inspanningen bij het tot stand brengen van dit rapport.

Aloys van Rest,

Voorzitter van het Kinderrechtencollectief | Directeur Defence for Children

INLEIDING

Het VN-Kinderrechtencomité kijkt met een kritische blik naar de rapporterende landen. Deze blik wordt kritischer naarmate een land over meer middelen beschikt om de rechten van kinderen conform het VN-Kinderrechtenverdrag te implementeren (artikel 4 IVRK). Met andere woorden: het VN-Kinderrechtencomité kijkt anders naar een land in ontwikkeling als naar een ontwikkeld land zoals Nederland. Het leven van kinderen in Nederland is over het algemeen goed. Alle basisvoorzieningen zijn beschikbaar, en vaak ook meer dan dat. Maar niet ieder kind kan in Nederland op dezelfde wijze gebruikmaken van deze voorzieningen. Bovendien vraagt het VN-Kinderrechtenverdrag meer dan het aanbieden van basisvoorzieningen. Dit rapport gaat over de kinderen in Nederland met wie het niet goed gaat of met wie het niet goed dreigt te gaan.

Maatschappelijke en politieke ontwikkelingen

De ngo-rapportage 2012 van het Kinderrechtencollectief komt tot stand in een land waar de eerste Kinderombudsman sinds 1 april 2011 aan het werk is en waar de wet tot de oprichting van het College voor de rechten van de mens aangenomen is. De ngo-rapportage wordt uitgebracht in een land waar geen speciale Minister voor Jeugd en Gezin meer bestaat en waar grote bezuinigingen worden doorgevoerd.

In het regeerakkoord 'Vrijheid en verantwoordelijkheid' uit september 2010 is maar beperkte aandacht voor kinderen. Veelal wordt op bijzonder negatieve en repressieve wijze over hen gesproken. Met name bij de aanpak van jeugdoverlast en jeugdcriminaliteit lijkt de pedagogische aanpak van jongeren niet langer voorop te staan. Eenmaal is in het regeerakkoord positieve aandacht voor kinderen, en wel als het gaat om het beoefenen van sport ten behoeve van een gezondere en socialere ontwikkeling.

Géén Minister voor Jeugd en Gezin

In de regeerperiode 2007-2010 was er in Nederland voor het eerst een (programma)Ministerie voor Jeugd en Gezin. Het beleid van de minister was expliciet gebaseerd op het VN-Kinderrechtenverdrag. Daarmee bevestigde hij het centrale en gezaghebbende belang van het VN-Kinderrechtenverdrag als bron voor het jeugdbeleid. Er was een centraal bewindspersoon voor alle zaken die met kinderen, jongeren en kinderrechten te maken hadden. Het was duidelijk wie het jeugdbeleid droeg. Het Kinderrechtencollectief heeft zich sterk gemaakt voor het behoud van een Minister voor Jeugd en Gezin. Desondanks heeft de huidige regering het (programma) Ministerie voor Jeugd en Gezin opgeheven en heeft het jeugdbeleid thematisch over diverse ministeries verdeeld. De Staatssecretaris voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport is de coördinerende bewindspersoon.

Minder rechtsbescherming voor kwetsbare groepen kinderen

Het regeerakkoord 'Vrijheid en verantwoordelijkheid' uit september 2010 spreekt weliswaar van respect voor internationale verdragen en het belang van bescherming van bepaalde grondrechten, maar stelt uitdrukkelijk dat de grenzen van grondrechten en het Europees recht opgezocht zullen worden, vooral waar het gaat om de mogelijkheden om een restrictief en selectief immigratiebeleid te kunnen voeren. Daar waar nieuw nationaal beleid op juridische grenzen stuit, zal Nederland zich binnen de Europese Unie of in ander verband inzetten voor wijziging van de betreffende verdragen, richtlijnen of afspraken. De verwachting is dat bescherming van kinderen uit kwetsbare groepen, zoals illegale kinderen, hierdoor zal verminderen.

Kinderrechten in het buitenlands beleid

Mensenrechten en kinderrechten vormen een zeer belangrijk aspect van het Nederlandse buitenlandbeleid. Maar voor kinderen in het buitenland is er momenteel vanuit de Nederlandse overheid minder aandacht. In de beleidsnotitie 'Een menswaardig bestaan. Een mensenrechtenstrategie voor het buitenlands beleid' uit 2007 besteedde de toenmalige Minister van Buitenlandse Zaken uitvoerig aandacht aan de bevordering van kinderrechten in het Nederlandse buitenland- en mensenrechtenbeleid. De minister wilde kinderrechten binnen Europees en internationaal verband bevorderen en legde nadruk op het tegengaan van geweld tegen kinderen. Verder wordt in de beleidsnotitie het streven uitgesproken de ergste vormen van kinderarbeid te bestrijden. In de herziene mensenrechtenstrategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid. Mensenrechten in het buitenlands beleid' uit april 2011, is de aandacht voor kinderrechten vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken aanzienlijk minder. Kinderrechten komen in het buitenlandbeleid vooral nog aan bod bij de bestrijding van de ergste vormen van kinderarbeid. Voor andere aspecten van kinderrechten wordt de inzet expliciet teruggeschroefd en zal Nederland vaker "gericht zijn op het ondersteunen van initiatieven van EU-partners". Het Kinderrechtencollectief vindt het van groot belang dat kinderrechten weer nadrukkelijk onderdeel gaan vormen van het mensenrechtenbeleid.

HOOFDSTUK 1 T/M 8

1. KINDERRECHTEN EN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN

1.1 ALGEMENE TOEPASSINGSMATREGELEN

(artikelen 4, 42 en 44 lid 6 IVRK)

De Kinderombudsman

Op 20 september 2010 heeft de Tweede Kamer de Wet Kinderombudsman aangenomen.

De Kinderombudsman is ondergebracht bij het instituut van de Nationale ombudsman en hij legt verantwoording af aan de Eerste en Tweede Kamer. Hij heeft onder andere de volgende taken:

- Het adviseren van de regering en het parlement over wetgeving en het beleid die de rechten van jongeren raken.
- Het informeren en voorlichten over de rechten van kinderen.
- Het behandelen van klachten, niet alleen over overheidsinstanties, maar ook over andere organisaties met een relevante taak op jeugdgebied (zoals scholen, kinderopvang, jeugdzorg en ziekenhuizen).
- Het doen van onderzoek naar mogelijke schendingen van kinderrechten in Nederland.

Verder adviseert de Kinderombudsman kinderen over de wijze waarop ze voor hun rechten kunnen opkomen en heeft hij tot taak mensen bewust te maken van de kinderrechten. In februari 2011 heeft de Tweede Kamer de benoeming bekendgemaakt. Door de benoeming van de Kinderombudsman heeft Nederland voldaan aan de herhaalde aanbeveling van het VN-Kinderrechtencomité hierover.

Een nieuw mensenrechteninstituut

De Nederlandse overheid heeft gehoor gegeven aan de oproep van de Verenigde Naties om conform de *Paris Principles* – de criteria die door de Verenigde Naties zijn opgesteld en waar een nationaal mensenrechteninstituut aan moet voldoen – te komen tot de oprichting van een nationaal mensenrechteninstituut. Dat instituut zal toezien op de naleving van mensen- en kinderrechten in Nederland. Het nieuwe instituut heeft een adviserende en informerende functie. De huidige Commissie Gelijke Behandeling zal opgaan in het toekomstige instituut. De bevoegdheid om rechtsvorderingen in te stellen bij de burgerlijke rechter zal bij het Mensenrechteninstituut beperkt blijven tot gelijke behandeling. Het Kinderrechtencollectief betreurt dat deze bevoegdheid niet naar alle werkterreinen van het Mensenrechteninstituut verbreed wordt.

Nog niet geratificeerde verdragen

Nederland heeft de volgende Verdragen nog niet geratificeerd:

- Facultatief Protocol bij het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten.
- Internationaal Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap en het Facultatief Protocol.
- Internationaal Verdrag over de bescherming van alle migrantenwerkers en hun familieleden.
- ILO Verdrag ter bescherming van huishoudelijk werkers.
- Facultatief Protocol bij het VN-Kinderrechtenverdrag betreffende Klachtenprocedure.

Deze Verdragen en Protocollen bieden (kwetsbare) kinderen (minimum)bescherming.

Het Kinderrechtencollectief beveelt de Nederlandse overheid aan deze Verdragen en Protocollen zo spoedig mogelijk te ratificeren.

Voorbehouden bij het VN-Kinderrechtenverdrag

De voorbehouden bij de artikelen 26, 37 sub c en 40 van het VN-Kinderrechtenverdrag aangaande het recht van kinderen op sociale zekerheid, het van toepassing verklaren van het volwassenenstrafrecht voor kinderen van zestien jaar en ouder en het uitsluiten van kinderen van het recht op juridische bijstand zijn niet ingetrokken. Tot nu toe heeft de Nederlandse regering steeds aangegeven dit ook niet noodzakelijk te vinden.

Bezuinigingen

De aanbeveling van het VN-Kinderrechtencomité om het voorbehoud bij artikel 26 IVRK, dat voorziet in een eigen recht van kinderen op sociale voorzieningen, op te heffen, is door Nederland niet opgevolgd. De overheid rapporteerde in 2008 aan het VN-Kinderrechtencomité dat Nederland een dekkend systeem van sociale verzekeringen en voorzieningen kent dat burgers een minimuminkomen garandeert. De huidige regering moet de komende jaren grote bezuinigingen doorvoeren. De bezuinigingen zullen met name de gezinnen en kinderen treffen die van een minimuminkomen leven. In hoofdstuk 3.3 van deze rapportage wordt uitgebreid gerapporteerd over armoede in Nederland.

Decentralisatie

De landelijke overheid draagt, mede in het kader van de bezuinigingsplannen, steeds meer taken over aan de lokale overheid. Gemeenten krijgen, volgens het beleidsplan, meer te zeggen over onderwerpen die dicht bij hun inwoners staan, zoals de uitvoering van de jeugdzorg. Gemeenten worden volgens de nieuwe wet Werken naar vermogen verantwoordelijk voor de hulp aan iedereen die onder deze wet valt. Tegelijkertijd worden gemeenten gekort op hun rijkstoelagen. Er zijn geen waarborgen voor behoud van de kwaliteit, professionaliteit en capaciteit bij de transitie naar de gemeenten om al deze taken uit te voeren. Het Kinderrechtencollectief maakt zich grote zorgen dat met de decentralisatie en de bezuinigingen van de gemeenten de kwaliteit niet beter, maar juist slechter zal worden, met alle consequenties van dien voor kinderen die ziek zijn, in arme gezinnen leven of gebruik moeten maken van de jeugdzorg.

Dataverzameling

De overheid stelt jaarlijks de Jeugdmonitor op: een met cijfers onderbouwde samenvatting van de leefsituatie van jongeren tussen 0 en 25 jaar in Nederland en rapporteert op de thema's jongeren en gezin, gezondheid en welzijn, onderwijs, arbeid en veiligheid en justitie. De Jeugdmonitor bevat geen informatie over seksuele uitbuiting en mensenhandel. Wel bevat de monitor gegevens over kindermishandeling en jeugdzorg. Behalve informatie op landelijk niveau bevat de monitor ook informatie op regionaal niveau. Daarnaast verscheen eind 2011 de publicatie 'Regionaal beeld van de jeugd 2011', waarin de situatie van de jeugd in de Nederlandse gemeenten opgenomen is. Desalniettemin heeft de Nederlandse overheid haar cijfers niet geheel op orde, onder meer ten aanzien van kindermishandeling, jeugdzorg, jeugdstrafrecht, 'vreemdelingenkinderen', seksuele uitbuiting en mensenhandel. Soms moeten ngo's gebruikmaken van administratieve procedures op basis van de Wet openbaarheid van bestuur om de meest actuele cijfers van de overheid te verkrijgen.

Kinderrechteneducatie

Kinderrechten moeten een vast onderdeel van het onderwijsprogramma uitmaken, dit is nu nog niet het geval. De herhaaldelijke aanbeveling van het VN-Kinderrechtencomité hierover is niet opgevolgd. Er is geen actieplan voor mensenrechteneducatie beschikbaar, hoewel Nederland de VN-Resolutie inzake het Wereldprogramma Mensenrechteneducatie en het Handvest Democratisch Burgerschap en Mensenrechteneducatie van de Raad van Europa ondertekend heeft. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap interpreteert het opbouwen van maatschappelijk burgerschap als zijnde een niet-verplicht schoolvak 'actief burgerschap en sociale integratie', in plaats van 'democratisch burgerschap en mensenrechteneducatie', zoals verwoord in de Richtlijn van de Raad van Europa en het VN-Kinderrechtenverdrag. Volgens de Nederlandse overheid houdt de vrijheid van onderwijs in dat scholen vrij zijn te bepalen op welke manier ze vaardigheden aan de leerlingen overbrengen.

1.2 ALGEMENE BEGINSELEN

(artikelen 2, 3, 6 en 12 IVRK)

Het VN-Kinderrechtenverdrag in beleid en rechtspraak

Het VN-Kinderrechtencomité heeft in zijn aanbevelingen uit 2009 opmerkingen (aanbevelingen 28 en 29) gemaakt over de noodzaak van een betere toepassing van artikel 3 IVRK (het belang van het kind) in relevante wetgeving en jurisprudentie, maar in de praktijk zijn de rechterlijke macht en de overheid daarin niet geslaagd. Er bestaat onvoldoende kennis over het VN-Kinderrechtenverdrag en de invulling van het begrip 'belang van het kind'. Alle aspecten van het belang van het kind moeten aan de orde komen in een rechtszaak en alle betrokken partijen moeten dat ook weten en zich als zodanig voorbereiden op een zaak. De rechtspraak is inconsistent en tegenstrijdig. Met name in zaken die vreemdelingenkinderen betreffen zijn de rechters terughoudend bij het toetsen aan het belang van het kind.

Non-discriminatie

Alle kinderen moeten effectief beschermd worden tegen elke vorm van discriminatie, in het bijzonder kwetsbare kinderen. Bijzonder kwetsbare kinderen, zoals kinderen van asielzoekers en vluchtelingen, kinderen van etnische minderheden, kinderen met een beperking, chronisch zieke kinderen, kunnen in Nederland niet op dezelfde rechten en dezelfde behandeling rekenen als alle andere kinderen. De levensomstandigheden, de toegang tot gezondheidszorg, onderwijs of stage en werk zijn voor deze groepen kinderen beduidend slechter dan voor andere kinderen.

Status van inspraak van kinderen en jongeren in Nederland

Een volwassene kan zich als kiesgerechtigde tegen het beleid van de overheid keren. Kinderen hebben deze mogelijkheid niet. Kinderen mogen niet stemmen en kunnen zich niet op die manier laten horen in de democratische samenleving. Andere mogelijkheden tot inspraak zijn vereist, met name in die gevallen waarin het gaat om beleid dat de jeugd direct treft. Wanneer beslissingen worden genomen over kinderen, schrijft het VN-Kinderrechtenverdrag participatie van kinderen voor. Het is van belang dat de regering haar verantwoordelijkheid voor inspraak neemt door zorg te dragen voor een gelijk niveau van inspraak op nationaal en lokaal niveau.

Op de financiering van kinder- en jongerenorganisaties wordt landelijk en lokaal gekort, tegen de aanbeveling van het VN-Kinderrechtencomité in. Dit zal de mogelijkheid tot inspraak, die nu nog veilig wordt gesteld door een gezonde structuur aan jongerenorganisaties, reduceren. Jongerenorganisaties zijn nodig om het recht op inspraak in de praktijk te realiseren.

Aanbevelingen

1. Trek de voorbeholden bij het VN-Kinderrechtenverdrag in.
2. Stel kinderrechteneducatie verplicht in het onderwijs.
3. Ratificeer alle mensenrechtenverdragen en de daarbij behorende Protocollen.
4. Monitor de data over alle kwesties die de rechten van kinderen raken en stel de (statistische) gegevens beschikbaar aan de samenleving en ngo's.
5. Bescherm kinderen tegen de effecten van de financiële crisis en tegen de gevolgen van de bezuinigingen.
6. Bescherm de meest kwetsbare kinderen tegen sociale uitsluiting en discriminatie.
7. Waarborg het inspraakrecht voor kinderen en jongeren op alle beleidsniveaus.
8. Zorg voor periodieke, publieke bewustzijns campagnes over het VN-Kinderrechtenverdrag en over de Facultatieve Protocollen, inclusief de ontwikkeling van een begrijpelijke, kindvriendelijke versie van de relevante wettelijke instrumenten in relevante talen. Zorg voor voldoende training van professionals in het gebruik van het VN-Kinderrechtenverdrag en van de ontwikkelde toetsingsinstrumenten die invulling geven aan het belang van het kind. Betrek ngo's, de Kinderombudsman en andere relevante organisaties bij de ontwikkeling en uitvoering van deze activiteiten.
9. Hef de bezuinigingen op jongerenorganisaties op. Investeer in (het voortbestaan van) een gezonde structuur van jongerenorganisaties die mogelijkheden tot inspraak oplevert voor kinderen en jongeren.

2. GEZINSSITUATIE EN ALTERNATIEVE ZORG

2.1. FAMILIERECHT

(artikelen 5, 9, 10, 11, 18 lid 1 en 2, 19, 20, 21, 25, 27 lid 4 en 39 IVRK)

Horen van kinderen

Kinderen vanaf twaalf jaar worden door de rechtbank standaard uitgenodigd om door de rechter te worden gehoord in rechtszaken die (ook) het kind betreffen, zoals scheiding, omgangsregeling of uithuisplaatsing. Kinderen jonger dan twaalf jaar worden niet standaard door de rechter gehoord. Zij kunnen de rechter verzoeken om gehoord te worden, maar het is aan de rechter om te bepalen of hij of zij dat nodig vindt. Ieder kind heeft het recht om zijn of haar mening te geven in zaken die hen aangaan, maar dit is in Nederland niet standaard het geval. Hierdoor is de positie van kinderen jonger dan twaalf jaar aanzienlijk zwakker dan die van jongeren van twaalf jaar en ouder. Het horen van kinderen onder de twaalf jaar vereist een kindgerichte aanpak, waartoe nog geen methoden zijn ontwikkeld en geïmplementeerd.

Vertegenwoordiging in procedures tot uithuisplaatsing

Kinderen die betrokken worden in een procedure strekkende tot hun uithuisplaatsing hebben niet altijd recht op een eigen advocaat. Dit is alleen het geval indien om een uithuisplaatsing in een instelling voor JeugdzorgPlus wordt verzocht. De ouders van de betrokken minderjarigen worden geacht hun kinderen te vertegenwoordigen.

Een uithuisplaatsing van een kind is een zware maatregel die diep ingrijpt in zijn of haar leven. De verhouding tussen de ouders en hun kind kan op dat moment ernstig verstoord zijn. Het is twijfelachtig of de ouders in staat zullen zijn hun kinderen op een objectieve en goede manier te vertegenwoordigen. Ook is het maar de vraag of kinderen door hun ouders voldoende worden geïnformeerd over hun eigen rechten en of hun standpunt op een juridisch juiste manier aan de rechter kenbaar wordt gemaakt. Toewijzing van een advocaat die gespecialiseerd is in het jeugdrecht aan minderjarigen die betrokken zijn in een procedure tot uithuisplaatsing zou hiervoor een oplossing kunnen bieden.

Vertegenwoordiging door een bijzondere curator

Minderjarigen kunnen in Nederland in beginsel niet zelf naar de rechter stappen. Zij worden 'in rechte' vertegenwoordigd door hun ouders. Dat gaat in de meeste gevallen goed, maar er zijn situaties waarin de belangen van de ouders en de minderjarigen niet overeenkomen, bijvoorbeeld bij de vaststelling van een omgangsregeling. De minderjarige kan namelijk zelf vragen om een wijziging of vaststelling van een omgangsregeling. De Nederlandse wet maakt het mogelijk in die gevallen een bijzondere curator te benoemen. Als de benoeming plaatsvindt treedt de bijzondere curator op als de procesvertegenwoordiger van het kind en dient hij de belangen van het kind te behartigen.

Kinderen, hulpverleners en juristen zijn onvoldoende bekend met de bestaande mogelijkheden van de bijzondere curator en de formele en informele rechtsingang. Voor zover de mogelijkheden wel bekend zijn, betekent dit nog niet dat de toegang tot de rechter voor kinderen ook wordt gerealiseerd. Er gelden geen kwaliteitscriteria voor de bijzondere curator en er is ook geen landelijke registratie van gekwalificeerde curatoren. Hierdoor kan de toegevoegde waarde per curator sterk verschillen. Het Kinderrechtencollectief ziet ook nog een groot probleem met betrekking tot de vergoeding van de kosten van een bijzondere curator. De vergoeding van de bijzondere curator is niet wettelijk apart geregeld. Nu is het zo dat de rechter de vergoeding soms zelf vaststelt in zijn beschikking of dat de Raad voor de Rechtsbijstand de bijzondere curator, wanneer deze advocaat is, vergoedt. Het Kinderrechtencollectief signaleert een trend dat de Raad voor de Rechtsbijstand de kosten van de bijzondere curator alleen nog wil vergoeden voor zover deze procedeert, wat overigens maar een deel van de taak van de bijzondere curator is.

Aanbevelingen

10. Haal de leeftijdsgrens van twaalf jaar voor het horen van kinderen in personen- en familierechtzaken uit de wet en train alle betrokken professionals in het op een kindgerichte wijze horen van kinderen op een manier die aansluit bij hun leeftijd en ontwikkelingsfase.
11. Zorg ervoor dat ieder uit huis geplaatst kind een beroep kan doen op kosteloze bijstand van een in het jeugdrecht gespecialiseerde advocaat, zodat het kind voldoende wordt geïnformeerd over zijn of haar eigen rechten en zijn of haar mening op een juridisch juiste wijze aan de rechter kenbaar wordt gemaakt.
12. Vergroot de bekendheid van de bijzondere curator voor kinderen.
13. Waarborg een kwalitatief goede juridische ondersteuning van de bijzondere curator voor de kinderen en jongeren, door middel van het invoeren van een landelijke registratie en wettelijke kwaliteitscriteria.
14. Garandeer dat de kosten verbonden aan de werkzaamheden van een bijzondere curator door de Staat worden vergoed, ook als er geen juridische procedure is gevoerd.

2.2 JEUGDZORG

(artikelen 5, 9, 10, 11, 18 lid 1 en 2, 19, 20, 21, 25, 27 lid 4 en 39 IVRK)

Jeugdzorg algemeen

In de afgelopen jaren is het beroep op (zwaardere vormen van) jeugdzorg enorm gestegen. Uit onderzoek van onder andere de Werkgroep Toekomst Verkenning Jeugdzorg uit 2010 is gebleken dat hieraan een aantal redenen ten grondslag ligt: door verbeterde signalering komen kinderen en risicogroepen in beeld die vroeger buiten beeld bleven en wordt bij risicogevele sneller ingegrepen; er is een gebrek aan goede preventie en een tekort aan laagdrempelige eenvoudige hulp, waardoor er ook een groter beroep wordt gedaan op de zwaardere jeugdzorg; en alledaagse opgroei- en opvoedingsproblemen worden in toenemende mate gelabeld als situaties waarbij professionele hulp nodig is (medicalisering).

De overheid gaat de komende jaren de jeugdzorg fundamenteel anders organiseren, om zo het beroep op de zware vormen van jeugdzorg terug te dringen. De huidige Wet op de jeugdzorg wordt vervangen – waarschijnlijk in 2015 – door een nieuwe jeugdwet. De regering heeft aangekondigd dat er drastische bezuinigingen in de jeugdzorg zullen worden doorgevoerd.

Het Kinderrechtencollectief vreest dat de goede ontwikkelingen die de afgelopen jaren zijn ingezet – zoals het terugdringen van de wachtlijsten in de jeugdzorg en de vermindering van de duur van de ondertoezichtstelling en uithuisplaatsing – in de kiem worden gesmoord.

Wachtlijsten

Er is in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in het terugdringen van de wachtlijsten in de jeugdzorg, waardoor de wachtlijsten, ondanks de stijging van het beroep op jeugdzorg, zijn teruggedrongen. Er is echter nog onvoldoende aanbod van gespecialiseerde zorg, waarvoor nog steeds lange wachtlijsten bestaan. Op 1 juli 2011 stonden 2.974 kinderen langer dan negen weken op de wachtlijst (in 2010 waren het 2.873). Van deze kinderen kregen er 1.583 vervangende zorg (Kamerstuk I 31.839; 137, vergaderjaar 2011-2012). Van zes van de 1.391 kinderen die geen vervangende jeugdzorg hebben ontvangen, hebben de Bureaus Jeugdzorg aangegeven dat langer wachten onverantwoord was.

De jeugd-geestelijke gezondheidszorg, die onderdeel is van de jeugdzorg, biedt hulp aan kinderen met ernstige psychische of psychosociale problemen. In 2009 werden 140.600 kinderen behandeld in een jeugd-ggz-instelling. Er zijn 16.900 kinderen behandeld in de volwassenen-ggz.

De wachtlijsten in de jeugd-ggz zijn nog altijd een punt van zorg. In 2009 stonden er 28.800 kinderen langer dan de afgesproken aanvaardbare termijn op de wachtlijst voor jeugdzorg. Wegens de bezuinigingen die voor de komende jaren zijn aangekondigd, vreest het Kinderrechtencollectief dat de wachtlijsten in de gehele jeugdzorg weer zullen stijgen.

Vertrouwenspersoon

Een vertrouwenspersoon in de jeugdzorg is iemand die benaderd kan worden wanneer minderjarigen, ouders of anderen klachten of vragen hebben over de jeugdzorg. De provincies, thans nog verantwoordelijk voor de jeugdzorg, moeten de uren van een dergelijke vertrouwenspersoon inkopen bij een onafhankelijke stichting, maar in de huidige wet staat geen norm voor de inzet van vertrouwenspersonen. Elke provincie of grootstedelijke regio bepaalt zelf het aantal in te kopen uren. Volgens het Advies- en Klachtenbureau Jeugdzorg (AKJ) ontstaan daardoor veel regionale verschillen in de mate van beschikbaarheid van de vertrouwenspersoon en in de praktijk kunnen niet alle kinderen bij de vertrouwenspersonen terecht. Het is op dit moment nog onduidelijk of de functie vertrouwenspersoon in de huidige vorm zal blijven bestaan na de transitie van de verantwoordelijkheid voor de jeugdzorg van de provincies naar de gemeenten. Het Kinderrechtencollectief ziet een meerwaarde in deze onafhankelijke vertrouwenspersonen omdat zij daadwerkelijk kunnen bijdragen aan de versterking van de positie van de (minderjarige) cliënt ten opzichte van de jeugdzorg.

Jongerenparticipatie/medezeggenschap

Kinderen en jongeren in een open of gesloten jeugdzorginstelling of een justitiële jeugdinstelling verkeren in een bijzondere positie. Contact met lotgenoten, relevante informatie en participatie zijn niet altijd makkelijk te realiseren. Bij de overheid en instellingen ligt de verantwoordelijkheid om dit mogelijk te maken. Door de aangekondigde bezuinigingen komen participatie bij de jongerenraden en gerichte informatievoorziening onder druk te staan.

Er wordt ook bezuinigd op cliëntenparticipatie. Zo heeft het Ministerie van Veiligheid en Justitie de subsidierelatie met het Landelijk Cliëntenforum Jeugdzorg (LCFJ) opgezegd. Het Landelijk Cliëntenforum Jeugdzorg kan hierdoor minder werkzaamheden verrichten, omdat het enkel nog financieel (en met minder subsidie dan voorheen) wordt ondersteund door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Dit is een zorgelijke ontwikkeling. De stem van de minderjarigen in de jeugdzorg en in de gesloten jeugdzorg (nu: JeugdzorgPlus) moet gehoord worden, niet alleen in individuele gevallen, maar ook collectief. Hiertoe moeten zij door de Staat in de gelegenheid worden gesteld. Een ander zorgwekkend voorbeeld is dat het blad *HOUSEkrant*, dat zich speciaal richt op deze groepen jongeren, in zijn bestaan bedreigd wordt, nu de subsidie als gevolg van bezuinigingen bij de overheid voor een deel wegvalt. Voor deze jongeren is geen ander communicatiemiddel beschikbaar.

Ondertoezichtstelling

In het geval de ontwikkeling van een minderjarige ernstig wordt bedreigd en vrijwillige hulpverlening niet tot verbetering heeft geleid, kan een kind onder toezicht worden gesteld. Uit de cijfers uit het Jaarbericht Kinderrechten 2011 van Defence for Children en UNICEF Nederland blijkt dat in de afgelopen jaren steeds meer kinderen onder toezicht zijn gesteld. Om te kunnen beoordelen of een ondertoezichtstelling noodzakelijk is, dient door de Raad voor de Kinderbescherming een beschermingsonderzoek te worden uitgevoerd. Het besluit om wel of niet een beschermingsonderzoek te starten dient zorgvuldig genomen te worden. Een zorgvuldige afweging voorkomt niet alleen dat een gezin ten onrechte wordt betrokken in een beschermingsonderzoek, maar kan er vooral voor zorgen dat de kinderen die bescherming nodig hebben, deze ook krijgen. Niet alleen zorgvuldigheid, maar ook snel reageren is, vanuit het perspectief van het kind dat zorg nodig heeft, belangrijk.

In 2010 heeft de Inspectie Jeugdzorg de zorgvuldigheid van de besluitvorming van de Raad voor de Kinderbescherming en Bureau Jeugdzorg over het al dan niet starten van een beschermingsonderzoek als onvoldoende beoordeeld. Volgens het Jaarbericht Kinderrechten 2011 bleken de meldingen van Bureau Jeugdzorg veelal niet volledig en de informatie uit de meldingen bleek regelmatig niet actueel of ongedateerd. Hierdoor was vaak niet duidelijk welke risicofactoren er waren. Hoewel ter verbetering hiervan reeds afspraken zijn gemaakt, blijft dit voor het Kinderrechtencollectief een punt van zorg.

Veiligheid gedurende de onderzoeksfase

Genoemd onderzoek van de Inspectie Jeugdzorg maakt duidelijk dat het met de veiligheid van het kind gedurende de onderzoeksfase van Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming slecht gesteld was. Zo was het niet altijd duidelijk wie gedurende de periode tot aan de zitting waakte over de veiligheid van het kind. Er zijn ter verbetering afspraken gemaakt, maar de veiligheid van kinderen tijdens de onderzoeksfase blijft volgens het Kinderrechtencollectief een punt van zorg.

Gezinsvoogden

De gezinsvoogden zijn namens de Bureaus Jeugdzorg belast met de uitvoering van de ondertoezichtstelling. De gemiddelde duur van een ondertoezichtstelling is in 2010 verminderd. Dit is waarschijnlijk het gevolg van de ingevoerde Deltamethode. Deze methode is een werkwijze die de gezinsvoogd helpt de bedreiging in de ontwikkeling van het kind op te heffen door samen met het gezin concrete werkdoelen op te stellen. De Deltamethode kan door een gezinsvoogd alleen op een goede wijze worden uitgevoerd als hij een werklast heeft van maximaal vijftien kinderen. Om de positieve lijn door te kunnen zetten, mag de werklast van de gezinsvoogden dan ook niet verder worden opgevoerd. Wegens tekorten bij de Bureaus Jeugdzorg dreigde in 2011 de werklast van gezinsvoogden weer boven het maximum van vijftien kinderen uit te komen, waardoor de Deltamethode onder druk kwam te staan. Een incidentele financiële injectie van de regering is noodzakelijk geweest om de financiële problemen op te lossen.

Uithuisplaatsing

Het is van groot belang te blijven investeren in opvoedondersteuning aan ouders, om de uithuisplaatsing van kinderen zoveel mogelijk te voorkomen. Helaas worden er jaarlijks nog veel kinderen uit huis geplaatst. Duidelijke cijfers over het aantal uit huis geplaatste kinderen (gedwongen en vrijwillig) zijn moeilijk beschikbaar vanwege de versnippering van de verantwoordelijkheden. Het Kinderrechtencollectief vindt het van groot belang dat er een sluitend registratiesysteem komt van alle uit huis geplaatste kinderen.

Pleegzorg

Er is veel initiatief voor verbetering en verdere ontwikkeling van de pleegzorg. Baby's worden bijna zonder uitzondering opgevangen in een gezinssituatie. Ook crisisopvang voor kinderen van twee tot zes jaar vindt steeds meer plaats in pleeggezinnen.

Jonge pleegkinderen met ernstige ontwikkelings- en gedragsproblematiek

Voor kinderen met specifieke problematiek, onder wie ook de jongste kinderen (tot zes jaar), kan vaak geen langdurige (perspectief biedende) pleegzorgplaatsing gerealiseerd worden. Zij vertonen een zodanige ontwikkelings- en gedragsproblematiek, dat intensieve begeleiding nodig is. De laatste jaren is er met succes veel aandacht besteed aan het plaatsen van deze kinderen in crisispleeggezinnen in plaats van in instellingen, maar deze pleeggezinnen zijn om praktische redenen vaak niet in staat om deze kinderen permanent op te nemen. Dit kan zijn omdat het financieel niet haalbaar is dat één ouder 'thuis' blijft voor het kind of omdat het kind niet in een regulier dagverblijf geplaatst kan worden vanwege de aanwezige gedragsproblemen en specifieke zorgvragen. Ook ontbreekt het pleegouders vaak aan voldoende deskundigheid om de gerichte zorg te kunnen bieden die deze kinderen nodig hebben.

Veiligheid pleegkinderen

Het is nog steeds niet duidelijk of er voldoende toezicht is op de veiligheid van kinderen in netwerkpleeggezinnen. Jeugdzorg Nederland heeft een kwaliteitskader 'Vorbereiding en screening aspirant-pleegouders' ontwikkeld dat inmiddels in het Landelijk Beleidsplan Jeugdzorg opgenomen is. Maar er bestaat nog altijd behoefte aan een eenduidig programma voor de handhaving van de veiligheid in pleeggezinnen, ter bescherming van zowel pleegkinderen, pleegouders als eigen kinderen van pleegouders.

Toekomstperspectief pleegkinderen

De toekomst van pleegkinderen is vaak onzeker. Uit onderzoek is bekend dat iedere over- of doorplaatsing een risico vormt voor de ontwikkeling van een kind. Tot voor kort lag het accent bij de pleegzorg sterk op de (tijdelijke) hulpverleningsvariant, waarbij verbetering van de gezinssituatie en terugkeer naar huis het voornaamste doel is. Toch kan dit maar in circa 35 procent van de gevallen gerealiseerd worden. Omdat aangetoond is dat het bevorderen van een veilige hechtingssituatie essentieel is voor de gezonde ontwikkeling wordt inmiddels steeds meer ingezet op zogenaamde perspectiefbiedende (langdurige) pleegzorgplaatsingen. Toch kan een ondertoezichtstelling maar voor maximaal een jaar worden vastgesteld en vervolgens telkens met een jaar worden verlengd. Ook de pleegzorgplaatsing wordt daardoor jaarlijks herzien wat onzekerheid voor alle betrokkenen met zich mee brengt. Pleegkinderen worden gemiddeld 1,3 keer verplaatst in een periode van anderhalf jaar. Bij 20 procent tot 55 procent van de pleegkinderen kan van een stabiele leef- en opvoedsituatie worden gesproken (geen verplaatsingen). Voor ongeveer twintig procent van de pleegkinderen blijkt er, volgens Strijker & Knorth, sprake van een zeer instabiele leef- en opvoedingssituatie.

JeugdzorgPlus

De JeugdzorgPlus, voorheen gesloten jeugdzorg genoemd, bestaat formeel pas sinds 1 januari 2008. Het zorgaanbod is bedoeld voor jongeren met ernstige opgroei- of opvoedproblemen, die voorheen geplaatst werden in een justitiële jeugdinrichting, samen met strafrechtelijk geplaatste jongeren. Deze samenplaatsing van civiel- en strafrechtelijk geplaatste jongeren is vanaf 1 januari 2010 niet meer toegestaan. Op 1 januari 2010 boden zo'n vijftien instellingen meer dan zestienhonderd plaatsen aan voor JeugdzorgPlus. In 2012 zullen er 1.399 plekken in JeugdzorgPlus-voorzieningen beschikbaar zijn, in 2013 naar verwachting 1.324. Voor een plaatsing van een minderjarige in een voorziening voor JeugdzorgPlus is een machtiging van de kinderrechter nodig. Voor iedere jongere wordt in overleg een hulpverleningsplan opgesteld.

Noodzaak plaatsing

Uit de Branche Rapportage jeugdzorg uit 2010 van Jeugdzorg Nederland blijkt dat in de afgelopen jaren een stijgende lijn zichtbaar is geworden in het aantal kinderen en jongeren dat voor behandeling in een instelling voor JeugdzorgPlus is geplaatst. Hoewel het aantal inmiddels iets terug lijkt te lopen, maakt het Kinderrechtencollectief zich over het grote aantal nog steeds zorgen. Plaatsing in een voorziening voor JeugdzorgPlus is een vorm van vrijheidsbeneming. Hiermee dient dan ook met de grootst mogelijke terughoudendheid te worden omgegaan. De vrees bestaat dat een groot deel van de kinderen in de JeugdzorgPlus-instellingen wordt opgenomen vanwege lange wachtlijsten voor behandeling in de (open) residentiële instellingen en een tekort aan goede ambulante programma's.

Behandeling

Uit het Jaarbericht Kinderrechten 2011 van Defence for Children en UNICEF Nederland blijkt dat kinderen na plaatsing in een instelling voor JeugdzorgPlus toch nog lang moeten wachten op de beoogde behandeling vanwege interne wachtlijsten en dat de kwaliteit van de aangeboden behandeling te wensen over laat. Dit is onaanvaardbaar. Bovendien is het in veel gevallen niet duidelijk of de geboden behandeling passend en effectief is. Bij JeugdzorgPlus zou een psychologisch onderzoek standaard moeten plaatsvinden vanaf de dag van de opname. Nu gaat veelal kostbare tijd verloren, omdat een psychologisch onderzoek apart aangevraagd moet worden.

Rechtspositie van jongeren in de voorzieningen voor JeugdzorgPlus

De rechtspositie van de jongeren in de JeugdzorgPlus is onder meer vastgelegd in de huisregels en protocollen van de betreffende instelling en in het hulpverleningsplan. Uit het onderzoek 'Huisregels. Een vergelijking van de huisregels in de gesloten jeugdzorg' uit 2010 van Defence for Children is gebleken dat nog niet alle instellingen huisregels hebben, of dat deze niet volledig zijn, te beknopt of moeilijk te begrijpen voor jongeren. In het behandelplan worden vrijwel standaard alle vrijheidsbeperkende maatregelen opgenomen die op grond van de Wet op de jeugdzorg mogen worden toegepast, terwijl deze met het oog op het doel van het verblijf van de individuele minderjarige wellicht niet noodzakelijk zijn. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat de protocollen niet overal goed worden nageleefd. Het is van groot belang dat de rechtspositie van de uit huis geplaatste en gesloten geplaatste kinderen wordt gewaarborgd. Hun vrijheden mogen niet verder worden beperkt dan noodzakelijk is voor de behandeling.

Nazorg

Er is te weinig perspectief voor jongeren nadat zij (bijvoorbeeld bij het bereiken van de leeftijd van achttien jaar) een jeugdzorgvoorziening verlaten hebben. Er is niet of nauwelijks aandacht voor structurele en goede *follow-up* en nazorg, terwijl juist deze jongeren vaak de ondersteuning van ouders moeten ontberen. Veel jongeren en jongvolwassenen die (een deel van) hun jeugd hebben doorgebracht in de (residentiële) jeugdzorg ondervinden grote problemen met de overgang naar zelfstandig wonen, leven en werken.

Stelselherziening jeugdzorg

Gemeenten worden, na de invoering van de nieuwe jeugdwet op 1 januari 2015, financieel en uitvoeringstechnisch verantwoordelijk voor de uitvoering van alle jeugdzorg die nu onder het Rijk, de provincies, de gemeenten, en onder de AWBZ en de Zorgverzekeringswet valt. Het betreft zowel de huidige vrijwillige provinciale jeugdzorg als de gesloten jeugdzorg, jeugdreclassering, jeugdbescherming, de jeugd-geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de zorg voor jeugd met een lichte verstandelijke beperking. Uiterlijk in 2015 moeten alle onderdelen van de jeugdzorg gedecentraliseerd zijn.

Recht op jeugdzorg

De huidige Wet op de jeugdzorg wordt vervangen door een nieuwe jeugdwet. Het recht op jeugdzorg, zoals nu is geformuleerd in de wet, zal verdwijnen. In plaats hiervan krijgen de 415 gemeenten in de nieuwe wet een algemene zorgplicht om jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking en jeugdigen uit de jeugd-geestelijke gezondheidszorg en hun opvoeders de zorg te geven die zij nodig hebben. Naast deze algemene opdracht krijgen gemeenten de verplichting om daar waar nodig voor de jeugdige of zijn ouders een individuele voorziening te treffen. Daarbij zal een deskundige eerst moeten beoordelen of deze nodig is. Het verdwijnen van de term 'recht op jeugdzorg' zal wellicht het positieve effect hebben dat er 'zorg op maat' kan worden gegeven en dat er geen indicatie meer nodig is. Een negatief gevolg zou echter kunnen zijn dat de kinderen en gezinnen geen aanspraak meer kunnen maken op die vorm van jeugdzorg die noodzakelijk is, binnen de kortst mogelijke termijn.

Aanbod van (gespecialiseerde) jeugdzorg

Door de transitie van de jeugdzorg naar de gemeenten dreigt de jeugdzorg enorm versnipperd te raken. De gemeenten krijgen grote beleidsvrijheid over de wijze waarop zij de jeugdzorg gaan organiseren en welke jeugdzorg beschikbaar wordt gesteld binnen de betreffende gemeente. Elke gemeente zal andere keuzes maken, ook budgettaire. Dat geldt eens te meer nu er een brede doeluitkering komt voor de gemeenten, die anders dan voorheen niet specifiek is geormerkt voor de zorg voor de jeugd. Dit kan tot gevolg hebben dat er grote verschillen zullen ontstaan in het aanbod van de jeugdzorg per gemeente. Er is op dit moment al te weinig preventieve hulp en lichte hulp in de directe omgeving van de gezinnen voorhanden. Het Kinderrechtencollectief is van mening dat de overheid in het kader van de transitie van de jeugdzorg en de bezuinigingen moet waarborgen dat kinderen en gezinnen vroegtijdig en laagdrempelig hulp krijgen, juist om zwaarder of gedwongen ingrijpen in een later stadium te voorkomen.

Ook de zwaardere vormen van de jeugdzorg, zoals de jeugd-geestelijke gezondheidszorg en de gesloten jeugdzorg, zullen onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten komen te vallen. De veelal hoge kosten die hieraan verbonden zijn, zullen door de gemeenten moeten worden voldaan. Budgettaire motieven kunnen dus gaan meespelen bij de vraag welke vorm van jeugdzorg door de gemeente aan een kind en het gezin zal worden aangeboden.

Het Kinderrechtencollectief vindt dat ieder kind die vorm van jeugdzorg aangeboden moet krijgen die op grond van objectieve maatstaven noodzakelijk is voor de hulpbehoefte van dat individuele kind, waarbij budgettaire motieven nooit een reden mogen zijn te kiezen voor 'second best' jeugdzorg.

Continuïteit jeugdzorg

De gemeente waarin de ouders woonachtig zijn, bepaalt en betaalt de jeugdzorg voor het kind. Bij verhuizing van de ouders naar een andere gemeente bestaat het gevaar dat de jeugdzorg niet gecontinueerd wordt door de gemeente in de nieuwe woonplaats, omdat er bijvoorbeeld geen contract is gesloten met de betreffende jeugdzorgaanbieder of wegens budgettaire redenen. Het Kinderrechtencollectief acht het van groot belang dat de jeugdzorg in het geval van verhuizing van de ouders, door de opvolgende gemeente gecontinueerd wordt.

Toeleiding naar passende zorg

De Centra voor Jeugd en Gezin die voor 1 januari 2012 gerealiseerd zijn, zullen bij de overheveling naar de (samenwerkende) gemeenten gaan dienen als *front office* voor alle jeugdzorg van de gemeenten. Zij krijgen de opdracht om, wanneer nodig, de gespecialiseerde zorg in te schakelen. Om dit te kunnen beoordelen moeten alle Centra voor Jeugd en Gezin derhalve beschikken over specifieke multidisciplinaire kennis.

Kwaliteiten en toezicht

Gemeenten worden in het nieuwe stelsel primair verantwoordelijk voor de kwaliteit van de zorg. Zij leggen verantwoording af aan de gemeenteraad (horizontale verantwoording). Daarnaast zullen waarborgen voor de zorg aan minderjarigen en hun ouders in bepaalde situaties wettelijk vast worden gelegd. De regering heeft aangegeven dat naarmate de overheid sterker ingrijpt in de individuele vrijheden, het belangrijker is dat de rechtspositie bij wet eenduidig wordt vorm gegeven. Daarvan kan bijvoorbeeld sprake zijn wanneer ondersteuning of zorg wordt gegeven op grond van een rechterlijke uitspraak (bijvoorbeeld door een ondertoezichtstelling of uithuisplaatsing) of wanneer een jeugdige (al dan niet vrijwillig) buiten de eigen woonomgeving verblijft, bijvoorbeeld in een pleeggezin of in een instelling. Voor dergelijke situaties zal een strengere kwaliteitsregime gaan gelden.

Het Kinderrechtencollectief vindt het van groot belang dat de kwaliteit van alle jeugdzorg gewaarborgd is en blijft. De verantwoordelijkheid voor de kwaliteit en het toezicht hierop dient bij de centrale overheid te liggen. Het 'wegdecentraliseren' van deze verantwoordelijkheid kan als gevolg hebben dat de kwaliteit van de jeugdzorg niet overal gegarandeerd is en dat de kwaliteit per gemeente of vorm van jeugdzorg enorme verschillen vertoont.

Aanbevelingen

15. Waarborg dat het aanbod aan en de kwaliteit van de jeugdzorg niet onder druk komen te staan door de transitie en de aangekondigde bezuinigingen en dat alle jeugdzorg aan landelijk uniforme kwaliteitseisen voldoet.
16. Blijf investeren in het verder terugdringen van de wachtlijsten en garandeer dat geen enkel kind langer moet wachten op de voor hem of haar noodzakelijke hulp dan verantwoord is.
17. Versterk de positie van kinderen in de jeugdzorg en garandeer dat zij een onafhankelijke vertrouwenspersoon kunnen inschakelen.
18. Waarborg de veiligheid van minderjarigen gedurende alle fasen van het beschermingsonderzoek en het toezicht hierop door het maken van bindende afspraken tussen de Bureaus Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming en zie erop toe dat deze afspraken worden nagekomen.
19. Waarborg voldoende financiële middelen om de gemiddelde werklast van de gezinsvoogden op maximaal vijftien kinderen te houden, zodat de gezinsvoogden kwalitatief goed werk kunnen leveren en de duur van de ondertoezichtstelling niet oploopt.
20. Creëer een sluitend registratiesysteem waarin alle kinderen zijn opgenomen die gedurende kortere of langere tijd niet bij hun ouders woonachtig zijn en geef hierbij aan in welke vorm van jeugdzorg het betreffende kind verblijft en de duur hiervan.
21. Realiseer een eenduidig programma voor de handhaving van en het toezicht op de veiligheid in pleeggezinnen.
22. Realiseer een uitbreiding van het aantal behandelplaatsen in de ambulante jeugdzorg en de reguliere (intensieve en specialistische) jeugdzorg in niet-gesloten settings, zodat er geen kinderen bij gebrek aan andere behandelingsmogelijkheden in een voorziening voor JeugdzorgPlus worden geplaatst.
23. Garandeer en versterk de rechtspositie van kinderen en jongeren in de instellingen voor JeugdzorgPlus; vrijheidsbeneming moet niet standaard onderdeel vormen bij de behandeling van kinderen. Zorg ervoor dat plaatsing in een JeugdzorgPlus-voorziening alleen als uiterste mogelijkheid wordt gebruikt en voor de kortst mogelijke duur.
24. Leg een recht op nazorg (het toeleiden naar huisvesting en school of werk, tot de leeftijd van 21 jaar) wettelijk vast, versoepel de mogelijkheid tot verlenging van de zorgindicatie tot 23 jaar en ontwikkel programma's voor zelfstandig wonen, studiebegeleiding en vaardigheidstraining voor jonge volwassenen die de jeugdzorg of pleegzorg verlaten.
25. Garandeer het recht van ieder kind om binnen de kortst mogelijke termijn die vorm van jeugdzorg te ontvangen die noodzakelijk is, waarbij budgettaire motieven geen reden mogen zijn 'second best' jeugdzorg aan te bieden.
26. Waarborg dat de jeugdzorg aan minderjarigen bij verhuizing van de ouders naar een andere gemeente door de opvolgende gemeente wordt gecontinueerd, zonder vertraging door administratieve of bureaucratische procedures.
27. Waarborg dat ieder Centrum voor Jeugd en Gezin beschikt over specifieke multidisciplinaire kennis die nodig is om vast te kunnen stellen welke (gespecialiseerde) vorm van jeugdzorg noodzakelijk is.

3. KINDEREN MET EEN BEPERKING, ELEMENTAIRE GEZONDHEIDSZORG EN ARMOEDE

3.1 KINDEREN MET EEN BEPERKING

(artikelen 18 lid 3 en 24 IVRK)

Inleiding

Er zijn in Nederland weinig precieze cijfers beschikbaar over het aantal minderjarigen met een beperking. Volgens het onderzoek 'Jeugd met beperking' van het Sociaal Cultureel Planbureau uit 2006 zijn er in de leeftijd van zes tot vierentwintig jaar 90.000 kinderen en jongeren met een lichamelijke beperking. In de leeftijd van zes tot negentien jaar hebben 40.000 kinderen en jongeren een verstandelijke beperking.

Er zijn in Nederland 110.000 kinderen en jongeren die op basis van hun beperking een indicatie hebben voor speciaal onderwijs of een rugzakje waarmee op een reguliere school extra ondersteuning kan worden ingekocht. Met name de groep kinderen met een indicatie op basis van ontwikkelingsproblemen en gedragsstoornissen is de afgelopen jaren gegroeid.

Nederland heeft in 2007 het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap ondertekend en heeft het voornemen het te ratificeren.

Kinderen met een beperking in het onderwijs

Passend onderwijs

Passend onderwijs is onderwijs aan minderjarige kinderen die extra ondersteuning nodig hebben, kinderen met een beperking en/of chronische ziekte. De Nederlandse overheid is bezig dit stelsel aan te passen. Tot 2012 kunnen ouders zelf op zoek naar een passende onderwijsplek voor hun kind. In het nieuwe systeem melden ouders hun kind schriftelijk aan bij de school van hun voorkeur. Daarbij geven zij aan dat hun kind extra ondersteuning nodig heeft. De school moet binnen acht weken beslissen of een leerling wordt toegelaten. Als een school het kind niet kan toelaten, moet de school (of het schoolbestuur) een passende onderwijsplek op een andere school zoeken. Dat kan een gewone school zijn of een school voor speciaal onderwijs. Door deze maatregelen wordt de keuzevrijheid van ouders en kinderen ingeperkt. Het is nog onduidelijk of de nieuwe werkwijze binnen passend onderwijs past binnen de kaders van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Deze wet verbiedt discriminatie van mensen met een beperking op het gebied van arbeid, onderwijs, wonen en vervoer. Volgens de wet moeten mensen met een beperking gelijke toegang en gelijke kansen hebben in het onderwijs. Door de inperking van de keuzevrijheid kan dit niet meer gewaarborgd worden (zie paragraaf 4.1).

Speciaal onderwijs

Het speciaal onderwijs wordt in Nederland op een aparte school gegeven, bijvoorbeeld op scholen die gespecialiseerd zijn in onderwijs aan kinderen die blind of doof zijn en/of een lichamelijke en/of verstandelijke beperking hebben. Het speciaal onderwijs bestaat uit vier clusters (blind of slechtziend, doof of slechthorend, gehandicapten en langdurig zieken, stoornissen of gedragsproblemen). Er zijn wachtlijsten voor het speciaal onderwijs, daardoor zitten kinderen thuis zonder onderwijs, omdat er geen passende plek beschikbaar is. De wachtlijsten voor het speciaal onderwijs zouden kunnen toenemen door de aangekondigde bezuinigingen. Er zal niet meer geïnvesteerd worden in het wegwerken van de wachtlijsten. De bezuinigingen zijn tweevoudig: de grootte van de klassen zal naar schatting toenemen met tien procent en de financiële middelen voor ambulante begeleiding zullen gehalveerd worden.

Ouders van kinderen die naar het reguliere onderwijs gaan hebben toegang tot buitenschoolse opvang. De scholen zijn verplicht hiervoor te zorgen. Dit geldt echter niet voor de speciale scholen. Buitenschoolse opvang is daarmee niet toereikend voor kinderen met een beperking.

Kinderen met een beperking in de zorg en hulpverlening

Kinderen die opgroeien met een beperking of chronische ziekte hebben meer en langduriger zorg nodig en doen daarmee een groter en ander appèl op hun opvoeders. Afhankelijk van de problematiek van het kind, de draagkracht van ouders en de aanwezigheid van een steunend sociaal netwerk, is die draaglast zonder passende zorg en hulpverlening voor kinderen en ouders te zwaar. Essentieel voor het voorkomen van ernstiger problematiek zijn vroegtijdige signalering, diagnostiek, het inzetten van laagdrempelige, deskundige informatie en advisering, praktische en pedagogische ondersteuning en zo nodig (orthopedagogische) behandeling.

Bijzondere aandacht is hierbij nodig voor kinderen en jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB). Hoewel de term anders doet vermoeden gaat het niet om lichte problematiek. Een te zware draaglast en bijkomende problematiek (een beperkt sociaal aanpassingsvermogen, psychiatrische stoornissen en gedragsproblematiek) komen hierbij veel voor.

Financiering van de zorg

De Nederlandse regering gaat de financiering van de zorg aan langdurig zieken, mensen met een beperking en oudere mensen herzien. Deze financiering is nu geregeld door middel van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Sinds 1996 is het mogelijk dat mensen met een persoonsgebonden budget (pgb) zelf hun zorg kunnen regelen en betalen. De indicatiestelling vindt plaats via het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) en de zorgtoewijzing via de zorgkantoren. Ouders van kinderen met een beperking of langdurige ziekte kunnen ook gebruikmaken van dit persoonsgebonden budget. Vanaf 1 januari 2012 wordt de toekenning van een persoonsgebonden budget beperkt tot personen met de 'zwaarste' zorgvraag, namelijk personen met een indicatie voor verblijf in een zorginstelling. Personen met een indicatie van begeleiding of verzorging in de thuissituatie moeten zich voortaan wenden tot de gemeente. De gemeenten worden hiermee zowel kwalitatief, kwantitatief als financieel verantwoordelijk voor de zorg en hulpverlening van een groot deel van de nu nog, binnen de AWBZ, gegarandeerde zorg en hulpverlening aan deze kinderen en jongeren.

De Nederlandse regering wil daarnaast bezuinigen op de kosten voor de zorg. Een van de aangekondigde maatregelen betreft het verlagen van de IQ-grens voor toegang tot AWBZ-voorzieningen tot zeventig. Hierdoor zal er een groep kinderen zijn die geen beroep meer kan doen op gespecialiseerde ondersteuning, terwijl zij dit wel nodig hebben.

Het is zeer onwaarschijnlijk dat gemeenten met de beschikbare middelen in staat zijn de overheveling van de zorg en begeleiding van kinderen en jongeren met een beperking, met behoud van hun rechten, voor hun rekening te nemen. Gemeenten worden namelijk tegelijkertijd geconfronteerd met een groot aantal bezuinigingen.

Door het vervallen van de mogelijkheid voor een persoonsgebonden budget vanuit de AWBZ voor ambulante zorg en begeleiding dreigen, mede gezien de opgelegde bezuinigingen bij gemeenten, meer kinderen ongewenst terecht te komen in een 24-uurszorginstelling (met bovendien hogere kosten tot gevolg). Gespecialiseerde expertise, vroegtijdige diagnostiek, hulpverlening, zorg en behandeling voor kinderen en jongeren met autisme, zintuiglijke en andere beperkingen waaronder ernstige epilepsie, zonder en in combinatie met een verstandelijke beperking, of een licht verstandelijke beperking in combinatie met bijkomende problematiek, zijn niet geborgd op gemeentelijk niveau. De bezuinigingen van de AWBZ zullen ook hun weerslag krijgen in passende zorg die op scholen geleverd kan worden; deze wordt namelijk vaak met een persoonsgebonden budget gefinancierd.

Kinderen met een beperking in de jeugdbescherming

Een bijzonder kwetsbare groep in de samenleving vormen kinderen met een beperking of chronische ziekte die door ernstige opgroei- en opvoedproblemen in de jeugdzorg terechtkomen. Wanneer vrijwillige hulpverlening ontoereikend is gebleken om hen veilig te laten opgroeien en/of wanneer deze kinderen in aanraking komen met het strafrecht, wordt hulp geboden vanuit het gedwongen kader: jeugdbescherming en/of jeugdreclassering. Jongeren met een licht verstandelijke beperking worden in het strafrecht hetzelfde behandeld als jongeren zonder beperking, terwijl een aangepaste benadering nodig is, om recidive te voorkomen. Door politie en justitie wordt een licht verstandelijke beperking bij minderjarige verdachten nog onvoldoende (h)erkend.

Jeugdbescherming

Binnen de jeugdzorg is er onvoldoende aandacht voor de rechten van kinderen met een beperking. Hoewel exacte cijfers hierover ontbreken wordt steeds duidelijker dat kinderen met een beperking die in de jeugdzorg terechtkomen, vaak ouders hebben met een (licht verstandelijke) beperking. Een kleine, maar zeer kwetsbare groep vormen kinderen met een beperking in de jeugdbescherming van ouders zonder verblijfsstatus in Nederland. Wanneer het kind met de ouders in Nederland is, valt noodzakelijke zorg voor hen met veel moeite te regelen. Op het moment dat uitzetting daadwerkelijk aan de orde komt, is er voor deze kinderen in het land van herkomst geen passende zorg en zijn zij soms letterlijk hun leven niet zeker. Bij het beoordelen van de uitzettingsgrond wordt onvoldoende rekening gehouden met de beperking van het kind. Een beperking wordt soms te laat herkend in het onderwijs en de jeugdgezondheidszorg. Kinderen en jongeren met een beperking van ouders met een niet-westerse culturele achtergrond worden hierin nog minder goed bereikt. Preventieve en lichtere vormen van hulp en ondersteuning komen, mede hierdoor, te laat op gang of sluiten onvoldoende aan bij de culturele achtergrond en leefwereld van deze kinderen en hun ouders.

Tekort aan behandelplaatsen

Er is een tekort aan (besloten) orthopedagogische behandelingsplaatsen voor kinderen en jongeren met een beperking met bijkomende problematiek, zoals een beperkt sociaal aanpassingsvermogen, psychiatrische stoornissen en gedragsproblematiek. Teveel kinderen en jongeren met een (licht verstandelijke) beperking komen daardoor ongewenst in een instelling voor Jeugdzorgplus terecht. De orthopedagogische behandeling die bij plaatsing in een instelling voor JeugdzorgPlus wordt toegezegd, start nogal eens (te) laat en is onvoldoende afgestemd op de licht verstandelijke beperking. Er wordt door de overheid onvoldoende geïnvesteerd in specifieke effectieve interventies in de jeugdzorg voor de doelgroep met een licht verstandelijke beperking, terwijl steeds duidelijker wordt dat bestaande reguliere interventies voor deze doelgroep onvoldoende effectief zijn.

Aanbevelingen

28. Leg de keuzevrijheid van ouders en kinderen met een beperking voor een passende onderwijsplek in wetgeving vast.
29. Leg vast in wetgeving dat onderwijs aan leerlingen met een beperking tot dezelfde diploma's leidt als regulier onderwijs.
30. Zorg voor gelijkstelling van de voorzieningen van buitenschoolse opvang voor reguliere en speciale scholen, zodat ook kinderen op een speciale school hier altijd gebruik van kunnen maken.
31. Zorg ervoor dat kinderen met een IQ tussen de 70 en 85 blijvend een beroep kunnen doen op gespecialiseerde ondersteuning, gespecialiseerde voorzieningen, gespecialiseerde jeugdbescherming en gespecialiseerde jeugdreclassering.
32. Zorg voor een vroegtijdige herkenning van een (licht verstandelijke) beperking, zodat passende ondersteuning tijdig aan deze kinderen en hun ouders geboden kan worden.

33. Zorg voor voldoende geschikte ondersteuning voor kinderen met een beperking en hun ouders, zodat deze kinderen niet onnodig gebruik hoeven te maken van gezinsvervangende opvang (24-uurs zorgvoorziening).
34. Zorg voor voldoende en kwalitatief goede pleeggezinnen, gezinsvervangende huizen, gespecialiseerde woonvoorzieningen en orthopedagogische behandelplaatsen voor kinderen met een beperking die niet meer bij hun ouders kunnen wonen.
35. Ontwikkel een systeem waarmee toegezien kan worden op de beschikbaarheid en de kwaliteit van passende zorg voor kinderen met een beperking in elke gemeente of regio (vaststellen minimumeisen, gelijke beschikbaarheid en controle).
36. Zorg ervoor dat kinderen met een beperking niet (met hun ouders) worden uitgezet, als in het land van herkomst geen passende zorg is.

3.2 ELEMENTAIRE GEZONDHEIDSZORG

(artikelen 6, 24 en 33 IVRK)

Inleiding

Het recht op het hoogst haalbare niveau van lichamelijke en geestelijke gezondheid is een fundamenteel recht van kinderen. Dit recht op gezondheid van kinderen vraagt van de overheid de hoogst mogelijke inspanning om dit recht in voldoende mate te bevorderen. Het recht op gezondheid voor kinderen omvat het recht op voorzieningen en voorwaarden die nodig zijn voor een goede gezondheid. De internationaalrechtelijke verplichting om het recht op gezondheid voor kinderen te realiseren, stelt de Nederlandse overheid voor de taak om de beschikbare bronnen zo efficiënt mogelijk te verdelen.

De jeugdgezondheidszorg omvat een veelheid van activiteiten die gericht zijn op het bevorderen, beschermen en beveiligen van gezondheid, groei en de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van kinderen van nul tot en met achttien jaar. De jeugdgezondheidszorg valt in Nederland onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten en wordt uitgevoerd door zorgorganisaties en de GGD (Gemeentelijke Gezondheidsdienst). Ieder kind van nul tot en met achttien jaar krijgt sinds 1 januari 2010 een digitaal dossier jeugdgezondheidszorg op het moment dat het in contact komt met de jeugdgezondheidszorg. De meeste kinderen krijgen hun dossier in de tweede week na de geboorte, wanneer ze door een verpleegkundige worden bezocht voor een huisbezoek. Data over de gezondheid van de jeugd wordt bijgehouden via de Monitor Jeugdgezondheid en de landelijke Jeugdmonitor. Uit de Jeugdmonitor 2010 blijkt dat een groot deel van de Nederlandse jongeren positief is over zijn of haar eigen gezondheid.

Sinds 1957 voert Nederland een Rijksvaccinatieprogramma die op basis van vrijwilligheid wordt aangeboden. Meer dan 95 procent van de ouders laat hun kinderen vaccineren. Ouders die hun kinderen niet laten vaccineren doen dat met name uit principiële overwegingen.

De huidige moderne gezondheidsproblemen als alcoholverslaving, drugsverslaving, eetstoornissen, overgewicht, depressies, autisme en astma, vragen in toenemende mate om meer aandacht binnen de jeugdgezondheidszorg.

Naar een kindvriendelijke gezondheidszorg

Met een basisgezondheidszorg die op een behoorlijk niveau is, dient Nederland nu de stap te maken naar een kindvriendelijke gezondheidszorg. In kindvriendelijke gezondheidszorg staan de rechten en behoeftes van het kind centraal. Men houdt rekening met de ontwikkeling van het kind in alle fases van het medische traject en betreft het kind bij het nemen van besluiten, naar gelang de leeftijd en ontwikkeling dat toestaan. Medicijngebruik en hospitalisatie worden afgestemd op het kind. Het belang van het kind staat voorop. In september 2011 heeft de Raad van Europa de richtlijn over *child-friendly health care* aangenomen.

Hierin staat dat kindvriendelijke gezondheidszorg gestoeld is op vijf principes:

- Participatie van kinderen (informerend, consulterend en horen).
- Bevorderen van goede gezondheid (kinderen in staat stellen invloed te hebben op hun eigen gezondheid).
- Bescherming (tegen gezondheidsrisico's en medische fouten).
- Preventieve gezondheidszorg (primair, secundair en tertiair).
- Voorzieningen op peil in het hele gezondheidstraject.

Belangrijke voorwaarde is dat alle medische professionals, veel meer dan nu het geval is, in hun opleiding en daarna getraind worden in kinderrechten en kindvriendelijke gezondheidszorg. Er is tot nu toe nog te weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar geneesmiddelen die specifiek voor kinderen zijn geregistreerd.

Toenemende vraag naar zorg

Uit de Landelijke Jeugdmonitor 2010 blijkt dat steeds meer jongeren hulp nodig hebben vanwege ernstige opvoed- en opgroei problemen of vanwege kindermishandeling. Het toenemende zorggebruik geeft een beeld van het aantal psychische en psychiatrische aandoeningen die onder kinderen en jongeren voorkomen. De jeugd-ggz, onderdeel van de jeugdzorg, biedt hulp aan kinderen met ernstige psychische of psychosociale problemen. De wachtlijsten voor de jeugd-ggz blijven een punt van zorg. Volgens GGZ Nederland staan 10.100 kinderen op peildatum 1 januari 2010 langer dan de treeknormen op de wachtlijst. Een treeknorm is een norm waarin is bepaald hoe lang mensen maximaal mogen wachten op een behandeling.

Euthanasie

De Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding uit 2002 bevat bepalingen die handelen over levensbeëindiging op verzoek van een minderjarige. Een dergelijk verzoek mag door een arts in overweging worden genomen indien de minderjarige twaalf jaar of ouder is en wilsbekwaam. Om een verzoek te kunnen honoreren, moeten de ouders van de minderjarige met de wens van hun kind kunnen instemmen. Is de minderjarige zestien jaar of ouder, dan is alleen de betrokkenheid van de ouders bij de besluitvorming vereist. De regionale toetsingscommissies euthanasie beoordelen de gerapporteerde gevallen van euthanasie en hulp bij zelfdoding aan de hand van de wettelijk vastgelegde zorgvuldigheidseisen. Verder bestaat er in de jaarrapporten van de toetsingscommissies speciale aandacht voor gevallen van dood op verzoek van een minderjarige. In Nederland zijn hiervan geen gevallen bekend.

Euthanasie bij wilsbekwame minderjarigen moet worden onderscheiden van levensbeëindiging bij zeer jonge kinderen. Sinds maart 2007 is er een Centrale Deskundigencommissie operationeel die kijkt naar gemelde gevallen van medische levensbeëindiging bij pasgeborenen en late afbreking van zwangerschap. Deze Commissie, die mede tot doel heeft het aantal meldingen te verhogen, functioneert als een adviesorgaan voor het Openbaar Ministerie bij de beoordeling of een arts in een dergelijk geval met passende zorgvuldigheid heeft gehandeld. In 2009 heeft de Commissie de eerste melding van een geval van levensbeëindiging bij een pasgeborene ontvangen. Het handelen van de arts in kwestie werd als zorgvuldig beoordeeld. Een eerder aan het parlement toegezegde evaluatie van de werkzaamheden van de Commissie is tot op heden niet ten uitvoer gebracht.

Medisch-empirisch onderzoek in de periode 2005-2006 laat zien dat gevallen van actieve levensbeëindiging bij pasgeborenen zelden voorkomen in Nederland. De meeste beslissingen rond het levenseinde van pasgeborenen betreffen beslissingen tot het staken of nalaten van een medisch zinloze behandeling. Deze beslissingen worden genomen op basis van geldende medisch-professionele richtlijnen. Ongeacht het formele juridische raamwerk heeft de medische praktijk wel aanleiding gegeven voor juridische vragen, bijvoorbeeld over de scheidslijn tussen juiste palliatieve zorg (de zorg aan patiënten met een ongeneeslijke ziekte in de laatste fase van hun leven) en een daad van bewuste levensbeëindiging, het risico van medische discriminatie van gehandicapte pasgeborenen, de juridische positie van de ouders en de toelaatbaarheid van overwegingen rond kwaliteit van het leven als basis voor het nemen van beslissingen.

Babysterfte

Onderzoek van TNO en UMC Maastricht, dat in december 2008 gepubliceerd is, toonde aan dat Nederland behoort tot de landen in Europa met de hoogste babysterfte. Uit de cijfers uit het rapport van de stichting Perinatale Audit uit november 2011 blijkt dat in 2010 het aantal kinderen dat is overleden binnen vier weken na de geboorte met 39 procent is afgenomen ten opzichte van 2001. In 2010 zijn ruim 160.000 kinderen geboren na een zwangerschapsduur van 37 weken of meer. Van hen zijn 367 kinderen doodgeboren of in de eerste vier levensweken overleden. In tien procent van de gevallen van babysterfte was de zorg rondom de zwangerschap en de bevalling ondermaats, concluderen verloskundigen, gynaecologen, kinderartsen, huisartsen en pathologen.

Welvaartziekten

Belangrijke gezondheidsproblemen onder kinderen in Nederland zijn overgewicht, problemen met de geestelijke gezondheid en alcohol- en middelengebruik. Volgens de Landelijke Jeugdmonitor uit 2010 blijkt dat één op de zeven jongeren in de leeftijd van 2-25 jaar te zwaar is. Volgens de TNO Monitor Bewegen in Nederland 2000-2010 voldoet 17,3 procent van de vier tot zeventienjarigen in Nederland aan de Norm Gezond Bewegen. Het merendeel van de scholieren heeft voor zijn of haar zestiende verjaardag alcohol gedronken, een op de drie scholieren heeft op de leeftijd van zestien jaar of jonger gebloed. Uit het onderzoek van Public SPACE Foundation uit januari 2010 blijkt dat problemen als drugsverslaving, astma, eetstoornissen, vetzucht, ADHD, autisme en depressies sterk beïnvloed worden door de sociale en economische situatie waarin mensen leven zoals werkloosheid en slechte buurten. De jeugdgezondheidszorg ziet kinderen op meerdere momenten op jonge leeftijd. Het is van belang jongeren vaker preventief te volgen in hun ontwikkeling en daarbij speciale aandacht te hebben voor bevolkingsgroepen die een verhoogd risico lopen.

Toegang tot gezondheidszorg

Het Kinderrechtencollectief maakt zich zorgen over de toegang tot de gezondheidszorg voor allochtone kinderen en voor asielzoekerskinderen. Uit onderzoek van Pharos, UNICEF Nederland en Defence for Children uit 2010 blijkt dat veel ongedocumenteerde kinderen en hun ouders niet weten dat ze recht hebben op medische zorg. Ook veel medewerkers bij zorginstellingen weten dat niet. Ongedocumenteerde kinderen of hun ouders worden nog altijd regelmatig bij de balie van een ziekenhuis weggestuurd omdat ze zich niet kunnen identificeren. Een van de oorzaken hiervan is dat het onjuiste idee bestaat dat medisch noodzakelijke behandelingen voor deze kinderen niet vergoed wordt. Een beperking in de toegang wordt verder gesignaleerd in de beperkte contractering van ziekenhuizen en apotheken waardoor illegale of allochtone patiënten verder moeten reizen dan medisch verantwoord is.

Ook kinderen met een lage economische en sociale status kunnen problemen ondervinden bij de toegang tot gezondheidszorg door de stijgende ziektekostenpremies, aanpassingen van de persoonsgebonden budgetten en de stijgende werkloosheid onder ouders.

Tolkenvergoeding

Op 1 januari 2012 is de regeling waarbij de overheid zorgt voor een tolk in de gezondheidszorg afgeschaft. De Nederlandse overheid vindt dat patiënten zelf verantwoordelijk zijn voor het beheersen van de Nederlandse taal. Indien een patiënt dat wenst kan deze uiteraard zelf een tolk of vertaler inzetten. De hulpverlening aan kinderen zal stagneren als ouders niet langer kosteloos een tolk kunnen inschakelen. Niet alleen wordt de toegang tot de gezondheidszorg voor kinderen moeilijker, maar ook wordt het kind niet meer betrokken bij het hele medische proces (en is er dus geen sprake van participatie). Het kind wordt niet geïnformeerd. Een 'handen-en-voetenoverleg' tussen arts-kind-ouders kan tot verkeerde diagnoses en zelfs ongewenste behandelingen leiden. Daarnaast zal zich een (al veel voorkomende) situatie vaker voordoen, namelijk dat de Nederlands sprekende kinderen als tolk worden ingeschakeld door de ouders en andere familieleden. Dit is een onwenselijke situatie.

Borstvoeding

De borstvoedingscijfers in Nederland zijn niet zo rooskleurig. Uit de landelijke peiling borstvoeding door TNO uit 2010 blijkt dat het percentage moeders dat borstvoeding geeft in 2010 is afgenomen ten opzichte van 2007. Het aantal moeders dat direct na de bevalling start met borstvoeding is gedaald van 81 procent naar 75 procent. Ook de afname in de eerste maanden is aanzienlijk: naar 29 procent met drie maanden. Van de kinderen van vijf maanden oud kreeg 21 procent uitsluitend borstvoeding en 69 procent kunstmatige zuigelingenvoeding; met zes maanden kreeg nog maar achttien procent van de kinderen moedermelk als enige melkvoeding.

Extra inspanningen vanuit politiek en overheid bij de bescherming en bevordering van borstvoeding zouden zeer gewenst zijn. Borstvoeding draagt namelijk bij tot een betere gezondheid van kinderen nu en op latere leeftijd en levert daarmee uiteindelijk een kostenbesparing op. Via het *Baby Friendly Hospital Initiative* van UNICEF en de WHO (Wereldgezondheidsorganisatie) wordt in Nederland het geven van borstvoeding gestimuleerd. Het onderzoek 'Peiling melkvoeding van zuigelingen 2007' van TNO laat zien dat *Baby Friendly Hospital Initiative*-certificering een aantoonbaar positief effect heeft op de aantallen moeders die starten met borstvoeding direct na de bevalling en op het percentage moeders dat op de achtste dag nog uitsluitend borstvoeding geeft. Dit programma is jarenlang door het Preventiefonds, ZonMw en later door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport gesubsidieerd en uitgevoerd door Stichting Zorg voor Borstvoeding. Omdat bijna 95 procent van alle kraamzorginstellingen inmiddels gecertificeerd is, vinden enkele zorgverzekeraars deze stimulans niet meer nodig. Ook de subsidie van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is per 1 januari 2011 afgelopen en Stichting Zorg voor Borstvoeding moet alle kosten van certificering dekken door deze door te berekenen aan de instellingen.

De Nederlandse overheid vindt het *Baby Friendly Hospital Initiative* en de promotie van borstvoeding een verantwoordelijkheid van het veld. De overheid neemt daarom niet actief deel aan de *Baby Friendly Hospital Initiative*-Raad. Deze raad wil bewerkstelligen dat alle instellingen die ouder- en kindzorg bieden kwalitatief goede en toetsbare zorg rond borstvoeding verlenen teneinde bij te dragen aan een betere gezondheidsuitkomst voor jonge kinderen in Nederland.

Aanbevelingen

37. Integreer de richtlijn van de Raad van Europa over *child-friendly health care* in de gezondheidszorg en in de opleiding van de gezondheidszorg professionals.
38. Waarborg de toegang tot gezondheidszorg en de jeugd-ggz voor alle kinderen in Nederland en geeft speciale aandacht aan kwetsbare groepen, zoals ongedocumenteerde kinderen.
39. Bezuinig niet op preventieve jeugdgezondheidszorg.
40. Draag proactief bij aan de promotie van borstvoeding in Nederland.
41. Zorg voor voldoende aandacht voor kinderrechten in de opleidingen van alle medische professionals.

3.3 ARMOEDE

(artikelen 4, 6, 26, 27 IVRK)

Inleiding

Kinderen die opgroeien in een arm gezin of een gezin met een laag inkomen, hebben meer kans op een slechte gezondheid, op lager dan gemiddelde schoolresultaten en slecht betaalde banen. Dit heeft niet alleen verstrekkende en langdurige negatieve gevolgen voor het kind zelf, maar op den duur ook voor de maatschappij. Dit blijkt onder andere uit het onderzoek van 'The Children Left Behind' van UNICEF Innocenti uit december 2010. Armoede tijdens de jeugd heeft met name gevolgen als kinderen langdurig en op jonge leeftijd met armoede geconfronteerd worden. Ook zijn armoede en werkloosheid risicofactoren voor kindermishandeling.

Uit het Tweede Nationale Prevalentieonderzoek Kindermishandeling 2010 blijkt dat het risico op kindermishandeling vijf keer groter is in gezinnen waarin beide ouders werkloos zijn. Volgens dit onderzoek kunnen verslechterende economische omstandigheden en de toegenomen armoede een rol spelen in het in 2010 toegenomen aantal kinderen dat het slachtoffer is geworden van kindermishandeling.

Armoede is een relatief begrip. Armoede kan op verschillende manieren gemeten worden: er kan gekeken worden naar de financiële ruimte van huishoudens voor bestedingen, maar er kan ook gekeken worden naar indicatoren die materiële armoede aantonen. De meest gebruikte indicator voor armoede is het inkomen dat een huishouden kan besteden. Er worden in Nederland voor armoede verschillende inkomensgrenzen gehanteerd. De armoedegrens die in dit rapport wordt gebruikt is de beleidsmatige inkomensgrens: het wettelijke bestaansminimum zoals dat door de politiek is vastgesteld en dat neerkomt op 110 procent van het wettelijk sociaalminimum, afhankelijk van de gemeenten die dit zelf mogen bepalen.

Huidige ontwikkelingen

Volgens het Armoedesignalement van het Sociaal en Cultureel Planbureau is in 2009 het aandeel kinderen dat opgroeide in een huishouden onder de armoedegrens groter geworden.

Eenoudergezinnen en huishoudens met bijstand worden relatief het vaakst getroffen door armoede. In 2009 groeide elf procent van de kinderen tot achttien jaar op met kans op armoede. Zij leefden in een gezin met een inkomen tot maximaal honderdtwintig procent van het sociaal minimum. Het gaat om 382.000 kinderen. Volgens het rapport 'Kinderen met kans op armoede' van de Landelijke Jeugdmonitor uit oktober 2010 is in vergelijking met andere landen van de Europese Unie het percentage kinderen met kans op armoede in Nederland laag.

Met de aangekondigde bezuinigingen van de overheid zal naar verwachting het aantal kinderen dat in Nederland in armoede leeft, stijgen. Nederland handhaaft het voorbehoud bij artikel 26 IVRK, ondanks eerdere aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité om deze in te trekken. Hierdoor hebben kinderen in Nederland geen zelfstandig recht op sociale zekerheid.

Sociale uitsluiting

Kinderen in armoede lopen extra risico op sociale uitsluiting, omdat ze om financiële redenen niet of nauwelijks kunnen deelnemen aan sociale en culturele activiteiten. Uit het onderzoek 'Sociale uitsluiting bij kinderen, omvang en achtergrond' uit 2010 van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat in Nederland drie procent van de kinderen tussen vijf en achttien jaar sociaal uitgesloten is. Zij hebben te maken met een combinatie van geringe sociale participatie, materiële achterstelling en wonen in een onveilige of onprettige buurt.

De Nederlandse overheid heeft in de loop der jaren meer oog gekregen voor de gevolgen van armoede voor kinderen. In 2008 en 2009 werd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid veertig miljoen euro per jaar beschikbaar gesteld aan gemeenten om het aantal kinderen dat om financiële redenen niet participeert in sport, cultuur en andere vrijetijdsactiviteiten te halveren. In opdracht van de overheid heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau verschillende rapporten uitgebracht over de maatschappelijke participatie van arme kinderen en sociale uitsluiting, met name om te controleren of de overheidsinvestering van veertig miljoen euro per jaar geresulteerd heeft in meer kinderen die participeren. Uit het onderzoek 'Kunnen meer kinderen meedoen? Veranderingen in de maatschappelijke deelname van kinderen 2008-2010' van het Sociaal en Cultureel Planbureau uit 2011 blijkt dat in 2008 in Nederland 118.000 kinderen tussen de vijf en zeventien jaar om financiële redenen niet meededen aan sport en culturele activiteiten. Het percentage arme kinderen dat nergens aan deelneemt, is twee keer zo hoog als dat van niet-arme kinderen: 34 procent tegenover 17 procent. Uit dit onderzoek blijkt ook dat het aantal kinderen dat wegens armoede niet deelnam aan bijvoorbeeld sporten tussen 2008 en 2010 slechts mondigesmaat is afgenomen. Bij arme kinderen werd de groep die niet maatschappelijk meedoet zes procent kleiner (141.000 in 2008 en 133.000 in 2010). De overheid concludeert hieruit dat de doelstelling niet gehaald is. De participatie van kinderen is sterk afhankelijk van de

participatie van ouders. Daarom zet het huidige kabinet vooral in op het aan het werk krijgen van de ouders. De gemeenten hebben een wettelijke plicht beleid te maken voor de participatie van kinderen uit arme gezinnen.

Werkende armen

Het Kinderrechtencollectief maakt zich zorgen over de gevolgen van de huidige wereldwijde financiële en economische crisis en de bezuinigingsvoorstellen van de Nederlandse overheid voor kinderen in arme gezinnen. Het aantal huishoudens met problematische schulden is volgens het Centraal Planbureau de afgelopen drie jaar gegroeid. In 2011 constateert de Raad voor Werk en Inkomen dat ook in Nederland een groeiende groep van werkende armen is ontstaan. Volgens het Raad voor Werk en Inkomen bedraagt het aandeel werkende armen in de Nederlandse beroepsbevolking (zowel werknemers als zelfstandigen) in 2007 vijf procent. De verwachting is dat de groep werkende armen de komende jaren zal groeien als gevolg van de economische crisis van 2008, bijvoorbeeld omdat in tweeverdienershuishoudens een van de twee inkomens wegvalt. Uit de analyse komt naar voren dat werkend arm zijn vaak veroorzaakt wordt door een samenloop van omstandigheden. Risicofactoren zijn: kleine deeltijdbanen, waarbij het salarisniveau van de voltijdsfunctie op of net boven het minimumloonniveau ligt, de samenstelling van het huishouden (alleenverdieners en alleenstaanden met kinderen) en instabiele arbeidsrelaties (zoals kortdurend flexibel werk). Ongeschoolden of personen met alleen een lagere schoolopleiding vormen een risicogroep. Eenoudergezinnen vormen de meest problematische groep.

Bezuinigingen treffen arme gezinnen

Armoedebestrijding door de overheid is voornamelijk een taak van de gemeenten. Zij zijn verantwoordelijk voor de bijstandsuitkeringen en het armoedebeleid. Gemeenten krijgen van het rijk een budget en moeten daarvan alle uitkeringen betalen. De landelijke overheid is verantwoordelijk voor het algemene inkomensbeleid. Bij de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting staat volgens de Nederlandse overheid het vergroten van arbeidsparticipatie voorop. Maar het hebben van werk garandeert niet altijd een weg uit de armoede. Uit het Armoedesignalement van het Sociaal en Cultureel Planbureau uit 2010 blijkt dat de totale groep armen voor 59 procent bestaat uit personen die behoren tot een huishouden waarbij inkomen uit arbeid de voornaamste inkomensbron is.

In 2006 is een aantal maatregelen genomen om gezinnen financieel te ondersteunen. Zo werden kinderen gratis meeverzekerd in het zorgstelsel, het lesgeld voor jongeren van zestien en zeventien jaar werd afgeschaft, de kinderopvang werd goedkoper en er werden enkele maatregelen genomen in de belasting- en premiesfeer. Met de economische crisis in het achterhoofd heeft het huidige kabinet juist weer een aantal van deze maatregelen teruggedraaid. Het stelsel van kindregelingen, bedoeld om ouders met kinderen financieel te ondersteunen, is onderwerp van bezuinigingen. Dit treft ook ouders met een laag inkomen. De kinderopvang zal duurder worden. Het kindgebonden budget, specifiek voor ouders met een laag inkomen, wordt beperkt. De bijstand wordt verlaagd en de eigen bijdrages voor ziektekosten (inclusief geestelijke gezondheidszorg) worden verhoogd. Bovendien bezuinigt het kabinet op het gemeentelijke budget voor armoedebestrijding. Het kabinet is voornemens met de nieuwe Wet Werken naar Vermogen (voorziene inwerkingtreding 1 januari 2013) het aantal mensen dat afhankelijk is van sociale uitkeringen te verminderen. De Wet beoogt meer mensen die nu een uitkering ontvangen aan het werk te krijgen. De verplichtingen van mensen met een bijstanduitkering om werk te zoeken worden aangescherpt. Ouders en inwonende kinderen moeten straks gezamenlijk één uitkering, de gezinsuitkering, aanvragen. Er wordt niet meer alleen gekeken naar de inkomsten van de ouders, maar ook naar die van inwonende (meerderjarige) kinderen (het huishoudinkomen). Dit alles heeft negatieve gevolgen voor gezinnen met lage inkomens. De Wet Werken naar Vermogen zal door gemeenten uitgevoerd moeten worden, maar daarvoor is minder geld beschikbaar. De bezuinigingen zullen met name de al kwetsbare gezinnen en dus kinderen treffen.

Geen kabinetsbrede doelstellingen voor kinderen in armoede

Het huidige kabinet heeft geen kabinetsbrede doelstelling om kinderen uit arme gezinnen te behoeden voor sociale uitsluiting. Het kabinet zet in op het stimuleren van ouders om aan het werk te gaan en geeft aan de gemeenten de opdracht specifiek beleid te maken voor de participatie van arme kinderen. Dit gaat voorbij aan het feit dat er steeds meer werkende armen zijn en aan het feit dat steeds minder geld vanuit de overheid beschikbaar is om een gemeentelijk armoedebeleid te kunnen voeren.

Hulp aan gezinnen

Uit onderzoek van Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ) uit maart 2011 naar de hulp aan kinderen in armoede in vijf gemeenten blijkt dat de hulp te laat en ongecoördineerd op gang komt en van te korte duur is. Vaak is de hulp aan ouders gescheiden van de hulp aan kinderen wat de effectiviteit van de hulpverlening niet ten goede komt. Bovendien blijkt dat verschillende risicogroepen niet worden bereikt. Kwetsbare groepen, waaronder de groepen werkende armen, blijven buiten het bereik van organisaties die hulp kunnen bieden of van regelingen die participatie kunnen vergroten. Of mensen in contact komen met regelingen of mogelijkheden voor hulp is onder meer afhankelijk van professionals die ze treffen, maar die beschikken vaak niet over de informatie om jongeren en ouders goed te informeren.

Rechtstreekse werking van de artikelen 26 en 27 IVRK

Tussen 2007 en 2010 is er in de Nederlandse rechtspraak zestien keer een beroep gedaan op artikel 26 IVRK. Dit gebeurde het meeste in zaken waarbij vreemdelingen zonder rechtmatig verblijf tevergeefs een beroep deden op volksverzekeringen als kinderbijslag of wezenpensioen. De rechters bepaalden in de meeste gevallen dat, omdat Nederland een voorbehoud heeft gemaakt op artikel 26 IVRK en geen zelfstandig recht van een kind op sociale zekerheidsvoorzieningen erkent, een beroep op artikel 26 IVRK geen steek houdt. Tussen 2007 en 2010 is er in de Nederlandse rechtspraak 54 keer een beroep gedaan op artikel 27 IVRK. De Nederlandse rechter kent helaas geen rechtstreekse werking toe aan artikel 27 IVRK.

Zwerfjongeren

Uit het branchebeeld 2010 van de Federatie Opvang blijkt dat in 2010 1.595 kinderen tussen de twaalf en zeventien jaar oud zelfstandig (zonder ouders) een beroep deden op een opvangcentrum voor volwassenen vanwege dakloosheid of huiselijk geweld. Dit is opvang voor volwassenen, waar jongeren niet thuishoren. Voor de minderjarigen geldt dat zij door de jeugdzorg geholpen zouden moeten worden. Uit het casuonderzoek 'Zwerfjongeren (z)onder dak' uit 2009 van DSP-groep blijkt dat tweederde van de zwerfjongeren een (recente, substantiële) achtergrond heeft in de jeugdzorg. Over de lichamelijke gezondheid van zwerfjongeren is relatief weinig bekend. De groep die niet verzekerd is tegen ziektekosten varieert van 12 tot 33 procent. Ruim veertig procent van de zwerfjongeren heeft ernstige of langdurige psychische problemen.

In 2010 heeft het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in overleg met betrokken partijen een gezamenlijke definitie van het begrip 'zwerfjongeren' afgesproken. Een eenduidige definitie van de doelgroep zwerfjongeren is belangrijk om zicht te kunnen krijgen op de aard en omvang van de problematiek. In 2007 is een telling verricht door de Algemene Rekenkamer waaruit bleek dat het aantal zwerfjongeren (feitelijk en residentieel daklozen onder de 23 jaar met meervoudige problemen) op bijna zesduizend lag. In 2010-2011 heeft er in opdracht van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een telling plaatsgevonden waaruit bleek dat er bijna negenduizend zwerfjongeren waren. Volgens het onderzoek van Universiteit Tilburg bestaat het merendeel van deze groep uit jongens, een kwart tot een derde is meisje. Een kwart tot de helft van deze meisjes is zwanger of heeft een kind, in totaal ongeveer zestien procent van de zwerfjongeren is een jonge ouder.

Ruim de helft tot driekwart van de zwerfjongeren heeft schulden, voornamelijk bij telefoonmaatschappijen, ziektekostenverzekeraars, en in de vorm van boetes bij vervoersbedrijven.

De schuldenlast ligt gemiddeld tussen de €3.500 en €6.000. Ongeveer vijftig procent van de zwerfjongeren heeft geen inkomen en een kwart heeft illegale inkomsten. Maximaal een op de vijf zwerfjongeren heeft inkomsten uit werk en dertien tot vierendertig procent ontvangt een uitkering. Vrijwel alle zwerfjongeren hebben schulden die zij niet kunnen afbetalen op basis van een minimumjeugdloon, studiefinanciering of jeugdbijstandsuitkering. De bijstandsuitkering voor jeugdigen (228 euro per maand voor een achttienjarige) is te laag om van te leven. De noodzakelijke kosten van het bestaan, zoals huisvesting en zorgverzekering, kunnen hiervan niet worden betaald. Jongeren komen wegens gebrek aan aflossingscapaciteit niet in aanmerking voor de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen. Dat betekent dat jongeren met schulden geen perspectief kan worden geboden voor een schuldenvrij bestaan.

Vluchtelingenkinderen

Er zijn in de afgelopen jaren een aantal opvallende rechterlijke uitspraken gedaan over het recht op onderdak voor kinderen zonder rechtmatig verblijf en het recht op kinderbijslag voor ongedocumenteerde ouders. In een uitspraak in 2011 heeft de Centrale Raad van Beroep bepaald dat ouders die niet rechtmatig in Nederland verblijven maar dat wel een periode zijn geweest, voortaan ook recht hebben op kinderbijslag. Tot dan toe kregen ouders die niet rechtmatig in Nederland waren, geen kinderbijslag voor hun kinderen. Dit vloeit voort uit het Koppelingsbeginsel dat sociale voorzieningen koppelt aan rechtmatig verblijf.

Aanbevelingen

42. Blijf onderzoek doen naar de gevolgen van armoede op kinderen. Ontwikkel daarbij een allesomvattende set van indicatoren om de gevolgen van armoede op kinderen te kunnen meten. Betrek ook kinderen uit minder zichtbare groepen zoals ongedocumenteerde kinderen. Neem de mening van kinderen uit arme gezinnen mee in het onderzoek.
43. Voer een landelijk armoedebeleid in met specifieke aandacht voor de gevolgen van armoede voor kinderen. Besteed daarbij specifieke aandacht aan kinderen die al langer dan twee jaar onder de armoedegrens leven.
44. Verbeter de hulp aan kinderen uit arme gezinnen; geef kinderen inspraakrecht in de hulpverlening; voorzie kwetsbare groepen zoals werkende armen van hulp; zorg voor gecoördineerde hulp: één plan per gezin.
45. Beperk het risico van jongeren om dakloos te raken door gezinnen te ondersteunen, door aansluitende hulp en huisvesting met gemeenten te regelen voor jongeren die een jeugdzorginstelling of een justitiële jeugdinrichting verlaten en door een regeling voor schuldhulpverlening te treffen die jongeren in staat stelt schulden af te lossen.
46. Geef jongeren die niet op ouders kunnen terugvallen het recht op een bijstandsuitkering.
47. Erken het recht van ongedocumenteerde ouders op kinderbijslag.

4. ONDERWIJS, OPENBARE RUIMTE EN VRIJE TIJD

4.1 ONDERWIJS

(artikelen 28 en 29 IVRK)

Recht op onderwijs

In Nederland bestaat een leerplicht, deze is opgenomen in de Leerplichtwet. In de Nederlandse wetgeving is geen recht op toegang tot een school opgenomen. In Nederland zitten jaarlijks ongeveer drieduizend kinderen van het basis- en voortgezet onderwijs langer dan vier weken zonder onderwijs thuis. Veelal zijn dit leerlingen met een beperking en leerlingen met leer- en gedragsproblemen. Deze kinderen krijgen een indicatie: een beoordeling door een onafhankelijke commissie om toegelaten te worden tot het speciaal onderwijs of om extra hulp te krijgen in het gewone onderwijs. Met name de groep kinderen met een indicatie op basis van ontwikkelingsproblemen en gedragsstoornissen is in de afgelopen jaren gegroeid. Sinds de invoering in 2003 van de leerlinggebonden financiering (lgf), het rugzakje, is het aantal leerlingen met een indicatie met 65 procent toegenomen. Inmiddels heeft ruim tien procent van de leerlingen in het primair onderwijs en bijna twintig procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs een indicatie.

De overheid wil met de invoering van de Wet op het passend onderwijs (op 9 november 2011 is het wetsvoorstel naar de Tweede Kamer gestuurd) de landelijke indicatiestelling en het rugzakje laten vervallen en de schoolbesturen verplichten om voor elk kind dat extra ondersteuning nodig heeft, een zo passend mogelijke onderwijsplek te bieden of er een te vinden. De passende onderwijsplek hoeft niet de schoolkeuze van de ouders te zijn.

Volgens de wet moeten de middelen die voor passend onderwijs beschikbaar zijn niet naar externe hulpverlening gaan maar vooral in de klas blijven. Het budget dat voor extra ondersteuning beschikbaar is, gaat van 2,2 miljard euro (2011) naar 1,9 miljard euro (gefaseerd tussen 2013 en 2015). Kinderen die geen gedragsproblemen of beperking hebben maar wel getraumatiseerd zijn door bijvoorbeeld migratie, oorlogservaringen, misbruik, huiselijk geweld, kindermishandeling of andere belastende ervaringen, zoals de dood van iemand in de naaste omgeving, of kinderen die het gemiddelde niveau niet halen, vallen buiten de specifieke regeling. Deze kinderen missen aansluiting op het onderwijs door gebrek aan erkenning en zorg (zie ook paragraaf 3.1).

Voor- en vroegschoolse educatie

Voor- en vroegschoolse educatie is bedoeld voor jonge kinderen met een taal- en/of ontwikkelingsachterstand. De doelstelling van voor- en vroegschoolse educatie (vve) is om de ontwikkeling van kinderen uit achterstandsgroepen zodanig te stimuleren dat hun kansen op een goede schoolloopbaan worden vergroot.

Voorschoolse educatie is bedoeld voor kinderen in de leeftijd tweeënhalve tot vier jaar en wordt aangeboden in een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf.

Vroegschoolse educatie wordt aangeboden in de eerste twee groepen van de basisschool.

Aan vroegschoolse educatie nemen kinderen in de leeftijd van vier tot zes jaar deel.

Gemeenten hebben een regierol bij het verzorgen van een voorschools aanbod voor alle jonge kinderen met een (taal)achterstand. Zij bepalen welke kinderen tot de doelgroep van voor- en vroegschoolse educatie behoren. Hoewel dit per gemeente kan verschillen, doen de meeste gemeenten dit aan de hand van de gewichtenregeling (ofwel 'postcodetoeslag') voor het basisonderwijs. De gewichtenregeling kent geldbedragen toe aan leerlingen op basis van het opleidingsniveau van de ouders. Daarnaast ontvangen scholen in een gebied met veel huishoudens met een laag inkomen of met een uitkering, extra middelen.

De landelijke bereikdoelstelling voor voorschoolse educatie was honderd procent in 2011. Uit de Landelijke Monitor voor- en vroegschoolse educatie blijkt dat er voor slechts 74 procent van de kinderen die hiervoor in aanmerking komen een voorschools aanbod beschikbaar was. Als het gaat

om vroegschoolse educatie wordt slechts 42 procent van de doelgroepkinderen bereikt. Na de leeftijd van zes jaar zijn kinderen afhankelijk van het extra aanbod van gemeenten. Het aanbod is wisselend en niet structureel van aard en vaak beperkt of helemaal niet beschikbaar. Hiernaast blijkt de kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie onvoldoende. Met name de rol van pedagogische medewerkers in ontwikkelings- en taalstimulering scoort laag. Dit is ernstig omdat kinderen die met taalachterstanden de basisschool binnen komen dit veelal niet meer inhalen. In vrijwel alle evaluatiestudies wordt de professionaliteit en deskundigheid van de uitvoerders, in de zin van professionaliteit, vooropleiding, programmaspecifieke na- en bijscholing genoemd als een belangrijke voorwaarde voor de effectiviteit van programma's gericht op voor- en vroegschoolse educatie. Volgens het onderzoek 'Onderwijs en opvang voor jonge kinderen; deelname aan opvang door driejarigen en kwaliteit van onderwijs en opvang voor drie- en vierjarigen' van de Onderwijsraad uit 2010 wordt het educatief handelen in de locaties voor voor- en vroegschoolse educatie weliswaar als voldoende tot goed gewaardeerd, een aantal zaken is voor verbetering vatbaar. Het gaat dan om belangrijke leidster- en leerkrachtvaardigheden, zoals de verbale, kindgerichte interacties en de afstemming van educatieve activiteiten op de ontwikkeling van de kinderen. Op ruim de helft van de onderzochte instellingen wordt te weinig doelgerichte en planmatige zorg verleend aan de kinderen die dat nodig hebben.

Bestrijden van onderwijsachterstanden

Door bezuinigingen in het onderwijs hebben scholen minder geld voor diverse soorten leerlingondersteuning (bijvoorbeeld om een *remedial teacher* aan te stellen of werken in de klas in kleinere groepen met zwakkere leerlingen). De gewichtenregeling is een van de belangrijkste beleidsinstrumenten om achterstanden in het onderwijs te bestrijden. Met de wijziging van de gewichtenregeling in 2006 is etniciteit als criterium losgelaten. Het doel van deze wijziging was om aan te sluiten bij de feitelijke achterstand van leerlingen en meer middelen voor autochtone leerlingen met een achterstand te krijgen. Uit onderzoek blijkt dat beide doelen niet zijn gerealiseerd. In het nieuwe beleid krijgen brede scholen en scholen met volledig dagarrangementen geen middelen meer voor andere activiteiten dan taal en rekenen. De extra middelen voor achterstandsleerlingen worden gebruikt voor extra leertijd: voor elk extra lesuur krijgen scholen extra budget. Met de basisscholen worden prestatieafspraken gemaakt, waarmee ze de leerprestaties van leerlingen moeten verhogen. Als de scholen de verhoging van de leerprestaties niet bereiken, wordt hun begroting gekort. Gevolg daarvan is dat sommige scholen selectief (alleen betere) leerlingen binnenhalen.

Segregatie in het onderwijs

In het basis- en voortgezet onderwijs is al jaren sprake van segregatie. Hierbij valt te denken aan het gesegregeerd onderwijzen van kinderen met een beperking (zie hoofdstuk over kinderen met een beperking) of juist de concentratie van kinderen uit lagere sociaal-economische klassen in een bepaald type onderwijs. De laatste decennia wordt onder onderwijssegregatie met name verstaan het ontstaan van scholen met grotendeels allochtone leerlingen.

Doordat er een grote overlap is tussen etnische en sociaal-economische segregatie wordt er vaak gesproken van 'zwarte' en 'witte' scholen. Definities van een 'zwarte school' variëren, het Centraal Bureau voor de Statistiek spreekt van een 'zwarte school' als minimaal vijftig procent van de leerlingen een allochtone achtergrond heeft. Anderen spreken van een 'zwarte school' wanneer de leerlingenpopulatie van een school geen afspiegeling is van de samenstelling van de bevolking in de omgeving van de school. In een gesegregeerde onderwijssetting krijgen leerlingen van verschillende groepen geen gelegenheid om elkaar te ontmoeten en met elkaar te werken. Dit heeft impact op de integratie van verschillende groepen in de samenleving en op de sociale cohesie. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is van mening dat het tegengaan van segregatie in het onderwijs geen prioriteit meer is voor het kabinet. Beter lezen en rekenen is dat wel. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap dient de schoolbesturen en gemeenten te verplichten om tot een gezamenlijk desegregatiebeleid, in met name het basisonderwijs, te komen.

Kwaliteit van het onderwijs

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ziet de brede vorming van kinderen als een taak van de school zelf en vindt dat er geen rol is voor de overheid. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap beroept zich hierbij op de vrijheid van onderwijs. De sterkere nadruk op taal en rekenen in het kader van de economische functie van het onderwijs en het strenger afrekenen van scholen op prestatie-eisen, kan echter ten koste gaan van de genoemde ruimte voor vorming en inhoud. De sociale en maatschappelijke taak van het onderwijs wordt hierdoor uit naam van vrijheid ondergeschikt gemaakt aan haar economische functie.

De overheid is daarnaast van mening dat het niet tot haar taak behoort, te beoordelen welke lesmethodes effectief zijn. Scholen worden wel op leerprestaties afgerekend maar de kwaliteit van lesmethodes wordt niet getoetst of beoordeeld, terwijl de resultaten heel divers zijn. Hiermee schiet de overheid tekort in het faciliteren van de scholen om leerlingen de beste onderwijskansen te bieden. De kwaliteit van het onderwijs wordt derhalve ondergeschikt gemaakt aan de vrijheid van onderwijs.

Vroegtijdige schoolverlaters

Leerlingen uit een lager sociaal-economisch milieu, leerlingen uit eenoudergezinnen en leerlingen met een beperking behoren tot de risicogroep die zonder eindkwalificatie de school verlaten.

Gevolgen van vroegtijdig schoolverlaten zijn: minder gunstig arbeidsmarktperspectief, verhoogde kans op criminaliteit en verhoogde kans op sociale problemen.

Volgens de gegevens van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen verlieten in het schooljaar 2009/2010 maar liefst 39.941 jongeren het voortgezet onderwijs zonder diploma, 25.067 van deze leerlingen hebben een autochtone achtergrond.

Voortijdige selectie

Na het basisonderwijs gaan de meeste leerlingen naar een brugklas in het voortgezet onderwijs.

Het advies van de basisschool ondersteund door de Eindtoets Basisonderwijs bepaalt naar welke vorm van voortgezet onderwijs een leerling gaat. Autochtone leerlingen krijgen vaker hogere schooladviezen dan allochtone leerlingen. Tussen allochtone en autochtone leerlingen met laagopgeleide ouders bestaan slechts geringe verschillen.

Autochtone leerlingen zitten vaker op havo en vwo dan niet-westerse allochtonen. In 2009/2010 zat van de autochtone leerlingen in leerjaar drie bijna de helft op havo of vwo, tegenover nog geen derde van de niet-westerse allochtonen. Omgekeerd volgen niet-westerse allochtonen veel vaker dan autochtonen een opleiding in het vmbo en dan vooral in het laagste niveau, de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b).

Allochtone leerlingen, autochtone leerlingen uit een lager sociaal-economisch milieu, leerlingen uit eenoudergezinnen en leerlingen met beperkingen lopen vaker vertraging op in hun gang door het voortgezet onderwijs dan autochtone leerlingen. Het stapelen van diploma's wordt vaker gedaan door niet-westerse allochtonen dan door autochtonen, vooral door leerlingen van Turkse en Marokkaanse herkomst.

Aanbevelingen

48. Bescherm de zorgleerlingen tegen de effecten van bezuinigingen.
49. Zorg voor een gestructureerd en voldoende aanbod van voor- en vroegschoolse educatie die voor alle kinderen met achterstanden beschikbaar is. Creëer kaders voor verhoging van de professionaliteit van de uitvoerders van programma's voor voor- en vroegschoolse educatie.
50. Pak onderwijssegregatie, voortijdige selectie en het voortijdig schoolverlaten aan.

4.2 OPENBARE RUIMTE EN VRIJE TIJD

(artikel 31 IVRK)

Speelruimte

Kinderen brengen hun vrije tijd vaak door in hun eigen buurt. Ze zijn belangrijke en intensieve gebruikers van de openbare ruimte. Maar de mogelijkheden om buiten te spelen in een stimulerende omgeving zijn gering. Dat heeft te maken met ruimte (fysiek en sociaal) en tijd. Er is meer aandacht voor de belangen van volwassenen in de openbare ruimte (parkeerruimte, verkeersruimte) dan voor de belangen van kinderen (speelruimte, veilige routes). Het feit dat kinderen ook gebruik kunnen en mogen maken van de informele ruimte om buiten te spelen is geen vanzelfsprekendheid. Spelen wordt als 'luxe' ervaren. Gemeenten hebben minder budget en aandacht voor spelen. Gemeenten investeren hoofdzakelijk in formele speelplekken, die kinderen vervolgens vaak als saai bestempelen.

De openbare speelruimtes zijn te weinig gevarieerd en te weinig afgestemd op de behoeften van verschillende leeftijdsgroepen. Interessante speelplekken voor jonge kinderen zijn juist ook ontmoetingsplaatsen van jonge ouders. Dit is van groot belang voor de cohesie in de wijk en hiervoor is in het speelbeleid te weinig aandacht. Aan het spelen van kinderen met een beperking wordt geen aandacht gegeven.

Positieve ontwikkelingen

Vooraf bij de herinrichting van schoolpleinen wordt steeds vaker gekozen voor een groene inrichting in plaats van stenen met toestellen erop. Een positieve ontwikkeling hierin is een stimuleringsbedrag vanuit het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (vanaf oktober 2010 opgegaan in Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie) voor het belang van spelen in het groen. Door bezuinigingen is de voortzetting van deze maatregelen niet gegarandeerd.

Een andere positieve ontwikkeling is het feit dat bewegen 'in' is. Ondanks de bezuinigingen gaat het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in 2012 vijftien miljoen euro meer uittrekken voor sport dan in 2011. In de toenemende aandacht voor overgewicht en bewegen krijgt spelen vaak ook een plek in de discussie.

Aansprakelijkheid en overlast

Ingegeven door angst voor aansprakelijkheid gaat men steeds voorzichtiger om met mogelijke risico's van spelen; een kind kan bijvoorbeeld vallen. Er ontstaat een steeds verdere juridisering van verantwoordelijkheden om zich in te dekken. Irritatie over het geluid van buitenspelende kinderen komt de laatste tien jaar vaker voor de rechter dan daarvoor. De maatregel van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer om per 1 januari 2010 het geluid van spelende kinderen op en bij kinderdagverblijven niet mee te wegen bij het bepalen van de geluidsbelasting, is positief, maar verandert niet direct iets aan de tolerantie van buurtbewoners.

Jongeren in de publieke ruimte

De beperkte tolerantie heeft overigens niet alleen betrekking op kinderen, maar ook op jongeren. Het Sociaal en Cultureel Planbureau constateert dat er in 2010 verminderd sprake was van sociale verloedering in de eigen buurt: twee procent van de bevolking heeft aangegeven op straat lastig te zijn gevallen en elf procent van de bevolking ondervindt hinder van groepen jongeren in de buurt. Hoewel het optrekken in groepen een normaal proces van volwassen worden is, worden groepen jongeren in beleidsvoorstellen vaak op negatieve wijze in beeld gebracht. Er is vaak geen sprake van positief jeugdbeleid om overlast van groepen jongeren effectief aan te pakken. De overheid maakt in haar beleidsvoorstellen evenmin goed onderscheid tussen hinderlijk gedrag en crimineel gedrag. De aanpak van onwenselijk gedrag is repressief; samenscholingsverboden zijn verstrekkend en vormen een belemmering van de bewegingsvrijheid van jongeren.

Spelen en vaardigheden

Voor spelen in zijn algemeenheid geldt dat er weinig aandacht is voor het positieve effect dat spel heeft op de sociale, cognitieve en motorische ontwikkeling van kinderen dat in verschillende onderzoeken wordt aangetoond. Er wordt veelal voorbijgegaan aan het feit dat spel op zichzelf ook bijdraagt aan en van belang is voor de gezonde ontwikkeling van een kind. Er is weinig aandacht voor de meerwaarde van spelen op zich en de relatie tussen spelen en ontwikkeling. Er is verhoudingsgewijs een grote focus gericht op educatie en leerprestaties. Naast de grote aandacht voor leerprestaties moet er meer aandacht komen voor spel als essentieel element van de ontwikkeling van kinderen.

Bezuinigingen en ongelijke deelname aan cultuur

De bezuinigingen hebben ook hun weerslag op de cultuursector. De mogelijkheid voor kinderen om deel te nemen aan culturele activiteiten zoals muzikles, toneel of ballet, staat flink onder druk. Door de bezuinigingen die de gemeenten doorvoeren zien Centra voor de Kunsten en muziekscholen zich genoodzaakt om prijzen voor cursussen te verhogen. Het wordt hierdoor, met name voor ouders met lagere inkomens, steeds lastiger om een kind deel te laten nemen aan bijvoorbeeld de ballet- of muzikles in de buurt. Bovendien is er sprake van een oerwoud aan regelingen en verschillen de regelingen per gemeente. De verschillen in beleid van gemeenten werken een grote mate van ongelijke kansen voor kinderen in Nederland in de hand.

Aanbevelingen

51. Stimuleer de betrokkenheid van kinderen bij een creatieve, avontuurlijke inrichting van de openbare ruimte. Heb hierbij oog voor:
  - a. verschillende speelbehoeftes van kinderen, dus ook die van kinderen met een beperking;
  - b. zowel formele als informele ruimte in buurten;
  - c. niet alleen de fysieke inrichting van de plekken, maar ook voor de bereikbaarheid, toegankelijkheid en onderhoud;
  - d. de speelmogelijkheden van speelnatuur. Informeer gemeenten over de mogelijkheden van inrichting en beheer hiervan.
52. Zorg ervoor dat kinderen zich veilig door een wijk kunnen bewegen. Denk dus bij het bepalen van de locatie van een speelplek aan het minimaliseren van de afstand van de speelplek tot de woonhuizen van de doelgroep. Beperk het aantal barrières zoals water en drukke wegen, op de route naar een speelplek. Pas bovendien snelheidsbeperkende maatregelen voor het verkeer toe.
53. Bevorder het gebruik van een speelplek gedurende de hele dag en het gehele jaar door en stimuleer het organiseren van activiteiten op de speelplek in de buurt. Betrek hierbij ook groepen jongeren die overlast veroorzaken. Waak voor stigmatisering van deze jongeren.
54. Bewaak het recht op risico's, ervaring en ontwikkeling van het kind. Voorkom juridisering die het vrije spelen van kinderen belemmert.
55. Investeer in kennisoverdracht over het belang van spelen.
56. Waarborg de deelname van kinderen aan culturele activiteiten.

5. SPECIALE BESCHERMINGSMATREGELEN

5.1 KINDERMISHANDELING

(artikelen 19 en 39 IVRK)

Inleiding

Volgens de tweede nationale prevalentiestudie van de Universiteit Leiden en TNO zijn er in 2010 118.836 kinderen slachtoffer geworden van mishandeling, dat zijn zeker drie op de honderd kinderen. Uit de eerste nationale prevalentiestudie blijkt dat het in 2007 nog ging om 107.000 kinderen; een stijging van tien procent. Bij deze kinderen gaat het niet om een 'uitgeschoten pedagogische tik'. Vooral verwaarlozing en huiselijk geweld (of het getuige daarvan zijn) komen veel voor. Deze 118.836 kinderen zijn kinderen over wie onder andere leraren, politieagenten en medewerkers van Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK) stevig onderbouwde zorgen hebben. Bij zo'n 80.000 mishandelde kinderen is er ontwikkelingsschade waarneembaar, zoals leerstoornissen, ontwikkelingsachterstanden of fysiek letsel, die gerelateerd lijkt aan een onveilige leefsituatie, dit blijkt uit de tweede nationale prevalentiestudie. Naar verwachting zullen de cijfers nog verder stijgen, omdat professionals kindermishandeling steeds beter signaleren. Desondanks heeft de overheid het budget voor de aanpak van kindermishandeling met twee derde gereduceerd tot 1,8 miljoen euro per jaar.

Resultaten van de aanpak kindermishandeling in Nederland

Het Actieplan Aanpak Kindermishandeling 2008-2011 heeft vooral geresulteerd in grotere publieke en politieke bekendheid met het verschijnsel kindermishandeling. In de Regionale Aanpak Kindermishandeling (RAK) is Nederland verdeeld in 37 grootstedelijke regio's waarin samenwerkingsconvenanten tussen de bij de aanpak betrokken organisaties gesloten zijn en nascholingsplannen voor beroepskrachten zijn opgesteld. De Advies- en Meldpunten Kindermishandeling, verantwoordelijk voor het geven van advies en het onderzoeken van meldingen van kindermishandeling, zijn door extra beschikbaar gestelde financiële middelen in staat geweest om de wachtlijsten op te heffen en de doorlooptijden grotendeels op orde te krijgen. Over een periode van drie jaar zijn landelijke publiekscampagnes uitgevoerd die het signaleren van kindermishandeling door omstanders stimuleren. De invoering van de in de wet vastgelegde norm over geweldloos opvoeden (in 2007) is niet gepaard gegaan met een implementatieplan. Er zijn geen landelijke publiekscampagnes ingezet die het (positief) opvoeden zonder geweld promoten. Iedere Nederlandse gemeente beschikt vanaf 1 januari 2012 over een Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). Dit is een herkenbare en laagdrempelige plek waar vanuit preventieve gezondheidszorg, opvoedondersteuning en hulp aan jeugdigen, gezinnen en medeopvoeders integraal wordt aangeboden. Voor de preventie van kindermishandeling is het Centrum voor Jeugd en Gezin een cruciale partij, omdat het kortdurende interventies voor gezinnen met beginnende opvoedingsproblemen alsmede langer durende ondersteuning door 'home visiting' zal realiseren. Vooralsnog bereiken Centra voor Jeugd en Gezin vaak nog te weinig gezinnen in risicosituaties, verwijzen zij gezinnen te vaak door naar andere hulpverleningsinstanties en wordt, voor de preventie van kindermishandeling, vaak nog geen gebruik gemaakt van *evidence based* interventies. Dit blijkt uit Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei-problemen van Inventgroep op verzoek van de voormalige Staatsecretaris van Volksgezondheid, Wetenschap en Sport.

De afgelopen jaren is een wet voorbereid die ruim één miljoen professionals gaat verplichten om te werken met een 'Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling'. Professionals krijgen daarmee geen meldplicht. Zij zijn wel gebonden om bij vermoedens van kindermishandeling volgens een bepaalde procedure – een stappenplan – te werk te gaan.

Vervolg Actieplan Aanpak Kindermishandeling

In het nieuwe Actieplan Aanpak Kindermishandeling 2012-2016 wordt de verantwoordelijkheid en regie voor de aanpak van kindermishandeling vrijwel geheel bij de 415 gemeenten gelegd, die grote beleidsvrijheid krijgen ten aanzien van de preventie van kindermishandeling en het zorgaanbod voor mishandelde kinderen. Er is geen landelijk geïntegreerd, samenhangend, interdisciplinair en gecoördineerd systeem gerealiseerd en dit lijkt ook niet een doel te zijn voor de komende jaren. Er wordt met name ingezet op een verstevigde strafrechtelijke aanpak van kindermishandeling. Echter, zowel in de meldingscijfers als in de prevalentiecijfers heeft kindermishandeling in ongeveer de helft van de gevallen betrekking op verwaarlozing, een zeer ruim begrip dat meestal niet als delict is aan te merken. Tegelijkertijd wordt er nauwelijks geïnvesteerd in verbeteringen in het zorgaanbod voor kinderen die slachtoffer zijn geworden van kindermishandeling. Dit terwijl het zorgaanbod voor mishandelde kinderen grote knelpunten kent in kwaliteit en capaciteit en het veelal ontbreekt aan daadwerkelijk multidisciplinair onderzoek en behandeling. De Gezondheidsraad heeft hierover in juni 2011 een advies uitgebracht aan de Nederlandse overheid: dit advies is echter niet omgezet naar richtlijnen voor gemeenten of kwaliteitseisen voor zorgaanbieders.

Preventie van kindermishandeling

Doordat het accent de afgelopen jaren heeft gelegen op de implementatie van meldings- en samenwerkingsprocedures, kent de preventie van kindermishandeling nog relatief veel knelpunten. De Onderzoeksraad voor de Veiligheid pleitte in 2010 voor een aanscherping van risicotaxatie- en signaleringsinstrumenten gericht op de fysieke veiligheid van baby's en jonge kinderen. Het artikel van R. Vink e.a. geeft aan dat onder andere de publieke gezondheidszorg en de verloskundigen kampen met een nog te beperkte beschikbaarheid van dit soort signaleringsinstrumenten. De Eindmeting zorgcontinuüm Regionale aanpak kindermishandeling en vergelijking met de startfoto laat zien dat in ongeveer 75 procent van de Nederlandse gemeenten gebruiken verloskundigen het aanbevolen risicotaxatie-instrument (nog) niet structureel. De regionale coördinatoren (in de RAK) hebben de afgelopen jaren gewerkt aan het voorkomen van kindermishandeling en hebben concrete maatregelen onder de aandacht gebracht van lokale bestuurders en de Centra voor Jeugd en Gezin. Desondanks neemt anno 2011 nog geen kwart van de gemeenten maatregelen waarvan relatief snel effect wordt verwacht om kindermishandeling te voorkomen. Dat betekent dat in zo'n 75 procent van de gemeenten niet alle ouders van pasgeborenen worden voorgelicht over het *Shaken Baby Syndroom* of over het wettelijke verbod op geweld in de opvoeding, dit blijkt onder andere uit een artikel van M.S. Dias e.a., uit een artikel van S.A. Reijneveld e.a. en uit de laatstgenoemde Eindmeting. Ook biedt niet elke gemeente een in zwaarte oplopend programma van (*evidence-based*) opvoedondersteuning. De landelijke overheid stelt voor het uitvoeren van deze preventieve activiteiten nog geen (kwaliteits)eisen aan de gemeenten en verzamelt geen informatie over de daadwerkelijke realisatie. Zonder regie van de landelijke overheid zullen de kwaliteit en het tempo waarmee deze preventiemaatregelen worden uitgevoerd onvoldoende verbeteren en zal het dus niet lukken om de onacceptabele omvang van kindermishandeling daadwerkelijk terug te dringen.

Extra aandacht voor gezinnen waar risicofactoren aanwezig zijn

Er zijn groepen kinderen met een extra groot risico op kindermishandeling, voor wie onvoldoende aandacht is. Kindermishandeling ontstaat meestal door een opeenstapeling van factoren zoals: armoede, werkloosheid van (beide) ouders, psychiatrische problemen van ouders of beperkingen van het kind. In de aanpak van kindermishandeling is tot op heden niet specifiek ingezet op (groepen met) risicofactoren. Dit is een ernstige omissie, aangezien deze groepen kinderen veruit het meest te maken krijgen met mishandeling en verwaarlozing.

Kinderen van ouders met psychiatrische problemen en/of een verslaving

Volgens het rapport 'De aanpak van kindermishandeling in Nederland: knelpunten en aanbevelingen' van het Kinderrechtencollectief uit november 2011 heeft bijna 43 procent van de mishandelde kinderen een ouder met een psychiatrische stoornis. Op dit moment komt de ondersteuning voor kinderen van verslaafde ouders en/of ouders met psychiatrische problemen door bezuinigingen en reorganisaties ernstig in de knel, dit blijkt uit het rapport 'Financiering KOPP/KVO. Een inventarisatie' van het Trimbos-Instituut en een artikel van Van Santvoort (e.a.). Er is onvoldoende geld beschikbaar voor ondersteuning, vroegsignalering, verwijzing en toeleiding naar zorg. Bovendien zijn gemeenten en zorgverzekeraars onderling verdeeld over wie de toekomstige kosten moet dragen.

Asielzoekers

Een andere groep die verhoogd risico loopt op mishandeling is de groep kinderen in asielzoekerscentra. De nieuwe Wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling zou ook van toepassing moeten zijn op (COA-)medewerkers in asielzoekerscentra. Deze professionals zijn de enigen die jonge vluchtelingenkinderen en hun ouders regelmatig zien. Het is onaanvaardbaar dat juist deze groep kinderen, met een verhoogd risico op kindermishandeling, geen bescherming krijgt op basis van deze wet.

Kinderen met een beperking

Het eerder genoemd Actieplan Aanpak Kindermishandeling (2008-2011) had geen betrekking op de gehandicaptensector, waardoor deze instellingen niet hebben meegedaan aan de ontwikkeling van samenwerkingsprotocollen, meldcodes en nascholingsplannen. Instellingen voor gehandicaptenzorg melden amper driehonderd situaties van misbruik binnen en buiten hun instelling, terwijl uit het rapport Beperkt Weerbaar is gebleken dat naar eigen zeggen ruim zestig procent van de vrouwen met een verstandelijke beperking en twintig procent van de mannen met een verstandelijke beperking te maken heeft gehad met seksueel misbruik. Dit geweld bleek zich voor een belangrijk deel voor te doen tijdens hun jeugd. In 2009 is besloten dat reguliere politiemensen in plaats van deskundigen het verhoor kunnen afnemen bij misbruikte kinderen met een beperking.

Scharloo schrijft in het artikel Vergeten groep met onzichtbare slachtoffers dat door gescheiden financieringsstromen misbruikte kinderen met een beperking die in een instelling verblijven, nauwelijks toegang tot gespecialiseerde diagnostiek en behandeling buiten hun instelling hebben. Het beleid van de instellingen om mishandeling onder de kinderen met een beperking te voorkomen en de gevolgen ervan te behandelen, staat goed op papier maar wordt in de praktijk nauwelijks uitgevoerd.

Melden en onderzoeken van mogelijke kindermishandeling

De onderzoeken van de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling en de Raad voor de Kinderbescherming bij vermoedens van kindermishandeling zijn vaak onvolledig. Feitenonderzoek naar letsel bij kinderen, uitgevoerd door forensisch artsen, ontbreekt doordat provincies en zorgverzekeraars dergelijke onderzoeken niet financieren (tenzij er aangifte is gedaan). De meeste mishandelde en verwaarloosde kinderen worden niet lichamelijk en vaak ook niet psychologisch onderzocht. Door grote terughoudendheid van met name medische behandelaars van ouders, ontbreekt informatie in de onderzoeken van de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling en de Raad voor de Kinderbescherming. Inbreng van familieleden en vrienden en hun voorstellen voor oplossingen worden in het onderzoeksproces nauwelijks benut. Verder kennen de verschillende onderzoeken, die gemiddeld twee maanden in beslag nemen, veel overlap. In beide onderzoeken gaat het om het inschatten van de veiligheid voor het kind. Het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling onderzoekt of er sprake is van kindermishandeling en of vrijwillige hulpverlening in het gezin wel of niet mogelijk is en de Raad voor de Kinderbescherming onderzoekt bijna hetzelfde; namelijk of een (onvrijwillige) kinderbeschermingsmaatregel

noodzakelijk is. Dit blijkt uit het rapport van de Inspectie Jeugdzorg 'Een Kinderbeschermingsmaatregel? Besluiten en overwegingen van de Raad voor de Kinderbescherming' en eerder genoemde onderzoeken van de Gezondheidsraad en de Onderzoeksraad voor Veiligheid.

Behandelaanbod niet op orde

Kinderen die slachtoffer zijn van kindermishandeling hebben recht op hulp om lichamelijk en psychisch te herstellen, zodat zij zich gezond verder kunnen ontwikkelen en op latere leeftijd geen gevolgen ondervinden van de geweldservaringen in hun jeugd. Er dient dan ook een landelijk aanbod aan ondersteuning en hulp te zijn voor kinderen die slachtoffer zijn van geweld, maar ook voor hun ouders of verzorgers en de plegers van geweld. Volgens het eerder genoemde advies van de Gezondheidsraad uit 2011 zouden alle mishandelde kinderen tenminste psycho-educatie moeten ontvangen. Dit betreft eenvoudige voorlichting waarin kinderen wordt uitgelegd wat huiselijk geweld is, waarom ouders dat soms doen, dat het niet de schuld van kinderen zelf is en wat zij kunnen doen als het nog een keer gebeurt. Volgens de Gezondheidsraad hebben kinderen deze voorlichting ook nodig als er, ondanks het meemaken van huiselijk geweld, nog geen negatieve gevolgen zichtbaar zijn in hun gedrag. Gebleken is dat er niet in alle gemelde gevallen van kindermishandeling toegang is tot een gespecialiseerd hulpaanbod. De drie effectieve behandelmethoden voor de psychotraumatische gevolgen van kindermishandeling die de Gezondheidsraad aanbeveelt, zijn slechts beperkt beschikbaar. Zodoende krijgen de meeste mishandelde kinderen een 'algemeen' ambulante of (semi)residentieel zorgaanbod dat niet aansluit bij de betreffende mishandelingsproblematiek. Zij krijgen niet de gewenste behandeling die zij op basis van het rapport van de Gezondheidsraad nodig hebben. De diagnostiek bij mishandelde kinderen is onvolledig, duurt te lang en vindt te weinig plaats in samenhang met de justitiële trajecten en hulpverleningstrajecten van ouders. Kortom, de behandeling van kinderen vindt nog onvoldoende plaats in een samenhangend traject, waarin ook de plegers worden behandeld en het hele gezin wordt begeleid naar een veilige opvoedsituatie.

Sectoren en beroepsopleidingen

Het onderwijs en de geestelijke gezondheidszorg (ggz) zijn twee belangrijke sectoren waarin de aanpak van kindermishandeling, ondanks herhaalde stimulans, onvoldoende tot stand komt.

Onderwijs

In 2008 bleek uit de eindrapportage Implementatie meldcode kindermishandeling dat minder dan de helft van de Nederlandse scholen beschikt over een meldcode kindermishandeling. Slechts acht procent van het personeel had hierin een scholing gekregen. In de daaropvolgende regionale projecten bleek het onderwijs, net als in voorgaande projecten, moeilijk te betrekken bij de ontwikkeling van samenwerkingsprotocollen en nascholingsplannen, dit blijkt onder andere uit de brief van Opstelten als voorzitter van Stuurgroep aanpak kindermishandeling aan voormalig minister voor Jeugd en Gezin en eerder genoemde bronnen. Het Kinderrechtencollectief is zodoende bezorgd over de implementatie van de Wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling binnen de onderwijssector. De onderwijsinstellingen zijn onvoldoende op de hoogte gebracht van de uit de nieuwe wet volgende noodzaak tot nascholing. Ook is het toezicht van de Inspectie op de implementatie van Wet Meldcode binnen het onderwijs nog niet van start gegaan, in tegenstelling tot het inspectietoezicht in de gezondheidszorg.

Geestelijke gezondheidszorg

Volgens een recente studie van het Trimbos-instituut heeft bijna 43 procent van de mishandelde kinderen een ouder met een psychiatrische stoornis. Desondanks meldt de geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen jaarlijks slechts driehonderd vermoedens van kindermishandeling (1,68 procent van het aantal meldingen), dit bleek uit het Overzicht 2010 AMK van Jeugdzorg Nederland. In de regionale projecten bleek uit de eerder genoemde rapportages over de regionale aanpak kindermishandeling dat deze sector opnieuw moeilijk te betrekken is bij de

ontwikkeling van samenwerkingsprotocollen en nascholingsplannen. Verscherpt inspectietoezicht, binnen zowel de geestelijke gezondheidszorg als het onderwijs, kan een belangrijke bijdrage leveren aan het daadwerkelijk aanpakken van kindermishandeling.

Beroepsopleidingen

In 2007 bleek onder andere uit het Dossier beroepsopleidingen dat beroepsopleidingen voor onder andere kinderopvangwerkers en artsen veelal niet structureel en niet verplicht aandacht schenken aan het thema kindermishandeling. Alhoewel cijfers ontbreken, bestaat de indruk dat dit knelpunt ook in 2011 nog onvoldoende is opgelost, met name in de opleiding geneeskunde, opleidingen tot leerkracht en kinderopvangmedewerker

Aanbevelingen

57. Waarborg en monitor dat alle verloskundigen systematisch screenen op risico's op kindermishandeling en zorg ervoor dat verloskundigen en publieke gezondheidszorg beschikken over effectieve risicotaxatie- en signaleringsinstrumenten gericht op de fysieke veiligheid van baby's en jonge kinderen.
58. Zie er op toe dat alle ouders van pasgeborenen worden voorgelicht over het huilgedrag van baby's, de preventie van het *Shaken Baby Syndroom* en over de wettelijke norm van geweldloos opvoeden.
59. Stel kwaliteitseisen aan gemeenten om te garanderen dat structurele lokale samenwerkingsafspraken tot stand komen tussen politie, jeugdzorg en scholen rondom kindermishandeling en realiseer een in zwaarte oplopend *evidence based* aanbod van opvoedondersteuning die wordt ingekocht door elke gemeente.
60. Waarborg en monitor dat er voldoende financiële middelen beschikbaar worden gesteld voor de ondersteuning, vroegsignalering, verwijzing en toeleiding naar zorg van kinderen die ouders hebben met psychische problemen en/of verslaving.
61. Betrek de gehandicaptensector in het Actieplan Aanpak Kindermishandeling, stel kwaliteitseisen waaraan het preventie-, signalerings-, en behandelingsbeleid ten aanzien van kindermishandeling moet voldoen en voer een verscherpt inspectietoezicht uit op de implementatie van de Wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling in de gehandicaptensector en op de implementatie van preventiebeleid.
62. Zorg dat de Wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling ook van toepassing is op de medewerkers in de asielzoekerscentra en zie toe op de juiste implementatie.
63. Zorg dat de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling en de Raad voor de Kinderbescherming voor letselduiding een forensisch arts kunnen inschakelen en zorg dat zij ook zonder de medewerking van de ouders kunnen beschikken over alle relevante informatie.
64. Garandeer dat ieder mishandeld kind een multidisciplinair assessment ontvangt met daarin tenminste een (forensisch) medisch en een (forensisch) psychologisch onderzoek en garandeer dat ieder mishandeld kind psycho-educatie ontvangt.
65. Garandeer dat de mishandelde kinderen die dat nodig hebben gebruik kunnen maken van specialistisch zorgaanbod en dat de nu bekende effectieve therapieën in alle regio's beschikbaar komen.
66. Garandeer dat de geëigende hulp voor kinderen gepaard gaat met gepaste hulp voor ouders.
67. Zorg dat alle instellingen in de geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen, de verslavingszorg en het onderwijs beschikken over een actuele Meldcode Kindermishandeling en dat het personeel wordt (na)geschoold over deze meldcode.
68. Maak bindende afspraken met in ieder geval de beroepsopleidingen voor leerkracht, kinderopvangmedewerker, sociaal-pedagogisch of maatschappelijk werker en basisarts over aandacht voor kindermishandeling in de curricula.

5.2 JEUGDSTRAFRECHT

(artikelen 37 en 40 IVRK)

Inleiding

Er is door het vorige kabinet vanaf 2008 beleid ingezet dat zich richtte op het verlagen van het aantal minderjarigen in de cel en op de ontwikkeling van meer alternatieven voor detentie in zaken van minderjarigen. Met het aantreden van het kabinet Rutte in juni 2010 is aan dit beleid een einde gekomen. Er is sprake van bezuinigingen en er is een omslag zichtbaar naar een hardere aanpak van minderjarigen. Het huidige beleid kenmerkt zich door meer repressie, wat zich in de toekomst kan uiten in het vaker en langer opsluiten van minderjarigen. Er is onvoldoende aandacht voor het belang en de rechten van minderjarige verdachten, hun leeftijd, de vraag hoe minderjarigen van hun fouten kunnen leren en buitengerechtelijke afdoening. Daarnaast wordt er onvoldoende geïnvesteerd in een landelijk aanbod van alternatieven voor opsluiting in de cel. Ook hebben minderjarigen niet altijd te maken met een onafhankelijke persoon (rechter) die een beslissing neemt, omdat de officier van justitie steeds meer bevoegdheden krijgt om een straf op te leggen.

Voorbehoud op VN-Kinderrechtenverdrag en de kabinetsplannen voor adolescentenstrafrecht

Jaarlijks worden ongeveer honderd minderjarigen van zestien of zeventien jaar via het volwassenstrafrecht bestraft. Nederland heeft een voorbehoud gemaakt ten aanzien van artikel 37 onder c IVRK, zodat in Nederland het volwassenstrafrecht kan worden toegepast op kinderen in de leeftijd van zestien jaar of ouder, als aan bepaalde wettelijke criteria is voldaan. Het voorbehoud is in stand gebleven ondanks eerdere verzoeken (in 1999, 2004 en 2009) van het VN-Kinderrechtencomité om het in te trekken.

In december 2011 werd het wetsvoorstel tot de invoering van een adolescentenstrafrecht voor jongeren tussen de zestien en drieëntwintig jaar bekendgemaakt. Hierin staat dat de maximumduur van de jeugd detentie verlengd wordt van twee naar vier jaar en dat de pij-maatregel (een vrijheidsbenemende behandelmaatregel uit het jeugdstrafrecht) aan het eind kan worden omgezet in een TBS-maatregel (terbeschikkingstelling, een vrijheidsbenemende behandelmaatregel uit het volwassenstrafrecht). Een TBS-maatregel kan onbepaald door de rechter verlengd worden. Hierdoor ontstaat de kans bestaat dat minderjarigen van twaalf jaar en ouder die een pij-maatregel opgelegd krijgen niet meer vrijkomen.

Daarnaast kan de rechter bij zware gewelds- en zedendelicten niet meer enkel een taakstraf op leggen. De taakstraf kan in deze zaken alleen opgelegd worden naast een (voorwaardelijke) vrijheidsbenemende maatregel. Criminaliteitscijfers en diverse wetenschappelijke onderzoeken geven geen aanleiding tot het aangekondigde, meer repressieve beleid voor zestien- en zeventienjarigen. Daarnaast is sinds enkele jaren een stevige afname zichtbaar van de jeugdcriminaliteit. De sanctiemogelijkheden die het huidige jeugdstrafrecht biedt zijn voldoende. Dit blijkt uit het feit dat de huidige maximale termijn van twee jaar voor jeugd detentie gemiddeld slechts één keer per jaar wordt opgelegd door de rechter. Zestien- en zeventienjarigen die via het volwassenstrafrecht worden berecht, krijgen over het algemeen geen hogere straffen opgelegd dan nu al onder het jeugdstrafrecht mogelijk is. Daarmee is er geen meerwaarde om het volwassenstrafrecht toe te passen op zestien- en zeventienjarigen en zijn de nieuwe plannen in strijd met het Kinderrechtenverdrag.

Minderjarigen in politiecellen

Nederland schiet te kort in de naleving van het VN-Kinderrechtenverdrag als het om de rechtspositie van minderjarigen in de politiecel gaat. Jaarlijks worden ongeveer 50.000 minderjarigen door de politie verhoord. Van deze groep zitten 9.000 minderjarigen een nacht of langer vast in een politiecel. Uit onderzoek van Defence for Children blijkt dat minderjarigen die door de politie zijn aangehouden en in een politiecel verblijven nauwelijks anders behandeld worden dan volwassenen. Er wordt onvoldoende rekening gehouden met de leeftijd van

minderjarige verdachten en onvoldoende ingezet op een kindgerichte aanpak. De wettelijk toegestane duur van het verblijf in een politiecel is met zestien dagen veel te lang. Op een paar uitzonderingen na ontbreken aparte wettelijke bepalingen en aparte protocollen die gelden voor minderjarige verdachten. Uit het onderzoek blijkt dat de Nederlandse wet, het beleid en de praktijk niet in overeenstemming zijn met het VN-Kinderrechtenverdrag. Knelpunten zijn onder meer:

- Minderjarigen onder de twaalf jaar (dit is de leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid) hebben als zij worden verhoord door de politie geen wettelijk recht op een advocaat.
- Volgens de wet (artikel 15 Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen) kunnen minderjarigen boven de twaalf jaar afhankelijk van hun leeftijd maximaal negen of zestien dagen en vijftien uur in een politiecel verblijven. Dit is langer dan in andere landen in Europa waar minderjarigen na 24 uur naar huis gaan of worden overgeplaatst. De wet waarborgt hiermee onvoldoende dat het beginsel 'voor de kortst mogelijke passende duur' wordt gerespecteerd.
- Er is geen beleid dat er op is gericht dat het aantal kinderen in de cel afneemt. In de fase van inverzekeringstelling ontbreken specifieke criteria ten aanzien van de vrijheidsbeneming van minderjarige verdachten. Het opsporingsbelang weegt in deze fase zwaarder dan het belang van het kind. Hiermee handelt Nederland in strijd met het uiterste-maatregel-beginsel, waarbij het belang van het kind een eerste overweging vormt.
- Minderjarigen verblijven in dezelfde cellen als volwassenen en worden soms samen met volwassenen opgesloten.
- Het politiepersoneel en officieren van justitie zijn onvoldoende opgeleid om met minderjarigen te werken.
- Er wordt onvoldoende ingezet op buitengerechtelijke afdoening (het bieden van alternatieven voor de cel). Mogelijkheden voor de inzet van bemiddeling en herstelrecht ontbreken.
- Minderjarigen krijgen onvoldoende begrijpelijke informatie van de politie over wat hen te wachten staat en wat hun rechten zijn.
- Er is geen specifieke regeling die de toepassing van geweld in zaken van minderjarigen verbiedt, tenzij een minderjarige een gevaar vormt voor zichzelf of voor anderen.
- Politiecellen zijn vaak koud, vies en niet kindvriendelijk ingericht. Het toezicht op de positie van minderjarigen in politiecellen schiet te kort. Aparte toetsingscriteria ontbreken. Klachten van minderjarigen worden niet apart geregistreerd.
- Ook voor wachtcellen in rechtbank en in het vervoer ernaar toe geldt dat de rechtspositie van minderjarigen onvoldoende is gewaarborgd.

OM-afdoening

Het Openbaar Ministerie en daarmee de officieren van justitie hebben meer bevoegdheden gekregen om sneller en harder op te treden tegen minderjarige verdachten. Sinds 1 maart 2011 kan een OM-afdoening worden opgelegd in zaken van minderjarigen. Dit betekent dat de officier van justitie een minderjarige niet alleen kan vervolgen, maar ook een straf kan opleggen. Voorheen was daarvoor de instemming van de minderjarige zelf vereist. Als een minderjarige het niet eens is met de straf van de officier van justitie, moet deze nu zelf zijn zaak voorleggen aan de rechter (verzet instellen). Naast hogere boetes kunnen minderjarigen in de toekomst ook een taakstraf via de officier van justitie opgelegd krijgen. Er bestaan grote zorgen over de gevolgen van deze extra bevoegdheden van de officier van justitie, met name ten aanzien van het ontstaan van een gebrek aan rechtswaarborgen voor minderjarigen, de mogelijke aanzuigende werking van de OM-afdoening en de gemiste kans om zaken zoveel mogelijk zonder veroordeling en dus ook zonder justitiële registratie af te kunnen doen.

Voorlopige hechtenis

Het aantal kinderen dat in voorlopige hechtenis in een justitiële jeugdinrichting verblijft, is te hoog. Uit het Jaarbericht Kinderrechten 2011 van Defence for Children en UNICEF Nederland blijkt dat van alle minderjarigen die jaarlijks in Nederland in een justitiële jeugdinrichting verblijven 79 procent in voorlopige hechtenis zit. In sommige zaken staat de periode van voorlopige hechtenis gelijk aan

de duur van de totale straf. De maximumtermijn van zes maanden waarbinnen er een rechterlijke uitspraak moet zijn, wordt in zaken van minderjarigen overschreden. In maar 62 procent van de zaken volgt een uitspraak binnen de toegestane periode. Een deel van de minderjarigen die langer dan zes maanden op een rechterlijke uitspraak wacht, zit nog in voorlopige hechtenis en wacht in een justitiële jeugdinrichting op de uitspraak.

Sancties

Sinds 2009 is het mogelijk om sancties te combineren. Een minderjarige die een maximale pij-maatregel met een totale duur van zeven jaar heeft gekregen, kan daarnaast jeugddetentie opgelegd krijgen. De minderjarige kan daarmee in totaal negen jaar in een justitiële jeugdinrichting verblijven. Dit is niet in overeenstemming met het kinderrechtenbeginsel op basis waarvan de opsluiting van minderjarigen alleen mogelijk is voor de kortst mogelijke passende duur. Het combineren van sancties kan tevens leiden tot aanzienlijk zwaardere sancties en strijd opleveren met het beginsel van proportionaliteit, dat voorschrijft dat een straf in verhouding moet staan tot het gepleegde feit.

Leefklimaat in justitiële jeugdinrichtingen

De situatie in justitiële jeugdinrichtingen is de afgelopen periode licht verbeterd. Het aantal minderjarigen dat in een justitiële jeugdinrichting verblijft, is gedaald (van 3.491 in 2007 tot 2.406 in 2010). Zes inrichtingen zijn buiten gebruik gesteld als gevolg van leegstand. Uit onderzoek van de Vrije Universiteit Amsterdam *'First do no Harm: Living group climate in secure juvenile correctional institutions'* uit 2011 blijkt dat het leefklimaat in de groep in een justitiële jeugdinrichting een substantiële invloed uitoefent op de jongeren die er verblijven. Wanneer groepsleiders er in slagen om niet met straf en agressie te reageren, maar het vertrouwen van de jongeren te winnen, zijn positieve resultaten mogelijk. Voorwaarde voor een veilig en positief leefklimaat is dat er voldoende aandacht is voor de ondersteuning en opleiding van groepsleiders en pedagogisch medewerkers. In de justitiële jeugdinrichtingen is in 2010 en 2011 met de invoering van het programma YOU TURN geïnvesteerd in de werkwijze van medewerkers en de behandeling van minderjarigen. In 2011 was er sprake van een oververtegenwoordiging van licht verstandelijk beperkte minderjarigen in het justitiële systeem. Ondanks het feit dat er binnen deze methode aandacht is voor jongeren met een licht verstandelijk beperking of psychische stoornis schiet het behandelaanbod in een justitiële jeugdinrichting tekort als het om deze groep minderjarigen gaat. De problematiek van een groot aantal van deze minderjarigen wordt onvoldoende herkend en de nodige expertise ontbreekt. De Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) adviseerde in mei 2009 een gezamenlijke regionale aanpak van Justitie, de jeugd-ggz en andere jeugdzorgvoorzieningen op te zetten die gericht is op het vroegtijdig behandelen van (in ontwikkeling zijnde) psychische stoornissen.

Klachtrecht

Uit signalen van de Kinderrechtenhelpdesk van Defence for Children komt naar voren dat jongeren in justitiële jeugdinrichtingen moeite hebben met het indienen van een klacht en dat zij deze mogelijkheid niet altijd benutten. Dit komt onder meer omdat de informatie aan jongeren over het indienen van een klacht tekortschiet en jongeren de indruk hebben dat het indienen van een klacht een negatieve invloed kan hebben op hun verblijf in de instelling.

Nazorg

Er is onvoldoende beleid om te voorkomen dat jongeren recidiveren. Jongeren die na een verblijf in een justitiële jeugdinrichting verder willen met een studie of werk, ondervinden tegenwerking. De nazorg aan deze jongeren is verplicht. Er is echter onvoldoende hulp wanneer zich problemen voordoen die langer duren dan het nazorgtraject. Een veelgehoorde klacht van jongeren is dat zij geen studie, stage of baan kunnen vinden omdat ze een registratie hebben in het Justitiële Documentatieregister. Hulp bij hun terugkeer in de maatschappij zou nadat het nazorgtraject

vanuit de justitiële jeugdinstelling is afgelopen, veel gericht overgenomen moeten worden door de gemeente waar de jongere woont. Een goede begeleiding van de jongere en individueel contact op lokaal niveau met jongeren die terugkeren uit een justitiële jeugdinstelling schiet voorsnog tekort.

Alternatieven

De Nederlandse overheid kan meer doen om te zorgen voor een samenhangend aanbod van alternatieven voor opsluiting en *diversion* (buitengerechtelijke afdoening). De afgelopen vijf jaar is er geïnvesteerd in programma's die ervoor zorgen dat minderjarigen hun voorarrest of hun straf niet in een justitiële jeugdinstelling doorbrengen, maar dat zij onder voorwaarden hun straf buiten een justitiële jeugdinstelling ondergaan. Het is een goede ontwikkeling dat deze programma's er zijn en dat deze getoetst worden op effectiviteit. Uit informatie van het Openbaar Ministerie blijkt dat echter dat er sprake is van een daling van het aantal opgelegde gedragsbeïnvloedende maatregelen. Uit cijfers van het ministerie van Veiligheid en Justitie (zie: JJI in getal - DJI) wordt duidelijk dat er tevens steeds minder gebruik gemaakt wordt van nachtdetentie. De rechter kan hiervoor kiezen, maar in diverse regio's doen zich logistieke problemen voor; (bijvoorbeeld jongeren uit een justitiële jeugdinstelling die niet op tijd op school kunnen komen), waardoor deze in de praktijk onvoldoende of niet meer ingezet wordt.

Herstelrecht en bemiddeling

Herstelrecht en bemiddeling hebben een te zwakke basis in het Nederlandse jeugdstrafrecht. De wettelijke bepaling die in 2012 is ingevoerd (artikel 51 Wetboek van Strafvordering) dient specifiek voor minderjarigen te worden toegelicht en uitgewerkt. Voorzieningen voor bemiddeling en herstelrecht dienen overal beschikbaar te zijn en degenen die met minderjarigen in het strafrecht werken moeten beter op de hoogte zijn. Op dit moment kunnen bemiddelings- of herstelrechtgesprekken met het slachtoffer alleen worden aangeboden wanneer een minderjarige wordt doorverwezen naar de Stichting Slachtoffer in Beeld of naar Halt. In België en Duitsland is de toepassing van bemiddeling en/of herstelrecht veel sterker opgenomen in de wet en is er een groter aanbod dat specifiek afgestemd op minderjarigen. Dit maakt dat in deze landen meer zaken via deze weg kunnen worden opgelost.

Verminderde re-integratiekansen

De rechtspositie van minderjarigen die in aanraking zijn gekomen met justitie is erg zwak. Minderjarigen worden jaren nadat zij hun straf hebben ondergaan nog geconfronteerd met het delict dat zij in hun jeugd hebben gepleegd. Aparte wettelijke bepalingen en een zorgvuldige belangenafweging ten aanzien van de gevolgen die een jeugddelict kan hebben nadat een kind meerderjarig is geworden, ontbreken.

Verklaring Omtrent het Gedrag

Strafrechtelijke gegevens van minderjarigen worden bijgehouden in het Justitieel Documentatie Register. Een aantekening in dit register betekent dat de minderjarige een 'strafblad' heeft dat wel dertig jaar kan blijven staan. In principe geldt daarbij een terugkijktermijn van vier jaar, welke langer wordt als er in die periode nog een registratie wordt opgenomen. Een justitiële registratie kan aanleiding zijn voor het niet afgeven van een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG). Het directe gevolg daarvan is dat deze jongeren minder snel aangenomen worden voor een groot aantal opleidingen, stages en banen. Hiermee worden de re-integratiekansen van jongeren verkleind. Uit onderzoek van de VARA Ombudsman blijkt dat in 2010 deze verklaring aan bijna twaalfhonderd jongeren onder de 25 jaar is geweigerd. Het werkelijke cijfer zal aanzienlijk hoger liggen omdat aangenomen wordt dat veel jongeren niet eens een aanvraag indienen omdat ze bang zijn dat ze toch geen Verklaring Omtrent het Gedrag krijgen. De Raad voor de Strafrechtstoepassing en de Jeugdbescherming benadrukt dat er een apart beleidskader voor het uitgeven van een Verklaring Omtrent het Gedrag voor minderjarigen moet komen.

DNA-afname bij minderjarigen

Uit het jaarverslag van het Nederlands Forensisch Instituut blijkt dat op 31 december 2010 het DNA profiel van in totaal 14.800 jongeren geregistreerd stond in de DNA-databank als gevolg van een veroordeling uit hun jeugd. De Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden maakt ten onrechte geen onderscheid tussen minderjarigen en volwassenen. De mogelijkheid tot het afnemen van DNA was oorspronkelijk bedoeld voor zaken waarin sprake was van ernstige gewelds- en zedendelicten. Sinds 1 mei 2010 hebben officieren van justitie een ruimere bevoegdheid tot het afnemen van DNA-materiaal bij veroordeelden zonder verplicht te zijn deze beslissing zorgvuldig te motiveren. Een bevel tot DNA-afname kan worden gegeven bij een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan. Hieronder kunnen relatief lichte vergrijpen vallen, zoals het ingooien van een ruit, het stelen van een telefoon of een vechtpartij. Minderjarigen kunnen pas nadat hun DNA is afgenomen bezwaar maken tegen het opslaan van hun profiel in de DNA-databank. Deze bezwaren worden bijna nooit gegrond verklaard (Aanhangsel 3219 Handelingen Tweede Kamer 2010-2011). Naar verwachting wordt het bereik van de wet nog ruimer wanneer de OM-afdoening voor minderjarigen verder wordt ingevoerd en de officier van justitie ook na het opleggen van een OM-afdoening een bevel tot DNA afname kan geven. Positief is dat er mede naar aanleiding van Kamervragen onderzoek wordt gedaan bij het ministerie van Veiligheid en Justitie naar de vraag of minderjarigen benadeeld worden als gevolg van de DNA wetgeving.

Dataverzameling

Het Ministerie van Veiligheid en Justitie verzamelt en publiceert met name gegevens over de aantallen kinderen die in politiecellen en in justitiële jeugdinrichtingen verblijven. Cijfers over de duur van het verblijf, klachten over bejegening en de toepassing van geweld, het verblijf in de isoleercel en de behandeling van minderjarigen worden niet centraal verzameld en/of gepubliceerd.

Aanbevelingen

69. Schaf artikel 77b Wetboek van Strafrecht af, zodat het voorbehoud bij artikel 37 IVRK ingetrokken kan worden.
70. Laat het jeugdstrafrecht gelden voor alle minderjarigen (twaalf tot achttien jaar) en voer het adolescentenstrafrecht alleen in voor jongeren boven de achttien jaar.
71. Maak omzetting van de pij-maatregel (plaatsing in een justitiële jeugdinrichting) in een TBS-maatregel (een maatregel voor volwassenen) niet mogelijk.
72. Voer beleid dat gericht is op een daling van het aantal minderjarigen in politiecellen.
73. Verkort de wettelijke toegestane duur van het verblijf van minderjarigen in de politiecel.
74. Zorg dat er een kindvriendelijk beleid geldt gedurende het verblijf van minderjarigen in een politie- of rechtbankcel.
75. Zorg dat minderjarigen toegang hebben tot een onafhankelijke instantie als er beslissingen worden genomen over strafoplegging, zodat er vooraf voldoende rechtswaarborgen zijn voor minderjarigen.
76. Zorg dat minderjarigen in voorlopige hechtenis niet langer dan zes maanden wachten op een uitspraak van de rechter en maak gebruik van alternatieven voor vrijheidsbeneming.
77. Neem het beginsel dat vrijheidsbeneming als sanctie alleen gehanteerd kan worden als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijk passende duur als uitgangspunt van regelgeving en beleid.
78. Investeer meer in de opleiding en ondersteuning van groepsleiders en pedagogisch medewerkers die met kinderen en jongeren in gesloten instellingen werken.
79. Zorg dat de expertise van justitie, jeugdzorg en geestelijke gezondheidszorg voldoende wordt ingezet en wordt gecombineerd in de vorm van een gezamenlijke regionale aanpak in zaken van minderjarigen die met justitie te maken hebben en die zorg nodig hebben.
80. Evalueer of jongeren voldoende in staat gesteld worden om hun klachten kenbaar te maken en op welk onderdeel verbeteringen nodig zijn.

81. Zorg dat er een vangnet is voor jongeren als de wettelijke periode voor nazorg afloopt.
82. Neem een aparte bepaling in de wet op waarmee zaken in het jeugdstrafrecht ook via bemiddeling en herstelrecht kunnen worden afgedaan en investeer in een landelijk dekkend aanbod van programma's waarmee zaken buitengerechtelijk kunnen worden afgedaan (diversion).
83. Zorg voor een landelijk aanbod van herstelrechtelijke interventies en bemiddeling in jeugdstrafzaken.
84. Breng de termijn voor terugkijken in de justitiële registratie na een veroordeling voor een jeugddelict bij een aanvraag van een Verklaring Omtrent het Gedrag terug naar maximaal twee jaar.
85. Zorg dat de beslissingen van het Centraal Orgaan voor afgifte van de Verklaring Omtrent het Gedrag bij afwijzing in zaken van minderjarigen goed zijn gemotiveerd.
86. Neem een aparte bepaling in de Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden op die de rechtspositie van minderjarigen regelt, zodat gegarandeerd wordt dat in zaken van minderjarigen in beginsel geen DNA-afname plaatsvindt, tenzij er een dringende reden is en blijkt dat dit noodzakelijk is op basis van de aard van het misdrijf of de bijzondere omstandigheden waaronder het misdrijf is gepleegd.
87. Zorg dat er voldoende gegevens verzameld worden en beschikbaar zijn over de duur van het verblijf en de bejegening en behandeling van minderjarigen in politiecellen en justitiële jeugdinrichtingen.

5.3 KINDEREN IN HET MIGRATIERECHT

(artikelen 10, 20 en 22 IVRK)

Politiek algemeen

Het huidige regeerakkoord benadert immigratie als een probleem dat bestreden moet worden. Het kabinet is voornemens om immigratie sterk terug te dringen. Zo wil het huidige kabinet het enkele verblijf van gezinnen met kinderen zonder verblijfsvergunning strafbaar stellen. Bij de uitvoering van het voorgenomen beleid neemt het kabinet tevens initiatieven om lidstaten te bewegen samen tot aanpassing van EU-richtlijnen te komen. Zelfs het opzeggen van mensenrechtenverdragen is een optie die genoemd wordt als deze het voorgestane beleid dwarsbomen. De ngo's maken zich grote zorgen over de rechtspositie en naleving van het VN-Kinderrechtenverdrag ten aanzien van vreemdelingenkinderen in het algemeen en kinderen zonder geldige verblijfstitel (hierna: ongedocumenteerde kinderen) in het bijzonder.

BINNENKOMST EN PROCEDURE – ALGEMEEN

Toepassing van het VN-Kinderrechtenverdrag

Belang van het kind

In de verblijfsprocedures wordt zelden aandacht besteed aan het belang van het kind. Met name in de asielprocedures van kinderen betreft de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) de kinderrechten niet. Ook in de vreemdelingenrechtspraak lijken kinderrechten van onderschikt belang, een beroep op kinderrechten wordt zelden gehonoreerd. In de jurisprudentie van de Afdeling Bestuursrechtsspraak van de Raad van State (hierna: Afdeling) komt vaak de notie terug dat het belang van een individueel kind niet afgewogen hoeft te worden omdat al bij de inrichting van het vreemdelingenbeleid rekening is gehouden met de belangen van kinderen. De Afdeling heeft lang het standpunt herhaald dat artikel 3 IVRK geen rechtstreekse werking heeft maar laat dit tegenwoordig meestal in het midden. De Afdeling zegt nu dat aan de weging van belangen niet op grond van artikel 3 IVRK een uitkomst verbonden kan worden. Het is opvallend dat de Afdeling zegt

dat het gewicht dat aan de belangen van het kind moeten worden toegekend onvoldoende duidelijk is, terwijl dat juist de kern van artikel 3 IVRK is: die belangen moeten de primaire overweging vormen. Toetsing aan het begrip 'belang van het kind' blijkt in de praktijk lastig te zijn. Ook als er bereidheid bestaat hebben professionals vaak onvoldoende kennis van het VN-Kinderrechtenverdrag en de invulling van artikel 3 lid 1 IVRK. Zij hebben onvoldoende kennis en vaardigheden om de reeds ontwikkelde instrumenten die helpen om het belang van het kind in te vullen, te gebruiken. Punt van zorg is namelijk dat de ontwikkeling van kinderen vaak op de lange termijn schade oploopt door de spanningen en onzekerheden die samenhangen met de vaak langdurige vreemdelingenrechtelijke procedures.

Toepassing van het non-discriminatiebeginsel

In tegenstelling tot de strekking van artikel 2 IVRK en de uitleg die het VN-Kinderrechtencomité daaraan gegeven heeft, betoogt de Afdeling in haar uitspraken dat discriminatie van kinderen met en zonder rechtmatig verblijf, in hun aanspraak op de rechten uit het VN-Kinderrechtenverdrag, is toegestaan. De Centrale Raad van Beroep, de hoogste rechtsinstantie in het sociale zekerheidsrecht, past artikel 2 IVRK wel toe bij zaken over kinderen zonder verblijfsvergunning. Het feit dat verschillende rechtsinstanties verschillend omgaan met de werking van artikel 2 IVRK leidt tot rechtsonzekerheid en wekt de schijn van willekeur.

Horen van kinderen

De begeleiding ter voorbereiding op een gehoor is vaak te kort en te chaotisch voor kinderen. Voordat het kind gehoord wordt, zou naast de medische check ook een orthopedagogische check moeten plaatsvinden om te verwachten problemen bij het gehoor tijdig te onderkennen. Doordat kinderen in de eerste fase van hun verblijf moeite hebben om te ontdekken wie ze kunnen vertrouwen en naar wiens adviezen ze moeten luisteren, komt niet altijd het ware verhaal onmiddellijk naar boven. In de praktijk blijkt bovendien regelmatig dat kleine inconsistenties in het verhaal van kinderen of tussen het relaas van kinderen en dat van hun ouders of broer(s) en/of zus(sen), zwaar aangerekend kunnen worden, terwijl die te verklaren zijn door de normale ontwikkelingsfase waarin het kind zich bevindt, de positie van het kind in het gezin of door opgelopen trauma's. Een tienjarige kan bijvoorbeeld best zijn eigen huis tekenen, maar dit in de ogen van volwassenen 'gespiegeld' doen. Daarom dient een minderjarige asielzoeker te worden gehoord door iemand met een orthopedagogische achtergrond. Kennis over ontwikkelingspsychologische verklaringen voor afwijkende verhalen of tekeningen ontbreekt bij hoorambtenaren, beslisambtenaren en vreemdelingenrechtters.

Er is daarnaast in de huidige praktijk te weinig aandacht voor een individuele beoordeling van de situatie van het kind: kan hij of zij veilig terugkeren naar het land van herkomst? Bij deze beoordeling moet niet alleen worden gekeken of er gevaar bestaat voor meisjesbesnijdenis of werk als kindsoldaat, maar er moet eveneens naar andere voor het kind relevante aspecten worden gekeken, zoals veilig en passend onderwijs, onderdak en medische zorg. Momenteel is in de ambtsberichten nog onvoldoende ruimte voor kindspecifieke informatie over het land van herkomst op basis waarvan zo'n individuele beoordeling gemaakt kan worden.

Leeftijdsonderzoek

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen die alleen in Nederland aankomen, hier asiel aanvragen maar geen betrouwbare identiteitspapieren kunnen overleggen, krijgen bij twijfel over hun minderjarigheid een leeftijdsonderzoek aangeboden. Het leeftijdsonderzoek wordt uitgevoerd door het Nederlands Forensisch Instituut in opdracht van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). Het onderzoek bestaat uit een röntgenfoto van het hand-en polsgebied en kan worden uitgebreid met een röntgenfoto van het sleutelbeen. Uit een rapport van de Commissie Leeftijdsonderzoek blijkt dat de overheid niet ingaat op de bezwaren van de kritische kinderradiologen en kinderartsen. Naar de methode wordt geen wetenschappelijk onderzoek verricht. De mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa heeft in augustus 2011 het Nederlandse

leeftijdsonderzoek bekritiseerd. Dit is volgens hem 'onvoldoende precies', de röntgenfoto's stellen jongeren onnodig bloot aan straling en het onderzoek kan voor sommigen 'stressvol en traumatisch' zijn. Er zijn ook andere methoden op basis waarvan je de leeftijd (mede) kunt bepalen, bijvoorbeeld door multidisciplinair onderzoek. Botonderzoek alleen is in ieder geval onvoldoende om de werkelijke leeftijd te bepalen en bovendien belastend.

Gezinshereniging

In 2010 werden 5.220 aanvragen van kinderen om bij hun ouder in Nederland te mogen wonen, afgewezen. Voor de aanvragen die in Nederland zijn ingediend, loopt het afwijzingspercentage op van 44 procent in 2008 tot 97 procent in de eerste helft van 2011. Bij de aanvragen die op Nederlandse ambassades en consulaten zijn ingediend, is het afwijzingspercentage gestegen van elf procent in 2008 tot 81 procent in de eerste helft van 2011.

Daarnaast zijn er duizenden kinderen in Nederland – veelal met de Nederlandse nationaliteit – die samen met hun ongedocumenteerde of in het buitenland verblijvende ouder in Nederland zouden willen wonen. Hoeveel dat er precies zijn is onduidelijk omdat deze categorie niet wordt geregistreerd door de overheid.

In februari 2011 heeft de mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa gesteld dat het steeds moeilijker wordt voor immigranten om hun familieleden te laten overkomen. Mensen die een aanvraag voor gezinshereniging indienen, moeten voldoen aan onredelijke voorwaarden die onoverkomelijke obstakels scheppen. Hij noemt Nederland als belangrijk voorbeeld van landen waar het recht op gezinshereniging niet goed geborgd is.

Het is een probleem dat als een alleenstaande minderjarige vreemdeling asiel krijgt in Nederland, hij of zij alleen de ouders mag uitnodigen voor hereniging en niet de broertjes of zusjes. Dat zet ouders voor een onmenselijke keuze over bij welke kinderen zij willen wonen. Eenmaal in Nederland kunnen deze ouders wel de andere kinderen uitnodigen maar dan vallen zij onder de veel strengere criteria van het reguliere gezinsherenigingsbeleid waar zij vaak niet direct na aankomst aan kunnen voldoen.

Verder worden er bijna niet te realiseren eisen gesteld aan het aantonen van de gezinsband tussen ouders en kinderen in het geval de ouder in Nederland verblijft en het kind in eerste instantie is achtergelaten in het land van herkomst. Als het kind de vragen over de gezinsband niet goed kan beantwoorden, komt het zelfs niet meer in aanmerking voor een DNA-onderzoek om alsnog de biologische band met de ouder aan te tonen. Bij het horen van kinderen over de gezinsband worden de normen uit artikel 12 IVRK niet in acht genomen. De procedure duurt gemiddeld een half jaar voordat er een eerste beslissing is genomen. De gehele procedure kan jarenlang duren. Dit is onaanvaardbaar lang voor een kind dat zijn ouder mist. Bovendien wordt het beleid voor nareizende kinderen niet goed getoetst aan het recht van de Europese Unie en aan de rechten uit het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens. Dit alles is in strijd met de verplichting uit artikel 10 lid 1 IVRK om aanvragen voor gezinshereniging met welwillendheid, menselijkheid en spoed te behandelen.

OPVANG EN VERBLIJF ALGEMEEN

Kinderen in asielzoekerscentra

In 2010 woonden er ongeveer zeventuizend kinderen in asielzoekerscentra, van wie tweehonderd langer dan vijf jaar. De situatie waarin deze kinderen opgroeien voldoet, volgens het rapport 'Kind in het centrum. Kinderrechten in asielzoekerscentra' van UNICEF Nederland, Kinderpostzegels en het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) uit 2009, niet aan de eisen die het VN-Kinderrechtenverdrag stelt. Die constatering geldt voor alle leefgebieden van kinderen: gezin en opvoeding, wonen, recreatie, spel en vrije tijd, onderwijs, gezondheid, veiligheid, procedure, financiën en participatie. De gezondheidszorg is onvoldoende toegankelijk voor asielzoekers en de zorg is vaak onvoldoende toegerust op de specifieke problemen van deze

kinderen. De knelpunten rond alle onderwerpen hangen nauw met elkaar samen en vormen – mede door hun opeenstapeling – een ernstig gevaar voor de ontwikkeling van kinderen. Slechts acht procent van alle deskundigen die aan het onderzoek deelnamen was van mening dat een asielzoekerscentrum voldoende voorwaarden biedt om een normaal – veilig, gezond en stabiel – gezinsleven te leiden.

Al lange tijd zijn er veel zorgen over de situatie van kinderen in gezinnen in asielzoekerscentra. Er wordt vanuit gegaan dat de ouders voor hun kinderen zorgen. Ouders blijken daar echter dikwijls niet goed toe in staat, door de situatie waarin zij zich bevinden en de problemen die zij hebben, bijvoorbeeld trauma's, taalproblemen en een cultuurschok. De kinderen lopen daardoor relatief een hoger risico terecht te komen in een problematische opvoedingssituatie.

Uit het onderzoek 'Kind in het centrum. Kinderrechten in asielzoekerscentra' komen drie achterliggende, fundamentele knelpunten naar voren. Zo moeten kinderen en hun ouders vaak verhuizen van centrum naar centrum en dat heeft gevolgen op allerlei terreinen. Er zijn bijvoorbeeld kinderen die in drie jaar tijd tien of twaalf keer hebben moeten verhuizen. Verder verblijven veel gezinnen jarenlang in de opvang omdat de asielprocedure niet is afgerond. Ze verkeren in onzekerheid of ze in Nederland mogen blijven. De opvang is niet ingericht op dat langdurige verblijf en er is geen maximale termijn aan de onzekerheid en het verblijf in een asielzoekerscentrum. Het derde knelpunt is het ontbreken van informatie. Meestal hebben kinderen en ouders geen of onvoldoende informatie over hun situatie, waardoor ze niet weten wat (on)mogelijk is in hun situatie en hoe lang die situatie zal voortduren.

Er is geen onafhankelijk toezicht op de opvang van kinderen en gezinnen. Daarnaast kunnen kinderen moeilijk ergens 'terecht' met hun specifieke vragen of problemen. Evenmin werden ze tot dusverre betrokken bij de gang van zaken in het asielzoekerscentrum, maar hiervoor wordt nu gestart met kinderraden.

Opvang alleenstaande minderjarige vreemdelingen

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen jonger dan dertien jaar, worden na aankomst in Nederland meteen ondergebracht in een pleeggezin. Kinderen van dertien tot en met zeventien jaar die zonder meerderjarige bloed- of aanverwanten naar Nederland komen, worden in principe gedurende de eerste periode van maximaal drie maanden door het COA opgevangen in speciale POL-amv (procesopvanglocatie voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen). Betreft het kwetsbare jongeren dan worden zij direct geplaatst in opvanggezinnen of in de beschermde opvang (slachtoffers mensenhandel). De kinderen worden na deze drie maanden doorgeplaatst naar de voor hen meest geschikte vervolgoopvang, veelal opvang in gezinsverband. De jongeren die reeds bijzonder zelfstandig functioneren kunnen in een ama-campus (COA) worden geplaatst. Uit onder meer onderzoek van de Universiteit Groningen uit 2008 is gebleken dat kinderen op de campus zich veel eenzamer en gespannener voelen dan kinderen die in kleinschalige wooneenheden of in een pleeggezin verblijven. Verblijf op een campus is zeer slecht voor hun ontwikkeling en hun welbevinden. Daarbij komt nog dat broertjes en zusjes soms van elkaar gescheiden worden. Een negatieve verandering die hun gevoel van kwetsbaarheid en onzekerheid sterk vergroot.

Beschermde opvang (potentiële) slachtoffers mensenhandel

Een bijzondere vorm van jongerenopvang is de beschermde opvang. Kwetsbare minderjarigen die slachtoffer zijn (of dreigen te worden) van mensenhandel worden opgevangen in een zeer beschermde omgeving. Nadat een groot aantal met name niet begeleide minderjarig vluchtelingenkinderen met onbekende bestemming uit de opvang vertrok, ging de pilot 'beschermde opvang' op 1 januari 2008 formeel van start, met 45 opvangplaatsen, verdeeld over vijf locaties. De doelgroep bestaat uit alleenstaande minderjarige vreemdelingen die (vermoedelijk) zijn misbruikt (in het kader van internationale mensenhandel) voordat zij in de beschermde opvang geplaatst werden, en jongeren die (vermoedelijk) zijn bestemd voor uitbuiting, maar die nog niet daadwerkelijk in een uitbuitingssituatie hebben verkeerdd.

Een rapport van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum uit 2010 concludeerde

dat gelet op de grote kwetsbaarheid van een deel van de jongeren die in de beschermde opvang verblijven en het feit dat sommigen vanuit een situatie van seksueel misbruik en/of uitbuiting in de beschermde opvang zijn geplaatst, continuering van een vorm van beschermde opvang aangewezen lijkt. Daarnaast wordt er ook geconcludeerd dat plaatsing en verblijf in de beschermde opvang moeten worden gekwalificeerd als vrijheidsbeneming waarvoor de Nederlandse wet- en regelgeving geen basis biedt. De overheid heeft de beschermde opvang altijd getypeerd als noodzakelijke vrijheidsbeperking. De vrijheidsbeneming is in strijd met artikel 37 IVRK en met de Nederlandse Grondwet. Ook ontbreekt de noodzakelijke rechterlijke toetsing en wordt niet voorzien in rechtsbijstand voor de minderjarige voor de plaatsing in de beschermde opvang.

Monitor vertrek van jongeren

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen die vanuit de beschermde opvang zijn overgeplaatst naar de vervolgoopvang, worden daar veel minder intensief begeleid dan in de beschermde opvang. Anders dan de bedoeling was, worden zij daar niet meer bijzonder in de gaten gehouden. Een deel van hen is bij overplaatsing echter nog onvoldoende weerbaar tegen eventuele uitbuiting of misbruik. Van de 102 overgeplaatste jongeren die genoemd worden in het rapport van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum uit 2010 zijn er alsnog elf verdwenen.

Recht op huisvesting gezinnen

In oktober 2009 verklaarde het Europees Comité voor Sociale Rechten een klacht van Defence for Children gegrond over het op straat zetten van ongedocumenteerde kinderen. Het Comité oordeelde dat het op straat zetten van kinderen hun menselijke waardigheid aantast. De Nederlandse overheid wilde de beslissing van het Comité niet respecteren maar rechters in Nederland gebruikten de uitspraak wel en pasten de minimumnorm van menselijke waardigheid in het opvangbeleid meer toe vanaf 2010. Na een uitspraak van het Haagse Gerechtshof op 11 januari 2011 heeft de Minister voor Immigratie en Asiel het op straat zetten van gezinnen met kinderen vanuit opvangcentra tijdelijk opgeschort, in afwachting van de behandeling van het hoger beroep. Voor de gezinnen die al dakloos waren, werd geen regeling getroffen. Ook gezinnen met kinderen die een herhaald asiolverzoek indienen, worden in de weken tussen het formeel indienen van de aanvraag en het nader gehoor hierover, niet opgevangen. Overigens zijn het niet alleen uitgediende asielkinderen in gezinnen die problemen ondervinden bij het realiseren van het recht op onderdak. Uit de cijfers blijkt dat er op 1 januari 2011 ook 660 kinderen – langer dan vijf jaar in Nederland – buiten de opvang verblijven terwijl ze wel in procedure zijn. Vaak vinden deze kinderen in gezinnen tijdelijke opvang in hun eigen netwerk of in een noodopvang. Deze door particulieren georganiseerde zorg is vaak voor korte duur. Niet zelden komt het voor dat de woonruimte ongeschikt is voor kinderen. De overheid laat hier een beschermingstaak liggen.

Verblijf in Ter Apel

Bij Ter Apel ligt een aanmeldcentrum (AC) en een vrijheidsbeperkende locatie (VBL) van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Op 1 september 2011 maakte PvdA-Kamerlid Spekman een plan openbaar om het vertrekcentrum Ter Apel onmiddellijk te sluiten, omdat de kinderen die daar verblijven, schade oplopen. Zij zijn er bang en ze worden er bedreigd in hun ontwikkeling. De sobere voorzieningen zijn niet bedoeld voor de lange tijd dat kinderen in het vertrekcentrum Ter Apel verblijven. Meer dan zestig procent zit er langer dan de toegestane twaalf weken, sommigen zelfs enkele jaren, mede doordat gezinnen niet meer op straat worden gezet na de uitspraak van de Raad van Europa. De terugkeer wordt er niet beter geregeld dan op andere plaatsen en het is voor kinderen heel onrustig en bedreigend om langere tijd te verblijven op een locatie waar regelmatig mensen worden meegenomen door de politie. Ter Apel is volkomen ongeschikt voor kinderen. Kinderen worden onnodig uit hun vertrouwde omgeving gehaald.

Sobere opvang op gezinslocaties

Omdat Nederland geen kinderen meer op straat mag zetten, heeft de Minister voor Immigratie en Asiel nu gezinslocaties geopend waar ouders met kinderen naar toe worden gestuurd nadat ze in Ter Apel zijn geweest. Deze staan momenteel nog alleen in Gilze Rijen en Katwijk. Dat betekent opnieuw een verhuizing in de lange reeks van verhuizingen die kinderen in asielprocedures meemaken. Daar moeten de ouders werken aan hun vertrek uit Nederland. UNICEF Nederland en Defence for Children publiceerden in december 2011 een quickscan van de kinderrechtelijke zorgen die bestaan over deze centra.

De gezinnen krijgen er nog minder leefgeld dan in Ter Apel en ze moeten zich elke dag melden, ook in het weekend. De meldplicht valt precies midden op de dag, zodat de kinderen nooit meer een dagje weg kunnen van het centrum. De voorzieningen, onderdak, eten en dagelijkse verzorging, in het centrum zijn sober. Kinderen kunnen wel naar school. Er is een streng sanctieregime van toepassing dat gezinnen een financiële korting geeft op hun wekelijkse toelage. Het weekgeld bedraagt tussen de € 31 en € 42 per persoon per week en de sancties kunnen oplopen tot € 15 per week. Het centrum is geen gevangenis, maar de bewegingsvrijheid is er beperkt. Een dergelijk minimale opvang met beperkte bewegingsvrijheid is niet in overeenstemming met het VN-Kinderrechtenverdrag. In veel gezinnen was psychologische hulp of opvoedingsondersteuning aanwezig voor de verhuizing naar de gezinslocaties en deze is abrupt afgebroken.

Worteling als grond voor verblijf

In april 2010 nam de Tweede Kamer een motie aan die oproept om een oplossing voor kinderen zonder verblijfsvergunning te creëren als zij langer dan acht jaar in Nederland zijn. Daarvoor zou in de Vreemdelingenwet een wortelingsgrond voor kinderen opgenomen moeten worden. De Minister voor Immigratie en Asiel liet in december 2010 echter aan de Tweede Kamer weten dat hij de motie niet opvolgt, omdat daarmee het terugkeerbeleid ondermijnd zou worden. De minister heeft gezegd alles op alles te zetten om te voorkomen dat kinderen lang in Nederland verblijven zonder verblijfsvergunning.

Op 1 januari 2011 waren er echter alleen al 860 kinderen langer dan vijf jaar in Nederland zonder verblijfsvergunning, terwijl ze nog een procedure hadden lopen. Een veelvoud daarvan is uitgeprocedeerd en verblijft al vele jaren ongedocumenteerd in Nederland. Symbool voor de noodzaak om tot een wortelingsgrond te komen in het vreemdelingenrecht werd de veertienjarige Sahar die al tien jaar in Nederland verblijft. Hoewel de rechtbank in Den Bosch het onaanvaardbaar achtte dat Sahar zou worden uitgezet, omdat ze dan haar Nederlandse identiteit zou moeten verloochenen, bleef de minister volhouden dat worteling geen argument is om in Nederland te blijven. Uiteindelijk heeft hij op 8 april 2011 beslist dat Sahar en enkele lotgenoten toch in Nederland mogen blijven omdat het voor hen als verwesterde meisjes te gevaarlijk is in Afghanistan. Er wordt gewerkt aan een initiatiefwetsvoorstel over een verblijfsgrond voor in Nederland gewortelde kinderen, na een verblijf van acht jaar. Het onderzoek 'De schade die kinderen oplopen als zij na langdurig verblijf in Nederland gedwongen worden uitgezet' van de Rijksuniversiteit Groningen uit april 2006 heeft aangetoond dat kinderen die na verblijf van meer dan vijf jaar nog uitgezet worden, schade oplopen in hun ontwikkeling en dat daarom uitzetting in strijd kan zijn met de normen uit het VN-Kinderrechtenverdrag.

Strafbaarstelling 'illegaliteit'

Het huidige kabinet wil het enkele verblijf van gezinnen met kinderen zonder verblijfsvergunning strafbaar stellen. Ongedocumenteerd verblijf wordt een overtreding. Ongedocumenteerde vreemdelingen riskeren binnenkort een boete van € 3.800. Ook al worden kinderen uitgesloten, hun ouders zullen de gevolgen wel voelen en de kinderen daarom ook. Daarnaast worden opgepakte ongedocumenteerden direct vastgezet in vreemdelingendetentie in afwachting van uitzetting. Kinderen zonder papieren worden daarmee behandeld als criminelen. Bovendien zal eerder illegaal verblijf gebruikt worden om in de toekomst verblijfsaanvragen af te wijzen. Dat betekent dat kinderen die hier jarenlang naar school zijn gegaan en tijdelijk geen

verblijfsvergunning hebben, nooit meer gelegaliseerd kunnen worden. Dat is in strijd met hun recht op ontwikkeling.

Veilige contacten met de overheid

'Illegaliteit' is (nog) niet strafbaar in Nederland. Toch is begin 2011 een ongedocumenteerde vreemdeling gearresteerd omdat hij geen burgerservicenummer kon overleggen bij de aangifte van de geboorte van zijn eerste kind. Hij is overgebracht naar vreemdelingenbewaring ter voorbereiding op uitzetting. Door de grote media-aandacht hiervoor en de juridische consequenties voor de ouders, neemt de kans dat kinderen van illegaal in Nederland verblijvende ouders niet bij de burgerlijke stand worden aangegeven toe, hetgeen een directe schending betekent van het recht op geboorteregistratie, zoals vastgelegd is in artikel 7 IVRK. Soortgelijke problemen spelen bij contacten met artsen en ziekenhuizen, naar school gaan of aangiftes bij de politie.

Onderwijs voor ongedocumenteerden

De overheid garandeert het recht op onderwijs, ook voor ongedocumenteerde kinderen. Scholen krijgen voor deze ongedocumenteerde kinderen dezelfde vergoeding als voor andere kinderen. Maar ondanks de goede regeling hindert een gebrek aan informatie de toegang tot het onderwijs. Voor ongedocumenteerde kinderen is het bovendien soms moeilijk om een middelbare school of beroepsopleiding af te maken doordat zij geen stage mogen lopen. Hiervoor is een tewerkstellingsvergunning nodig. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap beloofde in december 2010 met een oplossing voor dit probleem te komen. De voormalige Minister voor Jeugd en Gezin had in april 2010 al dezelfde toezegging gedaan. Ondanks eerdere toezeggingen gaf de regering eind april 2011 aan dat zij het toch niet nodig acht dat ongedocumenteerde jongeren stage mogen lopen en hun diploma kunnen behalen. Ook de Raad van Europa heeft in het rapport 'Undocumented migrant children in an irregular situation: a real cause for concern' uit 2011 opgeroepen om stages voor deze kinderen mogelijk te maken.

Toegang tot gezondheidszorg

De Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport kondigde in mei 2011 aan dat vanaf 2012 de vergoeding voor tolken in de zorg verdwijnt. Zij vindt dat patiënten zelf verantwoordelijk zijn voor het feit dat ze de Nederlandse taal voldoende beheersen en dat ze anders zelf een tolk in moeten schakelen en betalen. Een uitzondering betreft de vrouwenopvang, vanwege het belang van bescherming van de persoonsgegevens. De inzet van tolken voor asielzoekers in procedure blijft eveneens vergoed door de overheid, maar erkende vluchtelingen vallen niet onder deze regeling. De Kinderombudsman heeft op 10 juni 2011 zijn zorgen uitgesproken over het schrappen van de vergoedingen voor tolken in de zorg. Hij is bang dat met het wegvallen van de tolken de toegang tot de zorg te zeer wordt belemmerd voor kinderen die onvoldoende Nederlands spreken (of van wie de ouders onvoldoende Nederlands spreken).

Bovendien kan de verantwoordelijkheid voor correcte vertaling en het vernemen van bijvoorbeeld informatie over trauma's of specifieke gezondheidsproblemen van hun ouders, een (te) grote belasting voor hen zijn. Het VN-Kinderrechtenverdrag bepaalt in artikel 24 dat ieder kind recht heeft op toegang tot de zorg en een zo groot mogelijke mate van gezondheid.

De toegang tot gezondheidszorg voor ongedocumenteerde kinderen lijkt te zijn verbeterd door een nieuwe wet die zorgverleners financieel compenseert als zij medische zorg verlenen aan ongedocumenteerden. Deze kunnen zich namelijk niet verzekeren. Toch lukt het nog altijd veel ongedocumenteerde kinderen niet om (op tijd) goede zorg te krijgen, zo blijkt uit het onderzoek 'Ongedocumenteerde kinderen en de toegang tot ziekenhuiszorg' van Pharos, UNICEF Nederland en Defence for Children uit 2010. Veel ongedocumenteerde kinderen en hun ouders weten niet dat ze recht hebben op medische zorg. Ook veel medewerkers bij zorginstellingen weten dat niet. Ongedocumenteerde kinderen of hun ouders worden nog altijd regelmatig bij de balie van een ziekenhuis weggestuurd omdat ze zich niet kunnen identificeren. Hierdoor staat het recht op gelijke toegang tot gezondheidszorg voor ongedocumenteerde kinderen onder druk.

Afschaffing vergunning alleenstaande minderjarige vreemdelingen

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen, van wie de asielaanvraag is afgewezen, kunnen in de nabije toekomst geen aanspraak meer maken op een verblijfsvergunning als alleenstaande minderjarige vreemdeling. Hierdoor zijn zij illegaal in Nederland en kunnen zij dus niets meer ondernemen waar een identiteitsdocument voor nodig is. Dat beperkt de jongeren in hun sociale leven en maakt ze extra kwetsbaar voor uitbuiting.

In de geest van de 'Life projects' die de Raad van Europa bepleit, zijn er in negentien gemeenten Perspectiefprojecten opgezet voor (ex) alleenstaande minderjarige vreemdelingen. Vanuit deze projecten worden jongeren begeleid naar een toekomstperspectief, hetzij in Nederland, hetzij in het land van herkomst. Gedurende dit traject krijgen de jongeren ook opvang en/of leefgeld. De Minister voor Immigratie en Asiel heeft in de zomer van 2011 de Perspectiefprojecten echter stopgezet waardoor er vele jongeren – soms met kinderen – dakloos raken en aan hun lot worden overgelaten.

Jongeren die uitgeprocedeerd raken, of de behandeling van de asielaanvraag niet in Nederland mogen afwachten, kunnen zich vaak niet identificeren in Nederland. Zij krijgen veelal geen paspoort van de eigen autoriteiten en komen niet in aanmerking voor een identiteitsbewijs van de Nederlandse overheid. Wel lopen zij een risico op aanhouding door de politie. Dit is het gevolg van de op 1 januari 2005 in werking getreden Wet op de uitgebreide identificatieplicht. Veel jongeren die worden aangehouden door de politie, kunnen worden ingesloten en een boete krijgen vanwege het feit dat ze zich niet kunnen legitimeren. Jongeren zijn hierdoor bang om zich op straat te vertonen en trekken zich terug uit het openbare leven. Identificatieproblemen doen zich voor op een aantal gebieden. Jongeren krijgen door de gemeente een code in de gemeentelijke basisadministratie toegekend als zij uitgeprocedeerd zijn. Dit is gba-code 98 en houdt in dat de jongeren uitzetbaar zijn. Deze code wordt gecheckt door overheidsinstellingen wanneer een beroep wordt gedaan op een sociale voorziening. Een verzoek om een bijstandsuitkering wordt bijvoorbeeld direct afgewezen door de gemeente. Jongeren lopen echter tegen veel meer problemen aan als zij zich niet kunnen identificeren:

- Ze kunnen niet worden ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie.
- Ze kunnen niet worden ingeschreven door scholen voor een nieuwe opleiding, krijgen geen buiteninvorderingstelling van het verschuldigde lesgeld en krijgen na hun examen geen diploma. Dit terwijl alle kinderen op grond van het artikel 28 IVRK en artikel 23 Grondwet recht hebben op onderwijs.
- Ze kunnen niet de vereiste stage lopen om hun opleiding af te ronden.
- Ze kunnen niet worden aangemeld bij een huis- of tandarts.
- Ze krijgen geen bankpas of kunnen deze niet verlengen, als gevolg waarvan leefgeld steeds vaker op regiokantoren moeten worden uitbetaald. Verlies of beroving van een bankpas geeft hetzelfde probleem. Regiokantoren moeten voor het in huis hebben van grote bedragen maatregelen nemen.
- Ze kunnen niet lid worden van een bibliotheek of van een vereniging. Hierdoor blijven ze verstoken van een volwaardige deelname aan de Nederlandse samenleving en kunnen ze zich niet ontwikkelen doordat ze bijvoorbeeld via de bieb geen toegang meer hebben tot internet. Zie hiervoor de artikelen 6 (recht op ontwikkeling), 15 (recht van vereniging), 17 (recht op informatie) en 31 (recht op recreatie) IVRK.

Staatloze kinderen

Naar schatting telt Nederland enkele duizenden kinderen die feitelijk of juridisch staatloos zijn. De grootste groep daarvan vormen de ongedocumenteerde Roma-kinderen. Zij verblijven vaak al jarenlang illegaal in Nederland en kunnen niet worden uitgezet omdat geen enkel land de Roma erkent als hun onderdanen. Een beroep op de verdragen ter voorkomen van staatloosheid faalt veelal omdat de kinderen niet altijd in Nederland geboren zijn en omdat ze niet formeel zijn toegelaten tot Nederland. Artikel 7 IVRK verplicht de Staat om het kind te helpen een nationaliteit te verwerven zodat het kind niet staatloos blijft.

TERUGKEER EN UITZETTING

Ondersteuning bij terugkeer alleenstaande minderjarige vreemdelingen

Nederland biedt alleenstaande minderjarige vreemdelingen ondersteuning bij terugkeer naar hun land van herkomst, maar die beperkt zich over het algemeen tot financiële en administratieve ondersteuning bij het regelen van de terugreis. Jongeren uit Angola of de Democratische Republiek Congo bij wie geen contact met de familie is hersteld en die daardoor geen onderdak na terugkeer hebben, kunnen tijdelijk geplaatst worden in een door de Nederlandse overheid gefinancierde plek in een opvanghuis in die landen. De ervaring met dergelijke weeshuizen leert dat de Immigratie- en Naturalisatiedienst niet meer op individueel niveau onderzoekt of terugkeer in het belang van de jongere is. Als er eenmaal een weeshuis is, wordt dat standaard als geschikt bestempeld en komt de jongere dus niet in aanmerking voor een verblijf als alleenstaande minderjarige vreemdeling in Nederland. Er wordt niet gemonitord of de jongere daadwerkelijk bij zijn familie terecht komt en daar blijft of hoe het verder met de jongere gaat. De Nederlandse overheid voelt zich daar niet verantwoordelijk voor. De overheid is bezig een ‘terugkeerhuis’ in Afghanistan te starten en het kabinet heeft aangekondigd meer opvangcentra (weeshuizen) in de landen van herkomst te willen openen. In april 2010 uitte de mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa zijn zorgen over het terugsturen van kwetsbare kinderen naar weeshuizen in het land van herkomst. In Nederland worden kwetsbare kinderen die tijdelijk niet thuis kunnen wonen bij voorkeur in een pleeggezin geplaatst, zoals ook het VN-Kinderrechtenverdrag opdraagt. Het is zeer zorgwekkend dat er voor jongeren uit het buitenland andere normen worden gehanteerd en een weeshuis wel geschikt zou zijn. Uit het onderzoeksrapport ‘Closing a Protection gap’ van Defence for Children blijkt dat voogden een grotere rol zouden moeten krijgen bij het voorbereiden op een veilige terugkeer. Ook moet hun visie op de belangen van hun pupillen serieuzer meegewogen worden. De terugkeer van alleenstaande jongeren is niet conform de verplichtingen uit VN-Kinderrechtenverdrag georganiseerd.

Veilige terugkeer van alleenstaande minderjarige vreemdelingen moet dan ook beter worden begeleid. Bovendien is er veel te weinig bekend over het welzijn en de veiligheid van de teruggekeerde jongeren. Er vindt geen monitoring plaats. Er wordt geen gebruik gemaakt van bestaande contacten van bijvoorbeeld de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) en het Rode Kruis, of van social media en zelfrapportage van de jongeren.

Vreemdelingendetentie

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen worden in beginsel niet meer gedetineerd. Hiermee zet Nederland een grote stap vooruit in de implementatie van het VN-Kinderrechtenverdrag voor minderjarige vreemdelingen. Toch zijn er nog altijd situaties waarbij vreemdelingenbewaring en -detentie wel worden toegepast op deze jongeren. Het Kinderrechtencollectief en Amnesty International pleiten voor het opnemen van een verbod op vreemdelingendetentie van minderjarigen in de wetgeving. De Minister voor Immigratie en Asiel heeft aangekondigd dat kinderen die veroordeeld zijn voor een misdrijf en kinderen die zich eerder hebben onttrokken aan het toezicht wel in vreemdelingenbewaring in een justitiële jeugdinstelling geplaatst kunnen worden.

Alleenstaande minderjarigen dienen te worden opgevangen op locaties die speciaal daarvoor zijn ingericht en waar op hun specifieke problematiek toegespitste begeleiding voorhanden is. Als een kind daadwerkelijk een gevaar voor zichzelf of zijn of haar omgeving vormt, zou plaatsing in een instelling voor JeugdzorgPlus, en niet in een justitiële jeugdinstelling mogelijk moeten zijn. Dit dient, net als bij Nederlandse kinderen, door de kinderrechter beoordeeld te worden.

In het beleid is nu vastgelegd dat vreemdelingen zullen worden gedetineerd als het vertrek van de betrokkene binnen veertien dagen kan worden gerealiseerd. Dit verhoudt zich niet met het ultimatum remedium-beginsel uit artikel 37 sub b IVRK. Bovendien zal de bewaring plaatsvinden in een uitzetcentrum, terwijl de uitzetcentra niet zijn ingericht op het verblijf van (alleenstaande) minderjarigen.

Bij twijfel aan de leeftijd kan de alleenstaande minderjarige vreemdeling worden gedetineerd in afwachting van de uitkomsten van het leeftijdsonderzoek. Bij nader onderzoek zal de betrokkene in een gesloten verlengde asielprocedure worden geplaatst. Hierdoor worden er alsnog kinderen in grensdetentie geplaatst. Dit is strijd met de mensenrechten. Bij alle vrijheidsbeperkende en -ontnemende maatregelen dienen voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen dezelfde waarborgen te gelden als voor Nederlandse kinderen die tijdelijk van hun vrijheid worden beroofd.

Uitzetting kinderen

De Artsen Jeugdgezondheidszorg Nederland (AJN) stelt dat kinderen, die als gevolg van het Nederlandse vreemdelingenbeleid opgesloten worden met als doel ze uit het land te verwijderen, ernstige gezondheidsschade kunnen lijden. Dit blijkt uit wetenschappelijk onderzoek en ervaringen van onder anderen jeugdartsen, jeugdverpleegkundigen, kinderartsen en vertrouwensartsen. Kinderen moeten dan ook bij dreigende uitzetting op mogelijke gezondheidsproblematiek onderzocht worden.

Een voorbeeld betreft de uitzetting naar Irak van zeventien kinderen op 8 april 2011, samen met 21 volwassenen. De kinderen verbleven in detentie, zijn gefouilleerd en onder begeleiding van marechaussees naar het vliegtuig en naar Irak begeleid. De marechaussees hadden handboeien, gezichtsmaskers en judomatten klaar liggen maar hebben ze niet hoeven gebruiken. Enkele kinderen zijn bovendien ook in Irak gedetineerd, onder slechte omstandigheden.

Aanbevelingen

88. Neem expliciet op in het vreemdelingenbeleid dat bij elke beslissing die kinderen raakt, een individuele, kenbare en gemotiveerde belangenafweging moet worden gemaakt en dat de belangen van het kind steeds een primaire overweging moeten vormen.
89. Zorg voor voldoende training van de betrokken professionals (hoor- en beslismedewerkers, voogden, vreemdelingenrechters en andere betrokken professionals) in het gebruik van reeds ontwikkelde praktische toetsingsinstrumenten die invulling geven aan het belang van het kind.
90. Sluit kinderen zonder geldige verblijfstitel niet uit van de werking van het VN-Kinderrechtenverdrag.
91. Voer een orthopedagogische checklist in bij de eerste medische check na aankomst van elke minderjarige vreemdeling.
92. Train zowel hoorambtenaren, beslisambtenaren als vreemdelingenrechters in de kindspecifieke vluchtgronden én de wijze waarop kinderen hun verhaal vertellen, waarbij rekening gehouden moet worden met de mogelijk traumatische ervaringen die kinderen hebben meegemaakt, de mogelijkheid dat zij slachtoffer zijn of worden van mensenhandel en de impact voor het kind van het horen in een vreemde taal.
93. Zorg bij de beoordeling van asielaanvragen waarbij kinderen betrokken zijn dat een individuele beoordeling van het belang plaatsvindt en dat deze gemotiveerd wordt. Zorg eveneens voor uitgebreide kindspecifieke informatie over het land van herkomst (in ambtsberichten) op basis waarvan die individuele beoordeling gemaakt kan worden.
94. Vervang de huidige onderzoeksmethode van radiologische leeftijdsbepaling door een meer wetenschappelijk gefundeerde en voor de minderjarige minder belastende onderzoeksmethode.
95. Laat ouders van kinderen met de Nederlandse nationaliteit of ouders (en broertjes en zusjes) van kinderen die een permanente verblijfsvergunning hebben, toe tot Nederland zonder aanvullende eisen.
96. Laat nareizende kinderen van ouders die in Nederland een verblijfsvergunning hebben toe zonder aanvullende eisen. Zorg dat de interviews voldoen aan de normen uit het VN-Kinderrechtenverdrag en geef kinderen altijd de kans om met een DNA-test hun biologische band met de ouder aan te tonen.

97. Organiseer onafhankelijk toezicht op de situatie van kinderen in asielzoekerscentra en maak de opvang kwalitatief goed en 'kinderrechtenproof'.
98. Beperk het aantal verhuizingen van kinderen tot maximaal éénmaal in de schoolgaande leeftijd en monitor iedere verhuizing. Stel een limiet aan de duur van het verblijf van kinderen in een asielzoekerscentrum.
99. Hanteer bij het inrichten van de opvang de kwaliteitseisen voor permanente bewoning.
100. Investeer in goede afspraken en trainingen voor betere signalering van de (geestelijke) gezondheid van de kinderen die verblijven in asielzoekerscentra.
101. Train personeel van de opvanglocaties in de kinderrechtensvisie en stel in ieder asielzoekerscentrum een mentor of vertrouwenspersoon aan die vragen beantwoordt en de kinderen helpt te begrijpen wat hen overkomt.
102. Betrek kinderen bij de gang van zaken in het asielzoekerscentrum door een kinder- en jongerenoverleg in te voeren.
103. Sluit de AMA-campussen. Zorg dat alleenstaande minderjarige vreemdelingen tot vijftien jaar te allen tijde opgevangen worden in pleeggezinnen. Vang jongeren boven vijftien jaar op in kleinschalige wooneenheden, met intensieve begeleiding.
104. Organiseer een vorm van beschermde opvang zonder toepassing van vrijheidsbenemende maatregelen. Indien toch gekozen wordt voor voortzetting van deze besloten opvang, creëer daarvoor dan een juridische basis, inclusief een rechterlijke toetsing van de vrijheidsbeneming, advisering door bijvoorbeeld de Raad voor de Kinderbescherming en gratis rechtsbijstand voor de minderjarige.
105. Zorg voor meer intensieve begeleiding bij de overgang naar een minder beschermde vorm van opvang, om alsnog verdwijning te voorkomen.
106. Betracht dezelfde zorg en snelheid bij het opsporen van een verdwenen minderjarige vreemdeling als bij het opsporen van een verdwenen Nederlands kind.
107. Zorg dat gezinnen met kinderen altijd toegang tot onderdak hebben. Als ouders hier niet zelf voor kunnen zorgen, moet in lijn met artikel 27 lid 3 IVRK de overheid hierin voorzien.
108. Sluit de vrijheidsbeperkende locatie Ter Apel en laat de kinderen en hun ouders in hun huidige reguliere asielzoekerscentrum blijven tot ze een verblijfsvergunning hebben of tot ze zijn teruggekeerd naar het land waar hun ouders vandaan komen.
109. Zorg dat gezinslocaties kindvriendelijk zijn.
110. Leg een wettelijke verblijfsgrond vast voor in Nederland gewortelde kinderen, na een verblijf van vijf jaar in Nederland. Pas deze termijn aan voor extra kwetsbare kinderen zoals alleenstaande minderjarige vreemdelingen en getraumatiseerde kinderen.
111. Zie af van de strafbaarstelling van ongedocumenteerd verblijf.
112. Ontwikkel en implementeer een expliciet beleid ten aanzien van veilige contacten van ongedocumenteerde ouders en kinderen met de overheid, als het gaat om geboorteregistratie, zorg en onderwijs en veiligheid. Besteed bovendien meer tijd en geld aan voorlichting over dit onderwerp.
113. Stel kinderen zonder verblijfsvergunning in staat om stage te lopen.
114. Herzie het voornemen tot stopzetting van vergoeding van tolken in de zorg voor vluchtelingenkinderen en hun ouders, om de toegang tot gezondheidszorg voor vreemdelingenkinderen te waarborgen en te zware belasting van deze kinderen te voorkomen.
115. Geef voorlichting aan alle hulpverleners over het recht op medische zorg voor ongedocumenteerde kinderen.
116. Geeft alleenstaande minderjarige vreemdelingen altijd een tijdelijke verblijfsvergunning opdat zij, zolang zij niet zijn uitgezet, volledig aanspraak kunnen maken op de bescherming waar ze recht op hebben. Bovendien dient de overheid alleenstaande minderjarige vreemdelingen die niet binnen één jaar terug kunnen keren naar hun land van herkomst, een verblijfsvergunning te geven. Laat een kinderrechtster het terugbesluit over een alleenstaande minderjarige vreemdeling toetsen aan de belangen van het kind.

117. Heropen de Perspectiefprojecten die uitgedeede (ex) alleenstaande minderjarige vreemdelingen helpen bij het opbouwen van hun toekomst.
118. Geef staatloze kinderen die langdurig feitelijk verblijven in Nederland en daarmee als ingezetene moeten worden beschouwd, de Nederlandse nationaliteit.
119. Kijk te allen tijde naar wat voor een kind in zijn of haar belang is: er moet altijd een individuele belangenafweging plaats vinden. In elk individueel geval zal moeten worden bezien of er voor het kind opvang is in het land van herkomst en of deze in het individuele geval ook echt adequaat is.
120. Monitor en evalueer de terugkeer van alleenstaande minderjarige vreemdelingen voordat een besluit wordt genomen tot uitbreiding van het aantal terugkeerhuizen. Geef voogden meer stem in de terugkeerbesluiten en geef hen een grotere rol in het voorbereiden van een veilige terugkeer.
121. Stel een wettelijk verbod in op de vrijheidsbeneming van alleenstaande minderjarige vreemdelingen op alleen migratierechtelijke gronden.
122. Toets alle vrijheidsbeperkende en -ontnemende beslissingen niet alleen aan het vreemdelingenrecht, maar ook aan het jeugdrecht. Die toetsing dient plaats te vinden door de kinderrechtter.
123. Zorg voor een humane uitzetting. Voor kinderen betekent dat voorafgaand onderzoek gericht op mogelijke gezondheidsproblematiek, het vermijden van grote groepen uit te zetten personen en vermijden van de confrontatie met een overmacht aan politie of marechaussee.
124. Zie af van uitzetting als vermoed kan worden dat de kinderen in het land van herkomst gedetineerd zouden worden, ook al zou het voor korte tijd zijn.

5.4 KINDERARBEID

(artikel 32 IVRK)

Inleiding

Het VN-Kinderrechtencomité heeft in 2009 zijn zorgen geuit over kinderarbeid in Nederland en deed de aanbeveling de wetgeving te herzien, arbeidcontroles te versterken en boetes op te leggen bij schendingen. In 2010 deed de Arbeidsinspectie ruim zeventienhonderd controles in onder meer de horeca, supermarkten en de land- en tuinbouw. Meer dan de helft (zestig procent) van de horecaondernemingen en 44 procent van de detailhandels hield zich niet aan de regels voor werken rusttijden voor kinderen (dertien-, veertien- en vijftienjarigen). In de land- en tuinbouw overtrad de helft van de werkgevers de regels, voornamelijk omdat zij kinderen laten werken met gewassen die korter dan twee weken daarvoor waren behandeld met gewasbeschermingsmiddelen. Ook voerden veel kinderen verboden werkzaamheden uit, zoals het zelfstandig draaien van een kassa en het bedienen van industriële afwasmachines. In de meeste gevallen werd slechts een waarschuwing gegeven in plaats van een boete. Het Verdrag van de International Labour Organization (ILO 138) betreffende de minimumleeftijd voor toetreding tot het arbeidsproces stelt dat kinderen van dertien, veertien en vijftien jaar geen zwaar of gevaarlijk werk mogen doen zoals het dragen van zwaar materiaal, het werken in met pesticiden bespoten kassen en het werken met machines. De Arbeidsinspectie besteedde in 2011 aandacht aan de voorlichting aan werkgevers, ouders, scholen en jongeren over het werk van kinderen en jeugdigen.

Misstanden in supermarkten

In 2007 en 2011 berichtte de FNV over misstanden in supermarkten. Vaak werken jongeren van hun zestiende tot hun negentiende jaar in een supermarkt. Zij hebben echter weinig rechten en krijgen een laag salaris. Een jongere verdient ongeveer een derde van het loon van een 23-jarige. Veel jongeren worden na afloop van drie tijdelijke contracten ontslagen in plaats van in vaste dienst genomen. Medewerkers met nulurencontracten krijgen regelmatig niet doorbetaald (bijvoorbeeld bij ziekte), ondanks bepalingen in de CAO en de Flexwet. Ze werken vaak meer uren dan contractueel is vastgelegd en worden daarvoor niet extra betaald, er zijn veel gebroken diensten (bijvoorbeeld werken van 9:00 tot 12:00 en dan van 17:00 tot 20:00) en de roosters worden pas kort vantevoren bekend gemaakt. Er moet een betere naleving komen van de Flexwet, de positie van flexwerkers moet verbeterd worden, er moet gewerkt worden met functieschalen in plaats van leeftijdsschalen en jonge medewerkers moeten beter worden voorgelicht over hun rechten.

Vakantiewerk

De vraag kan gesteld worden of de arbeidsurenwetgeving met betrekking tot vakantiewerk conform het ILO-Verdrag 138 is. Dit Verdrag schrijft voor dat dertien- en veertienjarigen slechts lichte arbeid mogen verrichten. De Nederlandse regelgeving stelt echter dat dertien- en veertienjarigen in de zomervakantie zeven uur per dag mogen werken en in totaal 35 uur per week, niet meer dan vijf dagen achter elkaar. Vijftienjarigen mogen veertig uur per week werken. Voor de definitie van kinderarbeid maakt het niet uit of die arbeid plaatsvindt in de vakantieperiode of in de schoolperiode. Het is de aard van het werk dat bepalend is. Van een dertienjarig meisje dat zeven uur per dag in een bollenkwekerij of in de horeca werkt – en daarvoor misschien maximaal € 2,50 per uur verdient – kan moeilijk beweerd worden dat het lichte arbeid verricht. Daarnaast hebben veel kinderen verschillende baantjes en werken zij in de praktijk soms zeven dagen per week in de zomervakantie, verdeeld over verschillende werkplekken. Dit kan omdat de arbeidsinspectie geen onderzoek doet naar het totaal aantal gewerkte uren van kinderen die verschillende baantjes hebben. De Nederlandse wetgeving is gebaseerd op de Europese Richtlijnen en volgens die richtlijnen mogen kinderen wel vijfendertig tot veertig uur per week werken in de vakantieperiode. De controle op veilig vakantiewerk was onderdeel van het Nationaal Actieprogramma Kinderarbeid dat was ontwikkeld om te voldoen aan de verplichtingen van het ILO-Verdrag 182 om de ergste vormen van kinderarbeid uit te bannen. Het programma bevatte onder andere de Arbeidstijdenwet, het landelijk project vakantiewerk en de uitgaven van voorlichtingsbrochures voor scholieren, zoals de jaarlijkse brochure 'Vakantiewerk' van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het Arbo-informatieblad 'Jongeren'.

Versoepeling van de Nadere regelgeving kinderarbeid

De laatste jaren vond er een versoepeling van de *Nadere regelgeving* kinderarbeid plaats, wat de kans op economische uitbuiting van kinderen tot en met vijftien jaar in de hand werkt. In augustus 2011 zijn de werk- en rusttijden voor vijftienjarigen verruimd, kwam de verplichting van een zogeheten 'lopendebandovereenkomst' te vervallen en werd de definitie 'arbeid van lichte aard' versoepeld voor stages. Tegelijkertijd is er in 2011 fors bezuinigd op de Arbeidsinspectie en is de jaarlijkse inspectie op veilig vakantiewerk komen te vervallen. Het aantal overtredingen door werkgevers van de *Nadere regelgeving* kinderarbeid is flink gestegen. Het stoppen van de controles zal vermoedelijk overtredingen van de Arbeidstijdenwet, de Arbo-wet en de 'Nadere regeling kinderarbeid' in de hand werken en zou zelfs kunnen leiden tot meer misstanden en situaties van uitbuiting tijdens het vakantiewerk en de bijbaantjes van kinderen.

Aanbevelingen

125. Verbeter de arbeidsomstandigheden voor jongeren die in supermarkten werken door een betere naleving van de Flexwet, de verbetering van de positie van flexwerkers, het gebruik van functieschalen in plaats van leeftijdsschalen en door goede voorlichting aan jonge medewerkers over hun rechten.
126. Herzie de regelgeving voor het aantal werkuren in vakantieperiodes voor dertien-, veertien-, en vijftienjarigen en breng deze in overeenstemming met ILO 138 betreffende de minimumleeftijd voor toelating tot het arbeidsproces.
127. Hervat het landelijk project vakantiewerk en de arbeidcontroles in sectoren waarin veel kinderen werken, om economische uitbuiting van kinderen uit te bannen en overtredingen van de Nadere regelgeving kinderarbeid, de Arbeidstijdenwet en de Arbo-wet terug te dringen.

6. KINDERRECHTEN EN INTERNATIONALE SAMENWERKING

(artikelen 3, 4, 23 lid 4, 24 lid 4 en 28 lid 3 IVRK)

Inleiding

Het VN-Kinderrechtenverdrag verwoordt duidelijk een algemene verplichting tot internationale samenwerking met het doel civiele, politieke, economische, sociale en culturele rechten voor kinderen wereldwijd te realiseren. Waar ontwikkelingslanden uit hoofde van het VN-Kinderrechtenverdrag de verplichting hebben actief te streven naar internationale samenwerking wanneer hun eigen middelen onvoldoende zijn, bestaat er een overeenkomstige verplichting voor donorlanden te observeren of binnen hun betrekkingen met ontwikkelingslanden de economische, sociale en culturele rechten van kinderen voldoende ondersteund worden. Aan deze verplichting kan worden voldaan door middel van internationale ontwikkelingssamenwerking. Voor ontwikkelde landen zoals Nederland betekent dit volgens het VN-Kinderrechtencomité (in *General Comment 5*) en algemene VN-streefcijfers dat 0,7 procent van het bruto binnenlands product aan internationale ontwikkelingssamenwerking moet worden besteed en dat men zich vooral moet richten op kinderen en jonge mensen als het gaat om armoedebestrijding en technische samenwerking.

De aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité uit 2009 verwezen niet expliciet naar het aspect ontwikkelingssamenwerking. Aanbevelingen over ontwikkelingssamenwerking zijn van groot belang nu de Nederlandse regering breekt met het verleden en heeft aangekondigd haar actieve externe kinderrechtenbeleid af te zwakken, met uitzondering van het onderwerp kinderarbeid.

Enkele externe trends en kaders voor kinderrechten en ontwikkelingssamenwerking

Demografie: Hoewel wereldwijd het aantal geboren kinderen daalt en de levensverwachting is toegenomen, is er momenteel een enorme toename van het aantal jonge mensen. Bijna veertig procent van de wereldbevolking is jonger dan twintig jaar. Zelfs wanneer regeringen voldoen aan de verplichtingen die ze op zich hebben genomen bij ratificatie van internationale verdragen, zoals het VN-Kinderrechtenverdrag, en de Millennium Ontwikkelingsdoelen, zullen ze moeite hebben met het bijhouden van deze enorme toename van het aantal jonge mensen die hun rechten op onderwijs en werkgelegenheid opeisen.

Participatie: Kinderen kunnen van zich laten horen. Kinderen zijn in staat hun behoeften te uiten en laten anderen weten wat in hun ogen belangrijk is. Als er met respect voor hun standpunten en meningen geluisterd wordt naar kinderen, groeit hun zelfvertrouwen. Kinderen die beroep doen op hun recht op participatie leren veel vaardigheden en doen kennis en ervaring op die voor hun persoonlijke ontwikkeling belangrijk zijn. Door participatie kunnen kinderen leren betrokken te zijn bij campagnes, eigen organisaties opzetten en een belangrijke rol in de ontwikkeling van hun gemeenschap te spelen. Het gebruik van sociale media wordt in dit verband steeds belangrijker.

Onderwijs: Meer en meer kinderen, met name meisjes, gaan naar school mede dankzij de *Education for All*-beweging. In een aantal landen is schoolbezoek sterk toegenomen nadat onderwijs gratis werd. Er zijn echter vaak niet genoeg investeringen gedaan om het aantal leraren te verhogen en de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Volgens de cijfers van UNESCO heeft van de kinderen die niet naar school gaan, ongeveer een derde een beperking.

Millennium Ontwikkelingsdoelen: alle landen (destijds 189 landen; nu 193) hebben zich ertoe verplicht de acht Millennium Ontwikkelingsdoelen te bereiken in 2015. Enkele van de belangrijkste doelen met betrekking tot kinderen zijn de daling van de kindersterfte, lager onderwijs voor alle kinderen en gendergelijkheid in het lager en middelbaar onderwijs. Vanzelfsprekend heeft het bereiken van de Millennium Ontwikkelingsdoelen, onder meer ook een halvering van de armoede, invloed op de kwaliteit van leven van alle kinderen. Volgens het onderzoek 'Ontwikkelingsagenda na 2015: Millennium Ontwikkelingsdoelen in perspectief' van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken uit april 2011, worden de Millennium Ontwikkelingsdoelen in 2015 grotendeels niet gehaald.

Trends in Nederland

De nieuwe Nederlandse mensenrechtenstrategie *Verantwoordelijk voor vrijheid* uit april 2011 noemt nauwelijks kinderen en hun specifieke rechten, behalve waar het gaat om de campagne tegen kinderarbeid. Binnen de gekozen vier prioritaire thema's voor ontwikkelingssamenwerking (voedselzekerheid, water, veiligheid en rechtszekerheid in fragiele staten, en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten) ligt de nadruk op ontwikkeling van de economie en het bevorderen van ondernemerschap. De huidige regering wil de focus verschuiven van hulp naar investering en zal zich sterker richten op inzet van de Nederlandse kennis en vaardigheden alleen daar waar Nederland een specifieke toegevoegde waarde heeft. De beleidsbrief aangaande internationale samenwerking uit maart 2011 verwaarloost ook de kwestie van de rechten van kinderen. Hoewel melding wordt gemaakt van het belang van de gezondheid van moeder en kind, worden investeringen vooral verantwoord door te kijken naar de toekomstige besparingen in de medische zorg in plaats van het belang van het kind (artikel 3 IVRK). In de nota van de Homogene Groep Internationale Samenwerking uit september 2011 aangaande internationale ontwikkeling in 2012, wordt gemeld dat het basisonderwijs geen belangrijk onderwerp zal zijn in het Nederlandse ontwikkelingsprogramma. Het budget voor onderwijs is dan ook gehalveerd. De bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking houden grote risico's in voor de continuïteit van onderwijsprogramma's en voor het behoud van behaalde resultaten. Wat de Nederlandse onderwijshulp betreft, geldt dat niet alleen voor de landen die niet langer vallen onder het ontwikkelingssamenwerkingbeleid; ook de onderwijssteun in landen die wel partner blijven, wordt verminderd of beëindigd.

De Nederlandse Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) maakte in zijn rapport 'Minder pretentie, meer ambitie' uit januari 2010, melding van de belangrijke reputatie van Nederland in het internationale recht en de bevordering van de mensenrechten. Er is gebrek aan aandacht voor basisonderwijsprogramma's en programma's die verband houden met kinderen in crisissituaties, met inbegrip van kinderen getroffen door hiv en aids, kinderen met een beperking en kinderen die op straat leven. In het verleden heeft de Nederlandse regering aangegeven kinderen en jongeren als doelgroep te willen integreren in het armoedebeleid, maar momenteel is daar niets van terug te zien.

De Nederlandse regering is op zoek naar samenwerking met gelijkgezinde donoren. De Europese Unie is potentieel een cruciale actor voor kinderrechten in de wereld en Nederland zou zich moeten inzetten om de Europese Unie actiever en effectiever te laten optreden ten aanzien van kinderrechten.

Zichtbaarheid van kinderen in het overheidsbeleid

Actie om wereldwijd geweld tegen kinderen tegen te gaan is vandaag de dag even dringend nodig als toen in oktober 2006 het VN-rapport over geweld tegen kinderen werd gepresenteerd.

Nederland speelde in het recente verleden een leidende rol in de wereldwijde strijd tegen geweld tegen kinderen en bij het bevorderen van het recht op onderwijs, gezondheid en maatschappelijke participatie als actieve burgers. Momenteel lijkt het erop dat er een verschuiving plaatsvindt in de richting van een prominentere rol voor de Europese Unie en een gebrek aan aandacht voor de rechten van het kind in het Nederlandse mensenrechtenbeleid en in de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Het Kinderrechtencollectief is van mening dat kinderen een gedeelde verantwoordelijkheid zijn van alle partijen bij het VN-Kinderrechtenverdrag, waaronder Nederland, en dat deze verantwoordelijkheid niet kan worden gedelegeerd aan de Europese Unie als geheel. Kinderrechten dienen zichtbaar naar voren te komen op alle niveaus van ontwikkelingssamenwerking.

Investeren in kinderen en in hun rechten in het ontwikkelingssamenwerkingbeleid is niet alleen noodzakelijk vanuit het perspectief van de rechten van het kind, maar het levert ook economische vooruitgang en sociale stabiliteit op. Zo zorgt onderwijs voor meisjes aantoonbaar voor kleinere en gezondere gezinnen, meer sociale cohesie en welvaart. Het bevorderen van kinderrechten is ook om die reden een noodzakelijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een land en zijn inwoners.

Wanneer de Nederlandse regering geen aandacht meer heeft voor kinderrechten in het buitenlands beleid, zal dat beleid om deze redenen minder effectief worden.

Aanbevelingen

128. Benader de internationale samenwerking binnen het kader van mensenrechten vanuit het perspectief van de rechten van het kind, in het bijzonder ten aanzien van onderwijs, gezondheid, kinderarbeid en participatie.
129. Geef in het internationale samenwerkingsbeleid aandacht aan de bescherming van kinderen tegen misbruik en uitbuiting, met speciale aandacht voor kinderen met een beperking en de verschillen tussen jongens en meisjes.
130. Geef vervolg aan de Nederlandse steun aan de werkzaamheden van de VN Speciaal Vertegenwoordiger Geweld tegen Kinderen.
131. Werk samen met andere lidstaten van de Europese Unie en bilaterale partners bij het vormgeven van een sterk Europees beleid dat kinderen bescherming biedt en de rechten van alle kinderen garandeert.
132. Herzie de vermindering van de steun aan de onderwijssector in de prioritaire landen en leg meer nadruk op het integreren van de preventie en bestrijding van kinderarbeid in de onderwijsplannen van de prioritaire landen, op de kwaliteit van het onderwijs, de universele bevordering van deelname van kinderen aan het lager onderwijs en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs, gendergelijkheid en onderwijs aan kinderen met een beperking.
133. Maak inzichtelijk hoe het recht op gezondheid en het recht op leven van kinderen geïmplementeerd wordt in het ontwikkelingssamenwerkingbeleid.

7. VERKOOP VAN KINDEREN, KINDERPROSTITUTIE EN KINDERPORNOGRAFIE

(artikelen 34 en 35 IVRK en het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie)

Inleiding

De eerste rapportage over het Facultatief Protocol inzake de Verkoop van Kinderen, Kinderprostitutie en Kinderpornografie (hierna Facultatief Protocol) werd in oktober 2007 door de Nederlandse overheid ingediend. Naar aanleiding van deze regeringsrapportage en de ngo-rapportage die in juli 2008 aan het VN-Kinderrechtencomité werden overhandigd, deed het VN-Kinderrechtencomité in januari 2009 aanbevelingen ter verbetering van de uitvoering van het Facultatief Protocol. De aanbevelingen richten zich met name op de verbetering van wetgeving, politiecapaciteit, internationale samenwerking, integrale landelijke aanpak, landelijke monitoring, registratie, expertise van professionals, preventieactiviteiten, opvangkwaliteit en -capaciteit en rechtspositie van alleenstaande minderjarige vreemdelingen.

De Nederlandse overheid heeft de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet wat betreft de implementatie van het Facultatief Protocol. Desondanks moeten extra maatregelen genomen worden of verder worden geïmplementeerd en geïnstitutionaliseerd om duurzame en effectieve verandering te brengen. Tevens is een geharmoniseerde uitvoering in het hele land op lokaal niveau essentieel voor een significante positieve verandering voor de bescherming van alle kinderen tegen mensenhandel, kinderpornografie en uitbuiting in de prostitutie.

Wetgeving

De Nederlandse overheid heeft diverse juridische en andere maatregelen genomen om kinderen beter te beschermen tegen seksuele uitbuiting. In 2010 ratificeerde Nederland het Verdrag van de Raad van Europa inzake de Bestrijding van Mensenhandel en het Verdrag van de Raad van Europa inzake de Bescherming van Kinderen tegen Seksuele Uitbuiting en Seksueel Misbruik (Verdrag van Lanzarote).

In april 2011 trad de EU-Richtlijn inzake de Voorkoming en Bestrijding van Mensenhandel en de Bescherming van Slachtoffers daarvan in werking, die Nederland per april 2013 in de wetgeving vastgelegd moet hebben. Hierin zijn specifieke bepalingen opgenomen voor minderjarigen. Artikel 13 bepaalt dat het belang van het kind voorop dient te staan. Bijstand en ondersteuning moeten worden aangeboden op basis van een individuele beoordeling (artikel 14 lid 1 en artikel 16 lid 1). Minderjarige slachtoffers hebben, indien nodig, recht op kosteloos juridisch advies (artikel 15 lid 2). Ondervraging in een strafprocedure wordt alleen gedaan indien dit strikt noodzakelijk is (artikel 15 lid 3 sub e). De vraag is hoe de naleving van deze bepaling wordt vormgegeven. In december 2011 trad de EU-Richtlijn inzake Bestrijding Seksueel Misbruik en Seksuele Uitbuiting van Kinderen en Kinderpornografie in werking, die Nederland per december 2013 in de wetgeving vastgelegd moet hebben.

Kinderhandel en kinderprostitutie

In maart 2011 is door de Tweede Kamer een wetsvoorstel voor de regulering van de prostitutie en de bestrijding van misstanden in de seksbranche aangenomen. Dit wetsvoorstel heeft tot doel het verkleinen van lokale en regionale verschillen, het verkrijgen van meer zicht en grip op de seksbranche door alle vormen van prostitutie onder een vorm van regulering te brengen, en het vergemakkelijken van toezicht en handhaving. Aangezien uitbuiting van minderjarigen met name plaats vindt in het niet-gereguleerde deel van de prostitutie, zoals bij illegale escortservices, in hotels, geparkeerde auto's, privéwoningen en illegale verborgen clubs, wordt door dit wetsvoorstel ook de bescherming van minderjarigen verbeterd. Het wetsvoorstel moet nog worden goedgekeurd door de Eerste Kamer.

Verder heeft de Nederlandse overheid in juli 2009 de maximumstraffen voor mensenhandel verhoogd. Voor mensenhandel van een persoon onder de zestien jaar geldt een strafverzwarende omstandigheid, waarbij de straf kan oplopen tot een gevangenisstraf van twaalf jaar (dit was acht jaar). Indien het slachtoffer tussen de zestien en achttien jaar oud is, blijft de maximumstraf echter acht jaar. Uit het rapport *Vervolging en Berechting Mensenhandel* van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2012) blijkt dat in een meerderheid van de mensenhandelzaken die tot een veroordeling komt, er sprake is van strafverzwarende omstandigheden omdat het feit door meerdere personen is gepleegd en/of omdat een kind jonger dan zestien jaar het slachtoffer is. De in april 2011 in werking getreden EU-Richtlijn Bestrijding Mensenhandel voorziet onder meer in de bepaling dat mensenhandel gepleegd tegen kinderen altijd een strafverzwarende omstandigheid vormt, dus ook wanneer het slachtoffer zestien of zeventien jaar is. Het eerdergenoemde rapport geeft aan dat in minstens zestien procent van alle bij het Openbaar Ministerie ingeschreven zaken in ieder geval een slachtoffer jonger dan achttien jaar is betrokken. In het Actieplan *Rijksbrede Aanpak Loverboyproblematiek 2011-2014* dat de Nederlandse regering op 20 december 2011 presenteerde, staat het voornemen om de maximale straf voor mensenhandel te verhogen van acht naar tien jaar. Hiermee is de maximale straf wel verhoogd als het een slachtoffer betreft van zestien of zeventien jaar, maar nog niet tot een maximum straf van twaalf jaar zoals de EU-Richtlijn voorschrijft. Als slachtoffers van mensenhandel overlijden als gevolg van de uitbuitingssituatie, kunnen de straffen wel oplopen tot levenslang. Uit de rechtspraak blijkt dat er nog steeds problemen zijn met de definitie van uitbuiting binnen het artikel mensenhandel in het Wetboek van Strafrecht (artikel 273f WvSr). Het begrip uitbuiting is daarin niet specifiek gedefinieerd. Wat de criteria zijn om uitbuiting van minderjarigen onder het mensenhandelartikel te vervolgen moet verduidelijkt worden. Conform de internationale verdragen geldt het dwangvereiste niet voor uitbuiting van minderjarigen (artikel 273f lid 1 sub 2 WvSr).

Kinderpornografie

Voorafgaand aan de ratificatie van het Verdrag van Lanzarote heeft de Nederlandse overheid de wetgeving zo aangepast dat *grooming* en het zich toegang verschaffen tot kinderporno via internet (waarbij het niet meer om een gedownload bestand hoeft te gaan) strafbaar is gesteld. Tevens is het tonen van seksuele handelingen aan minderjarigen voor seksuele doeleinden, bijvoorbeeld via de webcam, strafbaar geworden. De aanpak van pornografie waarbij adolescenten (minderjarigen tussen de veertien en achttien jaar) betrokken zijn die volgroeid zijn en voor meerderjarig door zouden kunnen gaan, heeft binnen de opsporing geen prioriteit. Productie en verspreiding van dit soort kinderpornografie kan ook vervolgd worden op basis van het mensenhandelartikel (artikel 273f WvSr).

De aanbeveling van het Kinderrechtencollectief voor een omkering van de bewijslast zodat producenten, bezitters en distributeurs van pornografisch materiaal moeten aantonen dat de persoon op de beelden ten minste achttien jaar zijn, is niet uitgevoerd. De door de Tweede Kamer aangenomen motie om de bewijslast hiervoor om te draaien is door de Minister van Justitie niet uitgevoerd omdat er wordt getwijfeld over de uitvoerbaarheid ervan.

Opsporing en politiecapaciteit

Kinderhandel en kinderprostitutie

Het kabinet en het Openbaar Ministerie hebben de bestrijding van mensenhandel als prioriteit aangemerkt, maar bij politiekorpsen krijgen andere vormen van criminaliteit vaak voorrang. Ondanks dat de politie in de afgelopen twee jaar meer mensenhandelzaken naar het Openbaar Ministerie stuurde en meer verdachten heeft overgedragen (173 in 2008 en 278 in 2010), is de aanpak van mensenhandel nog niet effectief. Uit de *Korpsmonitor Prostitutie en Mensenhandel 2010* blijkt dat er geen sprake is van het 'onder controle' hebben van de gereguleerde seksbranche en dat veel korpsen alleen reactief en/of incidenteel het niet-gereguleerde gedeelte controleren. Seksuele uitbuiting van minderjarigen vindt met name plaats in het niet-gereguleerde deel van de

seksbranche, daarom dient de controle juist hier verbeterd te worden. Het wetsvoorstel voor de regulering van de prostitutie, dat nog door de Eerste Kamer moet worden goedgekeurd, moet hier verbetering in brengen. Uit de Korpsmonitor blijkt ook dat de politie niet genoeg technieken heeft ontwikkeld om seksaanbieders op internet en in chatboxen te volgen, terwijl de advertenties om klanten te werven zich wel daar naartoe hebben verplaatst.

Omdat slachtoffers van mensenhandel door hun uitbuitingssituatie nauwelijks aangifte doen, is de campagne 'Schijn bedriegt' van Stichting M. (Meld Misdaad Anoniem) opgezet. De campagne is gericht op klanten van prostituees, hulpverleners en andere betrokkenen en roept op om gedwongen prostitutie te melden. De campagne is gestart in 2006 en is herhaald in 2008 en 2010. De campagne zegt echter niets over minderjarige prostituees. Bij een nieuwe campagne zou opgenomen moeten worden dat indien men twijfelt over vrijwilligheid óf meerderjarigheid van de prostituee, een melding gemaakt dient te worden.

Kinderpornografie

In het Actieplan Aanpak Kindermishandeling 'Kinderen veilig' uit 2011 staat beschreven dat politie en justitie zich bij de bestrijding van kinderpornografie – behalve op downloaders – meer op vervaardigers en misbruikers willen gaan richten. Er is gekozen voor een landelijke aanpak gericht op het internet en een versterking van de regionale aanpak van misbruik van kinderen en het vervaardigen van kinderpornografie. Door het toevoegen van 75 FTE zal in totaal een eenheid van honderdvijftig FTE ontstaan, georganiseerd in één landelijke unit en tien regionale units bij de politie. Ook het Openbaar Ministerie past de organisatie voor de aanpak van seksueel geweld tegen kinderen en kinderpornografie hier op aan. Op landelijk niveau zullen de kinderpornografiezaken worden geprioriteerd en zal de uitvoering daarvan worden bijgehouden. Eind 2014 moet hierdoor het aantal bij het Openbaar Ministerie aangeleverde verdachten van delicten van seksueel misbruik van kinderen en van kinderpornografie gestegen zijn met 25 procent. In de opsporing zal de koppeling met de zedenafdelingen heel belangrijk blijven en er wordt uitgegaan van een multidisciplinaire opzet van teams, waarbij onder andere digitale, tactische en zedenspecialisme nauw samenwerken.

Kindersekstoerisme

Uit de Korpsmonitor Kinderporno 2010 blijkt dat weinig tot geen aandacht wordt besteed aan de aanpak van kindersekstoerisme. De politie herkent indicaties ervan niet of pakt ze niet op. Weging, sturing en prioritering van deze zaken ontbreekt en er is nauwelijks inzet op samenwerking om kindersekstoerisme aan te pakken. Toch wordt geen extra politiecapaciteit vrijgemaakt voor de bestrijding van kindersekstoerisme. De Koninklijke Marechaussee op Schiphol werkt actief aan de bestrijding van kindersekstoerisme. Steekproefsgewijs voeren zij controles uit bij vluchten vanuit gebieden waar kindersekstoerisme veel voorkomt.

In 2010 werd door het Ministerie van Justitie en de reisbrancheorganisatie ANVR een convenant gesloten om dit probleem gezamenlijk aan te pakken, en startte het Ministerie van Justitie samen met Stichting M. en de Koninklijke Marechaussee de campagne 'Doorbreek het stilzwijgen'. Deze campagne roept vakantiegangers op om kindersekstoerisme te melden. De campagne is echter slechts drie maanden actief op Schiphol gepromoot. Uit evaluatieonderzoek van de Koninklijke Marechaussee is gebleken dat de meldingsbereidheid door de campagne is toegenomen, hetgeen ook bleek uit een explosieve stijging van vierhonderd procent in het aantal meldingen. Hieruit blijkt dat campagnes over het melden van kindersekstoerisme geregeld herhaald dienen te worden om meldingen van kindersekstoerisme te blijven ontvangen. Ook zou hierbij de reisbranche intensief betrokken moeten worden voor een optimaal bereik onder Nederlandse reizigers.

Internationale samenwerking

Met de ratificatie van het Verdrag van de Raad van Europa inzake de Bescherming van Kinderen tegen Seksuele Uitbuiting en Seksueel Misbruik in maart 2010 en de inwerking treding van de EU-Richtlijn Voorkoming en Bestrijding Mensenhandel in april 2011, zijn belangrijke stappen gezet

in de verbetering van de samenwerking tussen Europese lidstaten. Maar ook buiten Europa moet in de landen waar kinderen vandaan verhandeld worden en waar Nederlandse kinderekstoeristen naartoe reizen de structurele samenwerking tussen bestuurlijke autoriteiten en politieke en justitiële diensten verbeteren. Ook zou de internationale samenwerking een meer multidisciplinaire insteek moeten krijgen door ngo's en de particuliere sector er bij te betrekken. De Task Force Aanpak Mensenhandel heeft het tekort in de internationale samenwerking ook gesignaleerd en als één van de speerpunten aangemerkt in het Plan van Aanpak voor 2011-2014. Ook de Nationaal Rapporteur Mensenhandel had als aanbeveling in de achtste Rapportage Mensenhandel uit 2010 de verbetering van communicatie en informatieverstrekking tussen landen.

Kinderhandel

In januari 2009 hebben de ministers van Justitie in Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba een *Memorandum of Understanding* ondertekend ter verbetering van de samenwerking in de bestrijding van mensenhandel tussen de landen. Met China is in november 2009 een *Memorandum of Understanding* gesloten inzake politesamenwerking bij de aanpak van diverse vormen van grensoverschrijdende criminaliteit, waaronder mensenhandel. In 2011 zijn gezamenlijke onderzoeksteams (*Joint Investigation Teams*) met Bulgarije opgezet. Ook met Roemenië worden deze onderzoeksteams opgezet.

In 2007 heeft Nederland gedurende twee jaar nauw samengewerkt met politie, justitie en douanepersoneel in Nigeria, naar aanleiding van een grote mensenhandelzaak. Omdat de aantallen slachtoffers van mensenhandel uit Nigeria en andere landen van West-Afrika weer toenemen, staat in het Plan van Aanpak 2011-2014 van de Task Force Mensenhandel het voornemen om een vervolgproject op te zetten en te streven naar een nauwere afstemming en informatie-uitwisseling tussen Europese landen om verschuivingseffecten te voorkomen.

Naast structurele bilaterale samenwerking met bovengenoemde herkomstlanden van slachtoffers van mensenhandel in Nederland, financiert het Ministerie van Buitenlandse Zaken projecten die op initiatief van ngo's worden uitgevoerd in Albanië, Kosovo, Bulgarije, Wit-Rusland, Oekraïne, Polen en Roemenië. De projecten zijn gericht op het trainen van professionals, verbetering van de samenwerking en opvangfaciliteiten.

Kinderpornografie

Kinderpornografie is als grensoverschrijdende criminaliteit, zeker via internet, niet gebonden aan tijd en ruimte, hetgeen specifieke eisen stelt aan internationale samenwerking. INTERPOL en EUROPOL hebben een belangrijke rol als het gaat om internationale bestrijding van kinderpornografie. Helaas is de centrale internationale registratie van kinderpornografische afbeeldingen nog gebrekkig. Nationale databases zouden daarom altijd gedeeld moeten worden met EUROPOL en INTERPOL.

Kindersekstoerisme

Naar aanleiding van de arrestatie van een Nederlander in Cambodja kondigde de Minister van Veiligheid en Justitie in december 2011 aan samen met de Minister van Buitenlandse Zaken te gaan onderzoeken welke acties er op internationaal niveau ondernomen kunnen worden tegen kinderekstoerisme. De Nederlander was in 2004 in eigen land al veroordeeld wegens seksueel misbruik van een minderjarige en reisde in 2007 naar Cambodja waar hij drie jaar lang kinderen seksueel misbruikte. Indien de lokale politie op de hoogte was gebracht van de komst van deze man, had het misbruik mogelijk voorkomen kunnen worden.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken financiert projecten in landen waar Nederlanders heen gaan om kinderen seksueel te misbruiken. De projecten zijn gericht op het vergroten van de bewustwording rondom kinderekstoerisme, het trainen van professionals, ondersteunen van slachtoffers en rechtshandavingsinstanties, en het verbeteren van de samenwerking op bestemming. De projecten vinden plaats in Thailand, Cambodja, Filippijnen, Gambia en de Dominicaanse Republiek. Vooral voor de aanpak van kinderekstoerisme geldt dat Nederland

verder moet investeren in samenwerking met autoriteiten van landen waar kinderen het slachtoffer worden van Nederlandse sekstoeristen.

Integrale landelijke aanpak

Ondanks eerdere aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité heeft Nederland nog geen allesomvattend Nationaal Actieplan ter bestrijding en voorkoming van alle vormen van seksuele uitbuiting van minderjarigen. Dit is nodig omdat de verschillende vormen van seksuele uitbuiting sterk met elkaar verbonden zijn. Wel is er in 2004 een Actieplan tegen Mensenhandel opgesteld met daarbij een Addendum over minderjarigen uit 2006. In 2011 kwam de Task Force Aanpak Mensenhandel met een Plan van Aanpak voor de periode 2011-2014. In juni 2011 presenteerde de Minister van Veiligheid en Justitie een Actieplan ter Bestrijding van Kinderpornografie met als titel 'Kinderporno aangepakt'. In november 2011 verscheen het Actieplan Aanpak Kindermishandeling 2012-2016 'Kinderen Veilig' met specifieke aandacht voor kinderpornografie. In december 2011 kwam een specifiek Actieplan voor de periode 2011-2014 over de aanpak van loverboyproblematiek. Voor de meeste actieplannen geldt echter dat ze een tijdpad missen, er geen doelen zijn gesteld die bereikt dienen te worden, er geen verantwoordelijke uitvoerders zijn benoemd en er geen budget is bepaald.

Verschillende gemeenten hebben een ketensamenwerking tot stand gebracht op het terrein van preventie, opvang, hulpverlening en repressie van kinderprostitutie. De Nationaal Rapporteur Mensenhandel concludeerde in haar achtste rapportage uit 2010 dat structurele samenwerking tussen gemeenten en een landelijke aanpak echter nog ontbreken en er niet wordt gewerkt met een nationaal identificatie- en actieprotocol.

Om de aanpak van seksuele uitbuiting van kinderen te analyseren, te monitoren en te verbeteren, zijn in februari 2008 de Task Force Aanpak Mensenhandel en in november 2009 de Task Force Kinderporno en Kindersekstoerisme opgericht. De Task Force Aanpak Mensenhandel signaleert knelpunten, initieert beleidsmaatregelen en creëert en verspreidt *best practices*. Naast CoMensha zijn geen ngo's onderdeel van de Task Force Aanpak Mensenhandel. In de Task Force Kinderporno en Kindersekstoerisme is voor de aanpak van kinderporno het bedrijfsleven betrokken. Internet Service Providers, banken en creditcardmaatschappijen spelen hierbij een belangrijke rol. Ngo's en de toerismesector ontbreken.

Er bestaat geen samenwerking tussen beide Task Forces en ook niet met de Task Force Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen, zodat een integrale aanpak van alle vormen van seksuele uitbuiting ontbreekt. De aanbeveling uit de vorige ngo-rapportage om een Task Force 'Veiligheid voor Kinderen op het Internet' op te richten die zich concentreert op de educatie van kinderen op het gebied van veilig gebruik van internet, is niet opgevolgd.

In het Actieplan Aanpak Kindermishandeling 'Kinderen veilig' staat dat er zal worden geïnvesteerd in samenwerking met relevante ketenpartners, zoals ICT-dienstverleners (Internet Service Providers, sociale netwerksites, telecomproviders met mobiele datapakketten), maar ook partijen in de jeugdhulpverlening en de hulpverlening aan pedoseksuelen. Het landelijke barrièremodel kinderporno dat is opgeleverd als eindproduct van de Taskforce Kinderpornografie en Kindersekstoerisme moet hiertoe een aanzet geven.

Registratie

Het landelijk registratiepunt CoMensha registreert de slachtoffers van mensenhandel, daarbij horen ook minderjarigen die in de prostitutie worden uitgebuit. Maar volgens de Nationaal Rapporteur Mensenhandel zijn door een gebrek aan een consequente en uniforme registratie op lokaal, regionaal en nationaal niveau exacte gegevens over het aantal minderjarige slachtoffers van uitbuiting in de prostitutie niet te geven. Een effectieve aanpak wordt hierdoor belemmerd.

Om een integrale aanpak van alle vormen van seksuele uitbuiting van kinderen te bewerkstelligen, zouden de gegevens van alle vormen van seksueel geweld tegen kinderen (seksueel misbruik, afbeeldingen van seksueel misbruik, prostitutie en handel van minderjarigen) verzameld moeten worden bij een onafhankelijke partij, door middel van landelijke uniforme registratie.

Expertise professionals

Kinderhandel en kinderprostitutie

In de achtste rapportage van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel staat te lezen dat voor de recherche een module mensenhandel sinds 2004 onderdeel uitmaakt van de politieopleiding en dat voor de leden van het Openbaar Ministerie en rechters sinds 2009 een basis- en verdiepingscursus met betrekking tot mensenhandel beschikbaar is. Ook medewerkers van het Centraal Orgaan voor de Opvang van Asielzoekers en van de Dienst Terugkeer en Vertrek van de IND krijgen training om signalen van mensenhandel te herkennen. Hoewel er verschillende trainingen worden gegeven, betekent dit niet dat alle bij deze instanties werkzame medewerkers die met minderjarige slachtoffers van mensenhandel en met name seksuele uitbuiting in aanraking komen, een dergelijke training hebben gevolgd. Zo kunnen ook andere medewerkers bij de IND, baliemedewerkers bij de politie, of de verkeerspolitie met minderjarige slachtoffers van mensenhandel te maken krijgen. Voor de andere ketenpartners (zoals maatschappelijk werkers, medewerkers van de Voedsel- en Warenautoriteit, Arbeidsinspectie en docenten) ontbreekt een structurele opleiding. Bovendien is niet in alle trainingen specifieke aandacht voor minderjarige slachtoffers.

De Nationaal Rapporteur Mensenhandel heeft in verschillende rapportages de trainingen van professionals als aandachtspunt genoemd. In trainingen van professionals die belast zijn met handhaving en behandeling van aangiften van minderjarige slachtoffers is niet altijd specifiek aandacht voor de omgang met minderjarige slachtoffers op een kindvriendelijke manier. Ook is er een gebrek aan training aan medewerkers van instanties die direct contact hebben met minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting of minderjarigen die daartoe een verhoogd risico lopen. Daardoor hebben zij onvoldoende kennis over het herkennen van signalen, het omgaan met minderjarige slachtoffers op een kindvriendelijke manier en de standaardprocedure die ze moeten volgen. Daarnaast missen zij ook de kennis over de taken en bevoegdheden van ketenpartners. Het is verder van belang dat cursussen worden herhaald en ook worden gegeven aan nieuwe medewerkers en dat deze cursussen deels gezamenlijk met andere ketenpartners plaatsvinden. In het Actieplan Rijksbrede Aanpak Loverboyproblematiek staat dat de overheid in de periode 2011-2014 wil investeren in deskundigheidsbevordering in jeugdzorginstellingen.

Kinderpornografie

Seksueel geweld tegen kinderen vindt ook plaats op en via internet. Zo is kinderpornografie seksueel geweld tegen kinderen op beeldmateriaal. Naast de beschikbaarheid van kinderpornografie op internet worden ook meisjes geronseld door loverboys en worden kinderen benaderd met seksuele bedoelingen. Alleen repressieve middelen zijn niet voldoende om kinderen effectieve bescherming te bieden tegen seksueel geweld. Er bestaan weliswaar programma's op het gebied van preventie, signalering en hulpverlening aan slachtoffers, maar hierin ontbreekt een digitaal beeldperspectief. Ook is er nog geen expertise over het omgaan met trauma's die het gevolg zijn van de openbaarheid en permanentie van de misbruikbeelden op internet.

Zowel online als offline hebben kinderen recht op bescherming tegen seksueel geweld. Een van de aanbevelingen uit de eerste rapportage Kinderpornografie van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel uit 2011 is dat de aanpak van kinderpornografie geïntegreerd moet zijn in die van seksueel geweld tegen kinderen in de reële wereld en daarom gecoördineerd moet worden door de Ministeries van Veiligheid en Justitie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport. In het gezamenlijke Actieplan Aanpak Kindermishandeling 2012-2016 'Kinderen veilig' van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het Ministerie van Veiligheid en Justitie staat dat in de ketenaanpak van kindermishandeling de aandacht voor seksueel misbruik en de link naar kinderpornografie wordt vergroot. Dit betekent dat er een gerichte signalering in de jeugdzorg komt. Als er signalen zijn van kindermishandeling of seksueel misbruik dan moet ook gelet gaan worden op de aanwezigheid van beeldmateriaal, er moet bijvoorbeeld gevraagd worden of er foto's zijn gemaakt van het slachtoffer van seksueel misbruik. Op deze manier kan kinderpornografie

opgespoord worden. In het Actieplan staat dat de digitale alertheid bij de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling en in de jeugdzorg wordt vergroot.

Kindersekstoerisme

Binnen de politie is een gebrek aan kennis over kinderseksstoerisme. Uit de Korpsmonitor Kinderporno 2010 blijkt dat de politie indicaties ervan niet herkent of ze niet oppakt. Alleen binnen de Koninklijke Marechaussee op Schiphol is geïnvesteerd in kennisvergroting in samenwerking met het Britse Child Exploitation & Online Protection Centre (CEOP). In de opleidingen van politie en justitie moet structurele aandacht zijn voor alle vormen van seksuele uitbuiting van kinderen, ook voor kinderseksstoerisme. Begrip krijgen van de rollen en verantwoordelijkheden van ketenpartners is hierbij een belangrijk onderdeel.

Preventie

Gericht op kinderen en jongeren

Voorlichting over seksuele ontwikkeling en uitbuiting is nog niet vastgelegd als kerndoel voor het onderwijs en is dus nog geen regulier onderdeel van het schoolcurriculum. Eind 2011 heeft de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap wel aangekondigd dat te willen invoeren. Nu is het nog afhankelijk van de school of en hoe kinderen worden voorgelicht over seksuele ontwikkeling en uitbuiting.

Vanuit verschillende ministeries wordt ingezet op het vergroten van mediawijsheid. Op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Ministerie voor Jeugd en Gezin is in 2008 www.mediawijzer.net opgezet. Deze netwerkorganisatie, onder bestuur van vijf organisaties, kent ondertussen meer dan vijfhonderd partners. Gezamenlijk wordt geprobeerd om Nederlandse burgers en organisaties mediawijs te maken.

Volgens het Actieplan Rijksbrede Aanpak Loverboyproblematiek wordt in de periode 2011-2014 ingezet op voorlichting, zodat jonge meisjes signalen van loverboys leren herkennen. Ook zal de effectiviteit van preventieactiviteiten onderzocht gaan worden. Dit is positief want er is weinig bekend over de daadwerkelijke effecten van preventieprogramma's en daarom zijn ze niet *evidence based*. Het is goed dat de voorlichting over signalen van loverboys landelijk wordt aangepakt en het niet afhankelijk is van de gemeente hoe en of jongeren hierover informatie krijgen.

Preventieprogramma's over andere vormen van seksuele uitbuiting van jongeren, bijvoorbeeld op internet, zouden een zelfde aanpak moeten hebben.

Gericht op ouders

Om te zorgen dat potentiële ouders van seksuele uitbuiting van kinderen op het goede pad blijven, is het van belang dat hulpverlening en behandelprogramma's laagdrempelig aangeboden worden. Daartoe heeft het Stop It Now!-project van het Meldpunt Kinderporno op Internet en de forensische polikliniek de Waag in december 2011 een eenmalige startsubsidie ontvangen van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het doel van het project is (potentiële) ouders en downloaders van kinderpornografie eerder in een behandeltraject te krijgen. Mensen die bij zichzelf een bijzondere seksuele interesse in kinderen signaleren of bij iemand in de directe omgeving kunnen (anoniem) contact opnemen met een hulplijn.

In het Actieplan Aanpak Kindermishandeling 'Kinderen veilig' staat dat het toezicht op en de nazorg voor ouders zal worden verbeterd. Er zullen concrete acties komen bij de begeleiding van ouders binnen justitie-instellingen.

Opvang

De Nationaal Rapporteur Mensenhandel zegt in haar achtste rapportage uit 2010 dat het chronische gebrek aan mogelijkheden om minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting goed op te vangen, een punt van zorg is gebleven. Er is een tekort aan gespecialiseerde zorg voor meisjes en gespecialiseerde opvang voor minderjarige jongens die slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting

ontbreekt geheel. Er is volgens de Rapporteur een visieontwikkeling nodig ten aanzien van de zorg aan minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting zoals die moet worden verleend binnen de jeugdzorg. Het Actieplan Rijksbrede Aanpak Loverboyproblematiek voor de periode 2011-2014 biedt geen oplossing voor het structurele tekort aan specifieke opvangmogelijkheden voor slachtoffers van loverboys, aangezien alleen geïnvesteerd wordt in de training van hulpverleners in de jeugdzorg. Naast training moeten ook andere voorzieningen worden getroffen om passende hulpverlening te bieden voor de specifieke problemen die het slachtofferschap van mensenhandel voor minderjarigen met zich meebrengen. De Nationaal Rapporteur Mensenhandel concludeerde dat er binnen de geïndiceerde, residentiële jeugdzorg geen speciale voorzieningen zijn voor slachtoffers van mensenhandel.

Minderjarige alleenstaande asielzoekers

Minderjarige buitenlandse slachtoffers van mensenhandel en minderjarigen die daartoe het risico lopen, kunnen 'beschermd' worden geplaatst, omdat zij in asielzoekerscentra niet veilig zouden zijn. Hoewel goed bedoeld, betekent de huidige beschermde opvang ook een vorm van vrijheidsbeneming waarvoor een wettelijke basis en rechterlijke toetsing ontbreken.

Voor Nederlandse slachtoffers van mensenhandel bestaat zo'n waarborg wel, door middel van (regelmatige) toetsing door de kinderrechter. Ook is de interne rechtspositie van de minderjarige buitenlandse slachtoffers van mensenhandel, zoals welke bevoegdheden begeleiders hebben ten opzichte van de minderjarigen, onduidelijk geregeld. De beschermde opvang voor minderjarige buitenlandse slachtoffers en potentiële slachtoffers van mensenhandel moet juist intensieve begeleiding bieden.

De B9-regeling is bedoeld om slachtoffers van mensenhandel in staat te stellen aangifte te doen en de dreiging met onmiddellijke uitzetting weg te nemen en om bewijsvergaring ten behoeve van strafvervolgning mogelijk te maken. De onzekere en bijzonder tijdelijke aard van de B9-regeling en de harde leeftijdsgrens van achttien jaar bij de verblijfsvergunning voor alleenstaande minderjarige asielzoekers geven onvoldoende veiligheid voor minderjarige slachtoffers. Als blijkt dat een uit het buitenland afkomstige minderjarige het slachtoffer is van mensenhandel, of als er ernstige vermoedens zijn dat dit zo is, is het in het belang van het kind dat deze een duurzaam verblijfsrecht krijgt. Dit verblijfsrecht moet, zoals het Facultatief Protocol voorschrijft, gericht zijn op passende ondersteuning, volledige re-integratie in de samenleving en lichamelijk en psychisch herstel van het slachtoffer. Het verblijfsrecht dient verleend te worden zonder aangifteverplichting, onafhankelijk van opsporingsindicatoren en niet te eindigen door meerderjarigheid.

De omstandigheden van het minderjarige slachtoffer zouden leidend moeten zijn voor het vervolgotraject. Het kan juist ook in het belang zijn van het slachtoffer om terug te keren naar zijn familie. Dat zou mogelijk moeten zijn met alle garanties van dien.

Aanbevelingen

134. Stel een Nationaal Actieplan op waarin een gecoördineerde, integrale aanpak van alle vormen van seksueel geweld en uitbuiting van minderjarigen staat beschreven, inclusief een tijdspad, budget en indicatoren voor de impact en het effect van de aanpak op de slachtoffers.
135. Realiseer structurele samenwerking met landen buiten Europa waar kinderen vandaan verhandeld worden en waar Nederlanders heen gaan om kinderen seksueel te misbruiken. Zorg dat alle stakeholders vertegenwoordigd zijn, dus naast overheidsinstanties ook het bedrijfsleven, ngo's en organisaties die zich specifiek op minderjarigen richten.
136. Investeer in voorlichting en mediacampagnes over alle vormen van seksuele uitbuiting. Maak de voorlichting over seksuele weerbaarheid en uitbuiting onderdeel van het regulier onderwijs over seksualiteit en geef preventie op scholen een structureel karakter, waarbij politie, jeugdzorg, zorgaanbieders, gezondheidsautoriteiten en scholen samenwerken met steun van de overheid.
137. Zorg dat alle medewerkers bij instanties die in direct contact staan met slachtoffers van seksuele uitbuiting of kinderen en jongeren die daartoe een verhoogd risico hebben, getraind zijn in het herkennen van signalen, het omgaan met minderjarige slachtoffers, de procedure die ze moeten volgen en bekend zijn met de taken en bevoegdheden van verschillende ketenpartners.
138. Garandeer voldoende gespecialiseerde opvang- en hulpverleningsmogelijkheden voor minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting en van mensenhandel. Ontwikkel hulpverlening voor kinderen voor de directe gevolgen van het maken van beeldmateriaal van seksueel misbruik met aandacht voor het feit dat deze beelden mogelijk voor eeuwig op internet beschikbaar zijn.
139. Geef meer aandacht aan de bescherming tegen seksuele uitbuiting van zestien- en zeventienjarigen door de maximum straffen voor mensenhandel te verhogen waarbij slachtoffers van die leeftijd zijn betrokken, en door te investeren in de vervolging van kinderpornozaken waarbij veertien- tot en met zeventienjarigen zijn uitgebuit.
140. Zorg voor een uniforme, centrale registratie van gegevens van alle vormen van seksuele uitbuiting bij een onafhankelijke partij. Deel nationale databases met EUROPOL en INTERPOL.
141. Verbeter de rechtspositie van alleenstaande minderjarige vreemdelingen door een permanente verblijfsvergunning aan te bieden als bewezen is, of als er een sterk vermoeden bestaat dat een minderjarige slachtoffer is van mensenhandel, en door alleenstaande minderjarige vreemdelingen niet zonder toetsing van een kinderrechtter op te vangen in beschermde opvang.

8. KINDEREN IN GEWAPENDE CONFLICTEN

(artikel 38 IVRK en het Facultatief Protocol bij het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind over de Betrokkenheid van Kinderen in Gewapende Conflicten)

Algemene toepassingsmaatregelen

Inleiding

Het Facultatief Protocol bij het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind over de Betrokkenheid van Kinderen in Gewapende Conflicten (hierna: Facultatief Protocol of OPAC) trad op 24 oktober 2009 in werking voor het gehele Koninkrijk der Nederlanden. Dat is negen jaar na het opstellen van het Facultatief Protocol. Ter gelegenheid van de ratificatie van het Facultatief Protocol en in overeenstemming met artikel 3 lid 2 OPAC verklaarde de Nederlandse regering dat achttien jaar de wettelijke minimumleeftijd blijft waarop vrijwillige rekrutering van soldaten, officieren en onderofficieren voor het Nederlandse leger is toegestaan. Personen die de leeftijd van zeventien jaar hebben bereikt, mogen echter op strikt vrijwillige basis worden gerekruteerd als aspirant-militair ambtenaar. In 2010 werden 513 jongens en meisjes onder de achttien jaar door het leger gerekruteerd als aspirant-militair ambtenaar.

Het Kinderrechtencollectief heeft tijdens het consultatieoverleg met het Ministerie van Defensie en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport op 29 september 2011 zijn visie geuit over het concept van het Nederlandse initiële rapport naar aanleiding van het Facultatief Protocol. Dit hoofdstuk is door het Kinderrechtencollectief voorbereid in overleg met een brede groep stakeholders en belangengroepen. Het Kinderrechtencollectief heeft gebruikgemaakt van recente studies, van uitgebreid onderzoek van de beschikbare secundaire informatie en van het vergaren en verifiëren van informatie over de implementatiestatus van gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties en belanghebbenden. Dit hoofdstuk geeft aanvullende informatie op het initiële rapport en bevat opmerkingen en aanbevelingen van het Kinderrechtencollectief.

Overzicht van de situatie van kinderen en de Nederlandse krijgsmacht

In mei 1997 is in Nederland met de introductie van vrijwillig dienend beroepspersoneel de opkomstplicht opgeschort. Opschorting wil zeggen dat mannelijke burgers tussen de 18 en 35 jaar geen militaire dienst hoeven te vervullen zolang de veiligheidssituatie dat niet vereist. Het Nederlandse leger bestaat hierdoor sinds die tijd volledig uit beroepsmilitairen. Wel krijgt iedere mannelijke staatsburger een dienstplichtbrief waarin staat dat hij is ingeschreven, maar niet opkomstplichtig is. Ook biedt de Kaderwet dienstplicht de mogelijkheid voor de herintroductie van de opkomstplicht in tijden van oorlog of overige noodsituaties en de mogelijke verplichte rekrutering van alle dienstplichtigen. Het Ministerie van Defensie biedt werk aan meer dan 65.000 personen, waaronder ruim 18.000 burgers en ruim 47.000 militairen. Sinds 1990 is de Nederlandse krijgsmacht onder andere actief geweest in de oorlog in Bosnië en de oorlog in Kosovo. Daarnaast maakte de strijdkrachten deel uit van Stabilisation Force Iraq (SFIR) na de afzetting van Saddam Hoessein en zijn zij nog betrokken in Afghanistan.

Monitoring

Ondanks het feit dat de Nederlandse overheid het Facultatief Protocol heeft geratificeerd, is er binnen de overheid niet de verantwoordelijkheid belegd bij een specifieke directie of interdepartementale werkgroep voor de coördinatie en monitoring van de implementatie van het Facultatieve Protocol. Om er voor te zorgen dat kinderen niet betrokken raken bij gewapende conflicten in Nederland, maar ook in het buitenland, is het van belang dat dit er komt.

Preventie

Rekrutering van kinderen

De Militaire Ambtenarenwet uit 1931, zoals gewijzigd per 1 mei 2009, bepaalt in artikel 1a dat de rekrutering of indienstneming van kinderen met als doel hen in te zetten in gewapende conflicten in Nederland niet is toegestaan. Het Ministerie van Defensie staat echter onverkort rekrutering van aspirant-militair ambtenaren van zeventien jaar toe.

Hoewel het Ministerie van Defensie waarborgt dat aspirant-militair ambtenaren van zeventien jaar niet zullen deelnemen aan gewapende conflicten, vormen deze jonge mensen toch een belangrijke doelgroep voor rekrutering. Dit wordt weerspiegeld door televisiecampagnes die zich op deze groep jongeren richten. Er zijn zelfs websites die tot doel lijken te hebben kinderen van elf tot zestien jaar te interesseren voor militaire operaties, zoals de website www.oranjebarretten.nl. Kinderen dienen niet te worden blootgesteld aan virtuele of realistische, strategische en tactische militaire operaties, ongeacht of deze groep met de Nederlandse krijgsmacht verbonden is of niet. Het is van cruciaal belang ervoor te zorgen dat jongeren niet het idee krijgen dat wereldwijde conflicten alleen gewapenderhand kunnen worden opgelost. Jongeren dienen juist beschermd te worden tegen vijandelijkheden, waaronder fysieke en psychologische invloeden.

Daarnaast geeft het rekruteren van jongeren onder de achttien jaar een verkeerd signaal af aan andere landen en dan met name naar landen die betrokken zijn bij gewapende conflicten.

Dit ondermijnt de positie van Nederland als rolmodel en thuishaven van het Internationaal Strafhof, dat bijvoorbeeld Thomas Lubanga Dyilo, voormalig rebellenleider in Congo, vervolgt voor de rekrutering van kindsoldaten.

Het Kinderrechtencollectief is van mening dat de huidige praktijk om zeventienjarigen te rekruteren als aspirant-militair ambtenaren niet in de geest is van het VN-Kinderrechtenverdrag.

Het Kinderrechtencollectief is dan ook van mening dat er direct een einde moet komen aan de rekrutering van zeventienjarigen als aspirant-militair ambtenaren.

Vuurwapens en militaire kleding

Training in het gebruik van vuurwapens vormt een onderdeel van het militaire trainingsprogramma van de aspirant-militair ambtenaren. Bij de politie is het gebruik van vuurwapens door zeventienjarigen niet toegestaan. Zij kunnen bij de politie alleen een opleiding tot surveillant volgen en mogen alleen handboeien, een korte wapenstok en pepperspray dragen. De opleiding tot agent staat pas open voor jongeren vanaf achttien jaar en een vuurwapen wordt verkregen na het volgen van lessen en het afleggen van een examen. Het is zeer onwenselijk dat zeventienjarigen in het leger in aanraking komen met vuurwapens.

In de verdragen van Genève over humanitair recht, wordt een persoon die verbonden is aan de strijdkrachten en een uniform draagt, gezien als een legitiem doelwit in oorlogssituaties en/of gewapende conflicten als hij of zij ouder is dan vijftien jaar. Dit heeft tot gevolg dat de rekrutering van zeventienjarige aspirant-militair ambtenaren, zeker als zij militaire kleding dragen, niet in het belang is van de aspirant-militair ambtenaren en kan het hem of haar bovendien in gevaar brengen. In theorie is het mogelijk dat een aspirant-militair ambtenaar die een trainingsprogramma in militaire kleding op een militair terrein volgt een legitiem doelwit kan zijn voor aanvallen.

Militaire opleidingen

Er zijn in Nederland beroepsopleidingen, zoals de opleiding Veiligheid & Vakmanschap (VeVa), die jongeren voorbereiden op een baan in het leger, bij de politie of bij veiligheidsdiensten. Indien deze jongeren voldoen aan een aantal eisen op het gebied van veiligheid en fysieke en mentale gezondheid, kunnen zij in aanmerking komen voor een stageplaats bij de Nederlandse krijgsmacht. Het Kinderrechtencollectief maakt zich zorgen over de samenwerking tussen de krijgsmacht en de Regionale Opleidingscentra (ROC's). Deze samenwerking kan ervoor zorgen dat de training van een rekrut sneller verloopt.

Voorlichting en educatie

In Nederland is het bewustzijn van het Facultatief Protocol grotendeels beperkt tot specialisten en ngo's die actief zijn op het gebied van kinderrechten. Dit is tekenend voor het bredere probleem dat het VN-Kinderrechtenverdrag onder beleidsmakers, het grote publiek en kinderen onvoldoende bekend is. Voor een betere bescherming van kinderen die betrokken zijn of dreigen te raken bij gewapende conflicten is het van belang dat in militaire trainingsprogramma's de bepalingen uit het VN-Kinderrechtenverdrag en het Facultatief Protocol worden opgenomen.

Daarnaast is het ook van belang dat een groter publiek geïnformeerd wordt over de bepalingen uit het VN-Kinderrechtenverdrag en de Facultatieve Protocolen. Dit moet natuurlijk wel op een begrijpelijke manier gebeuren en in kindvriendelijke bewoordingen.

Rekrutering door gewapende groeperingen

Het is per wet alleen aan de Nederlandse krijgsmacht toegestaan personeel te rekruteren voor deelname aan gewapende conflicten. Het is niet duidelijk of de Nederlandse regering beschikt over cijfers of beleid dat antwoord geeft op de vraag of Nederlandse kinderen worden gerekruteerd door gewapende groeperingen voor deelname aan conflicten in andere landen of ter voorbereiding van een toekomstig gewapend conflict. Er zijn geen pogingen bekend waarbij buitenlandse groeperingen Nederlandse onderdanen proberen te rekruteren, zoals dat in landen als de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Canada wel is gebeurd. De dynamiek van rekrutering is echter wereldwijd aan het veranderen: kinderen worden steeds vaker ingezet voor terroristische activiteiten, zoals zelfmoordaanslagen.

Bescherming, demobilisatie en re-integratie

Rechten van kinderen in krijgsgevangenschap

De Nederlandse krijgsmacht heeft – voor zover bekend – geen specifiek beleid dat voorschrijft hoe kinderen behandeld moeten worden die gevangen zijn genomen door het Nederlandse leger, bijvoorbeeld als krijgsgevangenen. Het Kinderrechtencollectief roept op tot transparantie en bekendmaking van beleid waarin in ieder geval moet worden opgenomen: de redenen voor hun gevangenschap, of deze kinderen worden behandeld in overeenstemming met de internationale normen inzake de rechten van kinderen, of hen betrokkenheid bij gewapende groepen ten laste wordt gelegd, de juridische kosten en hoe deze zijn gedefinieerd en of kinderen in militaire gerechtshoven of volgens speciale antiterrorwetten mogen worden berecht.

Vluchtelingenkinderen uit conflictgebieden

Het merendeel van de alleenstaande minderjarige vreemdelingen die naar Nederland komen, komt uit landen als de Democratische Republiek Congo, Sierra Leone, Oeganda, Angola, Liberia, Rwanda, Kenia, Guinee, Ethiopië, Eritrea, Somalië en Afghanistan, waar kindsoldaten via gedwongen rekrutering zijn betrokken in gewapende conflicten. Het aantal alleenstaande minderjarige vreemdelingen dat naar Nederland is gekomen, is volgens de getallen van VluchtelingenWerk uit juni 2011 sterk afgenomen (van 6.705 in 2000 naar 701 in 2010). Er is geen duidelijk overzicht van het aantal kinderen dat in Nederland asiel aanvraagt vanuit gebieden waar gewapende conflicten heersen.

Kinderen uit gebieden waar gewapende conflicten zijn, hebben recht op hulp bij rehabilitatie en sociale integratie. Er bestaat in Nederland geen formeel identificatiemechanisme of een verwijzingsdienst voor kinderen die zijn getroffen door gewapende conflicten. Op deze manier komen deze kwetsbare kinderen niet onder de aandacht van hulpverlenende instanties. Hierdoor krijgen deze kinderen niet de gespecialiseerde zorg om te leren omgaan met de psychologische en sociale impact van de levensbedreigende, vaak traumatische, ervaringen die zij hebben ondergaan. Het verwerken van negatieve ervaringen en het aanpakken van psychosociale implicaties vereisen deskundige en vaak langdurige interventies. Hoewel er enige vorm van psychische gezondheidszorg beschikbaar is voor asielzoekers en vluchtelingen, heeft de heersende psychosociale

gezondheidszorg weinig tot geen training gekregen in het omgaan met specifiek psychologisch en sociaal leed van kinderen die het slachtoffer zijn geworden van gewapende conflicten. De meeste kinderen praten niet graag over hun verleden, zeker als zij in dit verleden zelf ook misdaden hebben begaan. Identificatie van deze kwetsbare groepen kinderen (zoals voormalige kindsoldaten) kan daarom moeilijk zijn. Goede ondersteuning is echter essentieel om deze kinderen te helpen bij de verwerking van de psychologische implicaties van de ernstige situaties die zij hebben ervaren.

Internationale samenwerking en ondersteuning

De Nederlandse regering biedt financiële ondersteuning aan ngo's als UNICEF Nederland, War Child, ZOA en de Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (nu Child Soldier International) voor de rehabilitatie en demobilisatie van kindsoldaten en het voorkomen van rekrutering in landen als Burundi, Colombia, Oeganda, Sri Lanka, Afghanistan, Ivoorkust en Soedan. Nederland leverde tevens een financiële bijdrage aan de benoeming en de initiële kosten van de Speciale VN-gezant voor Kinderen en Gewapende Conflicten en de Speciale VN-gezant voor Geweld tegen Kinderen. Tevens doneert de Nederlandse regering aan het Meerlanden Demobilisatie en Re-integratie Programma van de Wereldbank voor de ontwapening en demobilisatie van kindsoldaten in de regio van de Grote Meren (Oeganda, Congo en Burundi-Rwanda).

Wapenexport en clustermunitie

De Nederlandse export van wapens en handwapens dient te worden aangepast aan het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. De kans bestaat dat onderdelen van wapens via bevriende landen terechtkomen in landen die op de zwarte lijst van Nederland staan. Deze wapens uit Nederland kunnen hierdoor worden ingezet in gewapende conflicten waarvan bekend is of vermoed wordt dat kinderen hier onder dwang worden gerekruteerd of worden ingezet bij vijandelijkheden.

Aanbevelingen

142. Verhoog de leeftijd voor vrijwillige militaire rekrutering naar achttien jaar. Zie toe dat zeventienjarige aspirant-militair ambtenaren niet worden getraind in het gebruik van vuurwapens en geen uniformen of beschermende kleding dragen die hen volgens het internationale humanitair recht in gevaar zouden kunnen brengen.
143. Verwijder de websites die zich richten op jonge kinderen met als doel het interesseren van kinderen voor militaire operaties.
144. Zorg ervoor dat educatie over het VN-Kinderrechtenverdrag en het Facultatief Protocol van voldoende kwaliteit is in alle militaire trainingsprogramma's.
145. Ontwikkel specifiek beleid ten aanzien van kindgevangenen en rekruten en geef training over de rechten van kinderen, de rechten van kindsoldaten en de rechten van kinderen die krijgsgevangenen zijn.
146. Zorg voor een systematische identificatie van kwetsbare groepen kinderen uit gebieden waar gewapende conflicten heersen (waaronder voormalige kindsoldaten).
147. Versterk de gespecialiseerde zorg en hulp voor kinderen uit gebieden waar gewapende conflicten heersen bij psychologisch en fysiek herstel en bij integratie in de maatschappij.
148. Streef naar de eliminatie van de handel in en export van handwapens en lichte wapens naar landen waarvan bekend is of vermoed wordt dat kinderen hier onder dwang worden gerekruteerd of worden ingezet bij vijandelijkheden. Waak voor de ondermijning van de standaarden die zijn gesteld door het Verdrag inzake Clustermunitie.

NALEVING VAN DE AANBEVELINGEN UIT 2009

NALEVING VAN DE AANBEVELINGEN UIT 2009 VAN HET VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

In het Slotcommentaar van het VN-Kinderrechtencomité over Nederland van 30 januari 2009 heeft het VN-Kinderrechtencomité 86 aanbevelingen geformuleerd. In de onderstaande tabellen worden deze aanbevelingen opgesomd per onderwerp. In een (kleur)balk wordt aangegeven in hoeverre, volgens het Kinderrechtencollectief, aan deze aanbevelingen gevolg is gegeven. Een aanbeveling kan goed (actie ondernomen en resultaat zichtbaar), matig (gedeeltelijk actie ondernomen, nog onvoldoende resultaat) of slecht (geen actie ondernomen) zijn opgevolgd.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “ALGEMENE TOEPASSINGSMAATREGELEN”

Ad. 9.

Het Comité dringt er bij de Verdragspartij op aan alle nodige maatregelen te treffen teneinde gevolg te geven aan deze aanbevelingen uit het slotcommentaar in het tweede periodieke rapport van de Verdragspartij voor zover deze nog niet of onvoldoende zijn geïmplementeerd. In dit verband herinnert het Comité de Verdragspartij aan de Algemene Opmerking nr. 5 (2003) betreffende algemene maatregelen tot uitvoering van het Verdrag inzake de rechten van het kind (CRC/GC/2003/5).

Matig

Ad.11.

Overeenkomstig zijn eerdere aanbevelingen (CRC/C/15/Add.227, paragraaf 10) en in het licht van de Verklaring van Wenen en het Actieprogramma beveelt het Comité de Verdragspartij aan alle nodige maatregelen te nemen om haar voorbehouden ten aanzien van de artikelen 26, 37 en 40 van het Verdrag in te trekken.

Slecht

Ad. 13.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan maatregelen te blijven nemen om wetgeving aan te passen aan het Verdrag.

Matig

Ad. 15.

Het Comité moedigt de Verdragspartij aan allesomvattende actieplannen aan te nemen voor de implementatie van het Verdrag in alle delen van de Verdragspartij, gebaseerd op een visie op de rechten en emancipatie van het kind, daarbij het slotdocument “A World Fit for Children” van de in 2002 gehouden Speciale Zitting van de Verenigde Naties en de tussentijdse toetsing ervan in 2007 in aanmerking nemend.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan voldoende budget veilig te stellen alsmede een systeem voor de *follow-up* en evaluatie van de volledige implementatie van de actieplannen om de voortgang ervan regelmatig te toetsen en mogelijke lacunes te identificeren.

Matig

Ad. 17.

Het Comité beveelt de snelle aanneming aan van wetgeving ten behoeve van een kinderombudsman in Nederland. Het Comité beveelt voorts aan deze instantie toegankelijk te maken voor kinderen en hun vertegenwoordigers. Ook beveelt het Comité aan dat de kinderombudsman niet alleen klachten kan onderzoeken, maar ook verantwoordelijk wordt gemaakt voor de monitoring van de implementatie en bevordering van het Verdrag.

Goed

Ad. 19.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan in overeenstemming met artikel 4 van het Verdrag het maximum aan beschikbare middelen te reserveren voor de implementatie van de kinderrechten, waarbij de nadruk moet liggen op armoedebestrijding en het terugdringen van de ongelijkheid tussen de verschillende delen van het Koninkrijk. Hierbij zou de Verdragspartij zich rekenschap moeten geven van de aanbevelingen die het Comité heeft gedaan na de algemene discussie op 21 september 2007 in het kader van "Resources for the rights of the child - responsibility of States".

Matig

Ad. 21.

Het Comité beveelt aan een landelijk systeem in te stellen voor het verzamelen en analyseren van gegevens op alle terreinen waarop het Verdrag betrekking heeft als basis voor het meten van de voortgang bij de realisatie van de rechten van kinderen en bij het uitwerken van beleid voor de implementatie van het Verdrag.

Matig

Ad. 23.

Overeenkomstig zijn eerdere aanbevelingen beveelt het Comité de Verdragspartij aan haar inspanningen voort te zetten teneinde te waarborgen dat alle bepalingen van het Verdrag algemeen bekend worden en door zowel volwassenen als kinderen worden begrepen. In dit opzicht moedigt het Comité de Verdragspartij aan een systematisch onderwijs- en trainingsprogramma op te zetten omtrent de beginselen en bepalingen van het Verdrag bestemd voor kinderen, ouders en alle beroepsgroepen die voor en met kinderen werken, zoals rechters, juristen, politie en justitie, leerkrachten, personeel in de gezondheidszorg, maatschappelijk werkers en medewerkers van de media.

Matig

Ad. 25.

Het Comité beveelt aan de actieve en systematische betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld, met inbegrip van NGO's en organisaties van kinderen, bij de bevordering en implementatie van het Verdrag te stimuleren, onder meer door hen te betrekken bij de voorbereiding van beleid alsmede bij de *follow-up* van het slotcommentaar van het Comité. De Verdragspartij wordt aangemoedigd het lokale maatschappelijk middenveld te ondersteunen en te respecteren.

Matig

Ad. 82.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan de kernverdragen van de Verenigde Naties inzake mensenrechten en de bijbehorende protocollen te ratificeren waar zij nog geen partij bij is, namelijk het Internationaal Verdrag inzake de bescherming van de rechten van alle migrerende werknemers en hun gezinsleden, het Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijning, het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en het Facultatief Protocol daarbij, het Facultatief Protocol bij het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling en bestraffing en het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten.

Matig

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “ALGEMENE BEGINSELEN”

Ad. 27.

Het Comité dringt er bij de Verdragspartij op aan volledige bescherming tegen discriminatie op grond van ras, huidskleur, geslacht, taal, religie, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of sociale afkomst, bezit, handicap, herkomst of een andere status in alle delen van het Koninkrijk te waarborgen. Het Comité dringt er bij de Verdragspartij voorts op aan haar bewustwordingscampagnes en andere activiteiten ter voorkoming van discriminatie en zo nodig positieve discriminatie te intensiveren ter wille van kinderen uit bepaalde kwetsbare groepen, zoals kinderen die asiel zoeken, die vluchteling zijn of behoren tot minderheidsgroepen. Het Comité dringt er bij de Verdragspartij voorts op aan alle nodige maatregelen te nemen om te waarborgen dat gevallen van discriminatie tegen kinderen uit alle geledingen van de maatschappij doeltreffend worden aangepakt.

Slecht

Ad. 29.

Het Comité beveelt aan dat de Verdragspartij alle passende maatregelen treft om te waarborgen dat het belang van het kind in overeenstemming met artikel 3 van het Verdrag adequaat verankerd wordt in alle wettelijke bepalingen en wordt gehanteerd bij alle juridische en bestuurlijke beslissingen alsmede bij projecten, programma's en diensten die gevolgen hebben voor kinderen.

Slecht

Ad. 31.

Overeenkomstig zijn eerdere aanbevelingen dringt het Comité erbij op aan de toepasselijkheid van het strafrecht bij levensbeëindiging bij pasgeborenen te bestuderen. Het Comité beveelt de Verdragspartijen in het bijzonder aan:

- a. regelmatig de regelgeving en procedures in Nederland met betrekking tot levensbeëindiging op verzoek te toetsen en zonodig te herzien teneinde te waarborgen dat kinderen, met inbegrip van pasgeborenen met ernstige afwijkingen, bijzondere bescherming genieten en dat de regelgeving en procedures in overeenstemming zijn met artikel 6 van het Verdrag;
- b. alle nodige maatregelen te nemen om de toetsing van de euthanasiepraktijk te versterken en het niet-melden van gevallen te voorkomen, en te waarborgen dat de psychologische toestand van het kind en van de ouder, ouders of voogd die om levensbeëindiging verzoeken in overweging wordt genomen bij het besluit het verzoek al dan niet in te willigen; en

- c. in haar volgende periodieke rapport aanvullende informatie te verschaffen met betrekking tot de toepassing van de wet- en regelgeving inzake levensbeëindiging op verzoek.

Goed

Ad. 35.

Het Comité herhaalt zijn aanbeveling aan de Verdragspartij haar ondersteuning van de Nationale Jeugdraad en jongerenorganisaties te versterken. Het Comité herinnert de Verdragspartij aan zijn aanbevelingen aangenomen ten tijde van de algemene discussie op 15 september 2006 over het recht van het kind te worden gehoord.

Matig

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “BURGERRECHTEN EN VRIJHEDEN”

Geen aanbevelingen voor Nederland.

Het Comité heeft onder deze titel uitsluitend aanbevelingen (2) geformuleerd voor de Nederlandse Antillen.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “JEUGDZORG EN FAMILIERECHT”

Ad. 40.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan uitgebreid onderzoek te doen naar de oorzaken van de lange wachtlijsten en maatregelen te nemen om de gezinnen te betrekken bij het voorkomen en oplossen van hun problemen. Het Comité beveelt de Verdragspartij voorts aan op de gemeenschap gerichte programma's te implementeren teneinde de familie in brede zin aan te moedigen een actieve rol te gaan spelen, bijv. door overlegmodellen en opvoedkundige ondersteuning waarbij rekening wordt gehouden met de culturele achtergrond.

Slecht

Ad. 42.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan de oorzaken van het grote aantal uithuisplaatsingen en de lange wachtlijsten te onderzoeken en een allesomvattende strategie vast te stellen om deze aan te pakken en daar de kinderen en hun gezinnen bij te betrekken. De Verdragspartij zou de aanbevelingen van het Comité gedaan tijdens de algemene discussiedag over kinderen zonder ouders op 16 september 2005 in aanmerking moeten nemen.

Matig

Ad. 44.

Het Comité dringt er bij de Verdragspartij op aan onmiddellijk maatregelen te nemen om te waarborgen dat kinderen die hulp nodig hebben niet in jeugddetentie worden geplaatst.

Goed

Ad. 46.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan alle nodige maatregelen te nemen om illegale adoptie te voorkomen en ook in dit verband de bewustwording van de rechten van het kind te versterken alsmede "zwakke" adoptie uit te bannen in overeenstemming met het Verdrag van Den Haag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie van 1993.

Goed

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP "KINDEREN MET EEN BEPERKING"

Ad. 50.

In het kader van de Standaardregels voor het bevorderen van gelijke kansen voor personen met een handicap (resolutie 48/96 van de Algemene Vergadering), artikel 23 van het Verdrag en Algemene Opmerking nr. 9 (2006) van het Comité inzake de rechten van kinderen met een handicap (CRC/C/GC/9) beveelt het Comité de Verdragspartij aan:

- a. alle nodige maatregelen te nemen om te waarborgen dat de wetgeving die voorziet in de bescherming van personen met een handicap alsmede programma's en dienstverlening voor kinderen met een handicap daadwerkelijk worden geïmplementeerd;

Slecht

- b. programma's voor vroegtijdige ontdekking en interventie te ontwikkelen en te intensiveren;

Matig

- c. bewustwordingscampagnes op te zetten betreffende de rechten en speciale behoeften van kinderen met handicap, te bevorderen dat zij worden opgenomen in de maatschappij en discriminatie en opname in een instelling te voorkomen;

Matig

- d. personen die beroepsmatig met kinderen met een handicap in aanraking komen, zoals medisch, paramedisch en aanverwant personeel, leerkrachten en maatschappelijk werkers toegang te bieden tot trainingen; en

Matig

- e. het Internationaal Verdrag inzake de rechten van de personen met een handicap en het Facultatief Protocol daarbij, ondertekend op 30 maart 2007 te bekrachtigen.

Slecht

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “RECHT OP GEZONDHEID”

Ad. 52.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan passende maatregelen te nemen om te waarborgen dat alle kinderen op haar grondgebied toegang hebben tot basisgezondheidszorg.

Matig

Ad. 54.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan financiële en personele middelen toe te wijzen aan alle niveaus van de geestelijke gezondheidszorg om de wachtlijsten te bekorten en de toegang tot gespecialiseerde hulp te waarborgen waar dat nodig is.

Slecht

Ad. 58.

Overeenkomstig zijn eerdere aanbevelingen beveelt het Comité de Verdragspartij aan alle nodige maatregelen te nemen om het gebruik van verdovende middelen en alcohol te voorkomen.

Matig

Ad. 60.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan haar inspanningen te vergroten om het geven van borstvoeding te bevorderen en te voldoen aan de Internationale code voor het op de markt brengen van vervangingsmiddelen van moedermelk.

Matig

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “ARMOEDE”

Ad.19.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan in overeenstemming met artikel 4 van het Verdrag het maximum aan beschikbare middelen te reserveren voor de implementatie van de kinderrechten, waarbij de nadruk moet liggen op armoedebestrijding en het terugdringen van de ongelijkheid tussen de verschillende delen van het Koninkrijk. Hierbij zou de Verdragspartij zich rekenschap moeten geven van de aanbevelingen die het Comité heeft gedaan na de algemene discussie op 21 september 2007 in het kader van "Resources for the rights of the child – responsibility of States".

Matig

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “ONDERWIJS”

Ad. 62.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan:

- a. haar inspanningen te intensiveren om de feitelijke segregatie door zwarte scholen tegen te gaan door etnisch gemengde scholen en samenwerkingsverbanden tussen scholen te ondersteunen;

Slecht

- b. het recht op onderwijs voor alle kinderen te waarborgen door de inschrijving van kinderen zonder of met incomplete verblijfsdocumenten te vergemakkelijken;

Matig

- c. de veiligheidssituatie op scholen met problemen op dit gebied te verbeteren zodat alle kinderen toegang hebben tot veilige scholen en onderwijs krijgen zonder angst voor geweld en mishandeling; en

Matig

- d. te waarborgen dat voorlichting over de mensenrechten en de rechten van het kind op alle niveaus in de onderwijscurricula wordt opgenomen.

Slecht

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “OPENBARE RUIMTE EN VRIJE TIJD”

Geen aanbevelingen voor Nederland.

Het Comité heeft onder deze titel geen aanbevelingen geformuleerd.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “KINDERMISHANDELING”

Ad. 37

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan lijfstraffen wettelijk te verbieden en het verbod in alle situaties te handhaven, waaronder binnen het gezin, op scholen en in het geval van uithuisplaatsing. Het beveelt de Verdragspartij voorts aan bewustwordingscampagnes en programma's voor ouders ter ondersteuning bij de opvoeding op te zetten om te waarborgen dat er alternatieve vormen van disciplineren worden gebruikt op een manier die verenigbaar is met de menselijke waardigheid van het kind en in overeenstemming met het Verdrag, in het bijzonder artikel 28, tweede lid, waarbij naar behoren rekening wordt gehouden met de Algemene Opmerking nr. 8 (2006) inzake het recht van kinderen op bescherming tegen lijfstraffen en andere vormen van wrede of vernederende straffen (CRC/C/GC/8).

Matig

Ad. 38.

Verwijzend naar het onderzoek van de VN naar geweld tegen kinderen (A/61/299) beveelt het Comité de Verdragspartij aan:

- a. alle nodige maatregelen te treffen voor de implementatie van de aanbevelingen uit het rapport van de onafhankelijke deskundige voor het onderzoek van de Verenigde Naties naar geweld tegen kinderen en daarbij de uitkomsten en aanbevelingen uit het regionaal overleg voor Europa en Centraal-Azië, van 5 tot 7 juli 2005 gehouden te Ljubljana, Slovenië in aanmerking te nemen. Het Comité beveelt de Verdragspartij met name aan bijzondere aandacht te besteden aan de volgende aanbevelingen:
  - i. alle geweld tegen kinderen te verbieden;
  - ii. voorlichting te geven over opvoeden zonder geweld en dat te bevorderen;
  - iii. ondersteuning te bieden op het gebied van revalidatie en terugkeer in de maatschappij; en
  - iv. een systeem voor gegevensverzameling en -onderzoek te ontwikkelen en te implementeren;

Matig

- b. deze aanbevelingen te hanteren als uitgangspunten voor actie in samenwerking met het maatschappelijk middenveld en daar vooral kinderen bij te betrekken om te waarborgen dat ieder kind wordt beschermd tegen alle vormen van fysiek, seksueel en psychologisch geweld en het momentum te creëren voor concrete en waar nodig, aan termijnen gebonden maatregelen voor de preventie van en reactie op dergelijk geweld en misbruik.

Matig

Ad. 48.

Het Comité dringt er bij de Verdragspartij op aan:

- a. mechanismen in te stellen voor het monitoren van het aantal gevallen, de ernst van het geweld, seksueel misbruik, verwaarlozing, mishandeling of uitbuiting genoemd in artikel 19, daaronder begrepen binnen het gezin, instellingen of andere takken van de zorg;

Goed

- b. te waarborgen dat personen die beroepsmatig met kinderen in aanraking komen (met inbegrip van leerkrachten, maatschappelijk werkers, personen werkzaam in de gezondheidszorg, politieambtenaren en personen werkzaam bij justitie) worden voorgelicht over hun meldplicht en de juiste maatregelen nemen bij verdenking van huiselijk geweld tegen kinderen;

Goed

- c. de hulp aan slachtoffers van geweld, misbruik, verwaarlozing en mishandeling te intensiveren teneinde te waarborgen dat zij niet opnieuw slachtoffer worden tijdens de strafrechtelijke procedure; en

Slecht

- d. aan in alle delen van het Koninkrijk toegang te bieden tot passende hulpverlening in de vorm van revalidatie, counseling en andere vormen van reïntegratie.

Slecht

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “JEUGDSTRAFRECHT”

Ad. 78

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan:

- a. de volledige toepassing te waarborgen van de normen voor het jeugdstrafrecht en met name de artikelen 37, 40 en 39 van het Verdrag, alsmede van de Richtlijnen van de Verenigde Naties inzake de minimumnormen voor de rechtsbedeling ten behoeve van minderjarigen (Regels van Beijing) en de Richtlijnen van de Verenigde Naties inzake de preventie van misdaad onder minderjarigen (Richtlijnen van Riyad), en in het licht van Algemene Opmerking nr. 10 inzake de rechten van kinderen in het jeugdstrafrecht (CRC/C/GC/10);

Slecht

- b. te overwegen haar wetgeving te herzien teneinde de mogelijkheid kinderen als volwassenen te berechten uit te bannen;

Slecht

- c. veroordelingen tot levenslang van kinderen uit te bannen; en

Goed

- d. te waarborgen dat uitsluitend in laatste instantie wordt gekozen voor de vrijheidsbeneming van jeugdige plegers en bovendien zo kort mogelijk.

Goed

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “KINDEREN EN MIGRATIERECHT”

Ad. 68.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan de toepassing van vreemdelingendetentie van onbegeleide kinderen en van gezinnen met kinderen te beperken, de reeds getroffen maatregelen ter voorkoming van de verdwijning van asielzoekende kinderen te versterken en op de cultuur toegesneden opvang van gezinnen te verschaffen.

Matig

Ad. 70.

Overeenkomstig zijn eerdere aanbevelingen beveelt het Comité de Verdragspartij aan de verklaring inzake artikel 22 in te trekken en doeltreffende juridische en andere maatregelen te treffen om de adequate bescherming van vluchtelingenkinderen en onbegeleide kinderen te waarborgen en programma's en beleid te implementeren om hun toegang tot gezondheidszorg, onderwijs en andere voorzieningen te waarborgen. De Verdragspartij zou Algemene Opmerking nr. 6 (CRC/GC/2005/6) van het Comité inzake de behandeling buiten het land van herkomst van onbegeleide kinderen en kinderen die gescheiden zijn van hun ouders of verzorgers in overweging moeten nemen.

Slecht

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “KINDERARBEID”

Ad. 72.

Overeenkomstig zijn eerdere aanbevelingen beveelt het Comité aan wetgeving inzake kinderarbeid te herzien en te implementeren, arbeidsinspecties te versterken en boetes op te leggen bij schending teneinde de economische uitbuiting van kinderen uit te bannen. Het Comité beveelt aan het Verdrag van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende de uitbanning van de ergste vormen van kinderarbeid (nr. 182) en het Verdrag van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende de minimumleeftijd voor toelating tot het arbeidsproces toe te passen in alle delen van de Verdragspartij.

Slecht

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “KINDERRECHTEN EN INTERNATIONALE SAMENWERKING”

Geen aanbevelingen voor Nederland.

Het Comité heeft onder deze titel geen aanbevelingen geformuleerd.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “UITBUITING EN VERKOOP VAN KINDEREN”

Ad. 74.

Het Comité beveelt aan de:

- a. haar inspanningen te intensiveren om het aantal gevallen van seksuele uitbuiting, handel in kinderen en kinderseksstoerisme terug te dringen en te voorkomen, onder andere door middel van een allesomvattend onderzoek en het verzamelen van gegevens over het optreden van de problemen en allesomvattende strategieën en beleidslijnen te implementeren;

Matig

- b. de samenwerking met de autoriteiten van landen te intensiveren waar veel kinderen die het slachtoffer zijn van kinderhandel uit afkomstig zijn of naartoe worden gebracht teneinde het fenomeen te bestrijden;

Matig

- c. personen die beroepsmatig met kinderen in aanraking komen, ouders, kinderen en het publiek door middel van voorlichting en mediacampagnes te blijven attenderen op de problemen van de seksuele uitbuiting van kinderen, kinderhandel en kinderseksstoerisme;

Matig

- d. nota te nemen van de documenten met de uitkomsten van de eerste, tweede en derde wereldconferentie tegen de commerciële seksuele uitbuiting van kinderen, respectievelijk gehouden in 1996, 2001 en 2008;

Matig

- e. passende juridische en andere maatregelen te nemen om kinderen te beschermen die het slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting en prostitutie en de plegers van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting te vervolgen; en

Matig

- f. ambtenaren belast met de handhaving, maatschappelijk werkers en officieren van justitie te trainen zodat aangiften op een kindvriendelijke manier worden behandeld, gemonitord en onderzocht.

Matig

Ad. 76.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan maatregelen te nemen ter bescherming van kinderen, met inbegrip van jongens, tegen seksuele uitbuiting, geweld en alle andere vormen van misbruik.

Matig

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 BETREFFENDE HET FACULTATIEF PROCOTOL ONDERWERP “UITBUITING EN VERKOOP VAN KINDEREN”

Ad. 9.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan statistieken op te stellen over de vervolging van deze misdrijven alsmede over de opvang, revalidatie, reïntegratie en schadevergoeding voor de kinderen die het slachtoffer zijn alsmede over kinderseksuetoerisme, zoals omschreven in artikel 9, derde en vierde lid van het Facultatief Protocol.

Matig

Ad. 11.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan alle nodige maatregelen te nemen ten behoeve van de implementatie van de specifieke verplichtingen die voortvloeien uit het Facultatief Protocol in haar nationale strategie en programma's in overleg en samenwerking met de relevante betrokken partijen, door de documenten met de uitkomsten van de eerste, tweede en derde wereldconferentie tegen de commerciële seksuele uitbuiting van kinderen (Stockholm 1996; Yokohama 2001; Rio de Janeiro 2008) in aanmerking te nemen. In dit verband beveelt het Comité de Verdragspartij aan de toewijzing van voldoende middelen ten behoeve van de volledige implementatie van alle bestaande nationale strategieën en programma's te waarborgen.

Matig

Ad. 13.

Het Comité beveelt de Verdragspartij voorts aan een orgaan in het leven te roepen voor het coördineren en toetsen van de implementatie van het Facultatief Protocol door de Verdragspartij, ook op lokaal niveau, waar kinderen actief bij betrokken worden, onder meer via de Jeugdraad. De Verdragspartij wordt voorts aanbevolen het coördinerende orgaan voldoende specifieke menskracht en financiële middelen te verschaffen om het volledig operationeel te maken.

Matig

Ad. 15.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan voldoende middelen te oormerken voor en toe te wijzen aan de ontwikkeling van trainingsmateriaal en -cursussen in alle delen van het Koninkrijk voor alle relevante beroepsgroepen, waaronder maatschappelijk werkers, politieambtenaren, officieren van justitie, rechters, medisch personeel, immigratie-ambtenaren en andere personen die beroepsmatig betrokken zijn bij de implementatie van het Facultatief Protocol. In het licht van artikel 9, tweede lid, van het Facultatief Protocol, beveelt het Comité de Verdragspartij voorts aan ruimschoots bekendheid te geven aan de bepalingen van het Facultatief Protocol, in het bijzonder onder kinderen en hun familie, via onder meer onderwijscurricula en langdurige campagnes in de media en training op het gebied van preventie en de schadelijke gevolgen van alle in het Facultatief Protocol omschreven strafbare feiten.

Matig

Ad. 17.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan de capaciteit van de politie te versterken om aangiften van seksuele uitbuiting te ontvangen en te onderzoeken, onder meer door uitbreiding van de menskracht en financiële middelen.

Matig

Ad. 19.

Het Comité beveelt de snelle aanneming aan van wetgeving ten behoeve van een kinderombudsman in Nederland. Het Comité beveelt aan deze instantie op nationaal en lokaal niveau toegankelijk te maken voor kinderen en hun vertegenwoordigers, dat zij voldoet aan de Beginselen van Parijs en dat daarbij de Algemene Opmerking nr. 2 (2002) inzake de rol van onafhankelijke mensenrechteninstanties bij de bescherming en bevordering van de rechten van het kind (CRC/GC/2002/2) in aanmerking wordt genomen. Ook beveelt het Comité aan dat de kinderombudsman niet alleen klachten kan onderzoeken, maar ook verantwoordelijk wordt gemaakt voor de monitoring van de implementatie en bevordering van het Verdrag en het Facultatief Protocol.

Goed

Ad. 21.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan haar inspanningen tot preventie van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie te intensiveren door onder andere het waarborgen van een uniform register en door middel van een allesomvattend onderzoek naar het vóórkomen en de omvang van het probleem, het opzetten en implementeren van allesomvattende strategieën en beleid tot preventie, te waarborgen dat plegers worden vervolgd en dat wetshandhavers, maatschappelijk werkers en officieren van justitie worden getraind in het op kindvriendelijke wijze behandelen, monitoren en onderzoeken van aangiften en vervolgen van de plegers.

Matig

Ad. 23.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan maatregelen te nemen om kindersekstoerisme te voorkomen, in het bijzonder door hiervoor aanvullende middelen te oormerken voor publiekscampagnes waar kinderen bij betrokken worden. De Verdragspartij zou via relevante autoriteiten ook de samenwerking met de toerisme-industrie, NGO's en organisaties uit het maatschappelijk middenveld moeten versterken om verantwoord toerisme te bevorderen door de gedragscode van de Wereldtoerismeorganisatie te verspreiden onder werknemers in de toerismeindustrie en bewustwordingscampagnes voor het publiek.

Matig

Ad. 25.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan nadere maatregelen te treffen opdat haar Wetboek van Strafrecht volledig voldoet aan de artikelen 2 en 3 van het Facultatief Protocol. Het Comité beveelt de Verdragspartij in het bijzonder aan de productie of verspreiding van materiaal waarin de verkoop van kinderen, kinderprostitutie of kinderpornografie gepropageerd wordt strafbaar te stellen.

Matig

Ad. 27.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan alle nodige maatregelen te nemen om te waarborgen dat de nationale wetgeving voldoet aan de artikelen 2 en 3 van het Facultatief Protocol en dat in het bijzonder de omschrijving van verkoop (artikel 2, onderdeel a) en van het onrechtmatig verkrijgen van toestemming (artikel 3, eerste lid, onderdeel a ii), zoals vastgelegd in het Facultatief Protocol worden opgenomen in de wetgeving.

Slecht

Ad. 29.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan:

- a. erop toe te zien dat kinderen die het slachtoffer zijn speciaal onderdak en zorgvoorzieningen krijgen;
- b. de veiligheid van de opvangcentra voor onbegeleide buitenlandse kinderen te verbeteren;
- c. erop toe te zien dat kinderen op hun leeftijd toegesneden speciale aandacht en ondersteuning krijgen wanneer ze verhoord worden;
- d. de kennis en vaardigheden van medewerkers in de opvangcentra en zorgvoorzieningen die in aanraking komen met kinderen die het slachtoffer zijn te verbeteren; en
- e. Algemene Opmerking nr. 6 (CRC/GC/2005/6) van het Comité inzake de behandeling buiten hun land van herkomst van onbegeleide kinderen en kinderen die gescheiden zijn van hun ouders of verzorgers in overweging te nemen.

Matig

Ad. 30.

Het Comité juicht de ondersteuning toe die de Verdragspartij biedt aan internationale samenwerkingsprojecten in verband met Facultatief Protocol en roept de Verdragspartij op haar inspanningen in dit opzicht voort te zetten.

Matig

Ad. 31.

Het Comité moedigt de Verdragspartij aan de internationale samenwerking te intensiveren door multilaterale, regionale en bilaterale regelingen ten behoeve van de voorkoming, opsporing, het onderzoeken, de vervolging en bestrafing van hen die verantwoordelijk zijn voor handelingen die verband houden met de verkoop van kinderen, kinderprostitutie, kinderpornografie en kinderseksstoerisme.

Matig

Ad. 32.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan alle passende maatregelen te nemen teneinde de volledige implementatie van deze aanbevelingen te waarborgen, onder andere door deze toe te zenden aan de nationale en lokale overheid en het parlement voor nadere bestudering en maatregelen.

Matig

Ad. 33.

Het Comité beveelt voorts aan het rapport en de schriftelijke reactie daarop van de Verdragspartij en de desbetreffende aanbevelingen (slotcommentaar) die zij heeft aangenomen op grote schaal, onder andere via het internet, bekend te maken onder het publiek, organisaties uit het maatschappelijk middenveld, de edia, jongerenorganisaties en groepen die beroepsmatig met kinderen in aanraking komen teneinde het debat op gang te brengen en bekendheid te geven aan het Facultatief Protocol en de implementatie en de monitoring ervan. Voorts beveelt het Comité de Verdragspartij aan het Facultatief Protocol op grote schaal bekend te maken onder kinderen en hun ouders, onder meer via onderwijscurricula en voorlichting over mensenrechten.

Matig

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “KINDSOLDATEN EN KINDEREN IN OORLOG”

Geen aanbevelingen voor Nederland.

Het Comité heeft onder deze titel geen aanbevelingen geformuleerd, aangezien het in 2012 de eerste keer is dat Nederland rapporteert over het Facultatief Protocol inzake de Rechten van het Kind over de Betrokkenheid van Kinderen in Gewapende Conflicten.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ 2009 ONDERWERP “FOLLOW-UP EN PUBLICATIE”

Ad. 83.

Het Comité beveelt de Verdragspartij aan alle passende maatregelen te nemen teneinde de volledige implementatie van de huidige aanbevelingen binnen het gehele Koninkrijk te waarborgen, onder andere door deze toe te zenden aan de desbetreffende ministeries en de lokale autoriteiten ten behoeve van nadere bestudering en maatregelen.

Matig

Ad. 84.

Het Comité beveelt voorts aan het derde periodieke rapport en de schriftelijke reactie daarop van de Verdragspartij en de desbetreffende aanbevelingen (slotcommentaar) die zij heeft overgenomen bekend te maken onder het publiek, het maatschappelijk middenveld, jongerenorganisaties, de media en andere beroepsgroepen en kinderen teneinde het debat op gang te brengen en bekendheid te geven aan het Verdrag en de implementatie en de monitoring ervan.

Goed

Inleiding

- NGO Group for the Convention on the Rights of the Child, *A Guide for Non-Governmental Organizations. Reporting to the Committee on the Rights of the Child*, Geneva 2006.
- UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention : Convention on the Rights of the Child : concluding observations : Netherlands*, 27 March 2009, *UN Doc CRC/C/NLD/CO/3*.
- Wet van 24 november 2011, houdende de oprichting van het College voor de rechten van de mens (Wet College voor de rechten van de mens), *Stb.* 2011, 573.
- Regeerakkoord VVD-CDA, 'Vrijheid en Verantwoordelijkheid', 30 september 2010, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Regeerakkoord*).
- Programma ministerie voor Jeugd en Gezin, *Alle kansen voor alle kinderen. Programma jeugd en gezin 2007-2011*, Den Haag september 2007.
- Beleidsnotitie naar een menswaardig bestaan. Een mensenrechtenstrategie voor het buitenlands beleid, *Kamerstukken II 2007/08*, 31 263, nr. 1.
- Beleidsnotitie verantwoordelijk voor vrijheid: mensenrechten in het buitenlands beleid, *Kamerstukken II 2010/11*, 32 735, nr. 1.

Hoofdstuk 1

Algemene toepassingsmaatregelen

- Wet van 20 september 2010 tot wijziging van de Wet Nationale ombudsman in verband met de instelling van de Kinderombudsman (Wet Kinderombudsman), *Stb.* 2010, 716.
- Resolutie 48/134 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (20 december 1993), *Principles relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles)*, *UN Doc A/RES/48/134*.
- Facultatief Protocol bij het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, New York 10 december 2008, *Trb.* 2010, 15.
- Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, New York 13 december 2006, *Trb.* 2007, 16.
- Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, New York 13 december 2006, *Trb.* 2009, 194.
- Verdrag over de bescherming van de rechten van alle migrantenwerkers en hun familieleden, New York 18 december 1990, *UN Doc A/RES/45/158*.
- Convention concerning decent work for domestic workers, Genève 16 juni 2011, International Labour Organisation C189.
- Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag over de instelling van een klachtenprocedure aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 2 november 2011, *UN Doc A/C.3/66/L.66*.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Centraal Bureau voor de Statistiek, *Regionaal beeld van de jeugd 2011*, Den Haag/Heerlen: CBS 2011.
- Wet van 31 oktober 1991, houdende regelen betreffende de openbaarheid van bestuur, *Stb.* 1991, 703.
- VN, UNESCO, OHCHR, *Plan of Action. World Programme on Human Rights Education*, New York en Geneva 2006, <http://unesdoc.unesco.org> (zoek op *World Programme on Human Rights Education*).
- Declaration on Human Rights Education and Training, adopted by the Human Rights Council on 8 April 2011, *UN Doc A/HRC/RES/16/1*.

- Aanbeveling CM/Rec(2010)7 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa (11 mei 2010), *on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*.
- Open brief aan de Onderwijsraad van B. Oomen namens Platform Mensenrechteneducatie, Middelburg 28 juli 2011.

Algemene beginselen

- G.J.W. Pulles, 'Onduidelijkheid over de rechtstreekse werking van kernbepalingen van het VN-kinderrechtenverdrag', *NJB* 2011, nr. 4, p. 231-234.
- C.J.M. Arts, 'Rechtsbescherming van mensenrechten in Nederland: Mag het een onsje meer Zijn?', in: B. Niemeijer, M.Smit en P. Winkelman (red.), *Internationalisering, Veiligheid en Recht*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 28-34.
- Wet van 29 juni 2006, houdende nieuwe regels betreffende maatschappelijke ondersteuning (Wet maatschappelijke ondersteuning), *Stb.* 2006, 351.

Hoofdstuk 2

Familierecht

- Kinderombudsman, *Kinderombudsman onderzoekt rechtsmogelijkheden voor kinderen*, 12 september 2011, www.dekinderombudsman.nl.

Jeugdzorg

- UNICEF en Defence for Children International, *Jaarbericht Kinderrechten 2011*, www.unicef.nl (zoek op *jaarbericht kinderrechten 2011*).
- Werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg, *Jeugdzorg dichterbij*, *Kamerstukken II* 2009/10, 32 296, nr. 8.
- Transitiebrief Stelselwijziging zorg voor jeugd, *Kamerstukken II* 2011/12, 31 839, nr. 130.
- Brief van de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Kamerstukken II* 2011/12, 31 839, nr. 137.
- Regeerakkoord VVD-CDA, 'Vrijheid en Verantwoordelijkheid', 30 september 2010, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Regeerakkoord*).
- H. Kooijman, 'Alle kinderen moeten kunnen klagen over de jeugdzorg. Interview met I. Gillsenaar directeur Advies- en Klachtenbureau Jeugdzorg', *Right!* 2011, 2, p. 24 & 25.
- Brief van Landelijk Cliëntenforum Jeugdzorg, *Budget 2012 LCFJ met minimaal 50% gekort*, Utrecht 11 mei 2011.
- Inspectie Jeugdzorg, *Een Kinderbeschermingsmaatregel? Besluiten en overwegingen van de Raad voor de Kinderbescherming*, Utrecht oktober 2010.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Jaarbericht Inspectie Jeugdzorg 2010*, Utrecht april 2011.
- PI Research & Van Montfoort, *Handboek Deltamethode Gezinsvoogdij: De nieuwe methode voor de uitvoering van de ondertoezichtstelling*, Duivendrecht/Woerden: PI Research/Van Montfoort 2009.
- Jeugdzorg Nederland, *Kwaliteitskader Voorbereiding en screening aspirant-pleegouders april 2011 (Samenvatting)*, www.rijksoverheid.nl (zoek op *kwaliteitskader voorbereiding pleegouders*).
- Programmaministerie voor Jeugd en Gezin & Ministerie van Justitie, *Landelijk beleidskader jeugdzorg 2009-2012*, september 2008, www.rijksoverheid.nl (zoek op *landelijk beleidskader jeugdzorg*).
- J. Strijker & E.J. Knorth, 'Verplaatsing van pleegkinderen. Een onderzoek naar verplaatsingsgeschiedenis en plaatsingsverloop bij kinderen in de langdurige pleegzorg.' *Kind & Adolescent*, 2007, p. 28, 32-45.
- M. van Rooijen, 'Zweden kan het af zonder jeugdgevangenis', *Jeugd en Co* augustus 2011, 5.

- Jeugdzorg Nederland, *Branche Rapportage jeugdzorg 2010*, www.samenwerkenvoordejeugd.nl (zoek op branche rapportage jeugdzorg).
- Defence for Children, *Huisregels. Een vergelijking van de huisregels in de gesloten jeugdzorg*, Leiden 2010.

Hoofdstuk 3

Kinderen met beperkingen

- S. Kooiker (red.), *Jeugd met beperking. Rapportage gehandicapten 2006*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau maart 2006.
- Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, New York 12 december 2006, *Trb.* 2007, 16.
- Wet van 3 april 2003 tot vaststelling van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte, *Stb.* 1997, 772.
- Wet van 14 december 1967, houdende algemene verzekering bijzondere ziektekosten, *Stb.* 1967, 655.
- Regeerakkoord VVD-CDA 'Vrijheid en Verantwoordelijkheid', 30 september 2010, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Regeerakkoord*).

Elementaire gezondheidszorg

- Centraal Bureau voor de Statistiek in opdracht van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Tendrapport 2010. Landelijke Jeugdmonitor*, Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek 2010.
- GGZ Nederland, *Zorg op waarde geschat. Update. Sectorrapport GGZ 2010*, Amersfoort november 2010.
- J.H.H.M. Dorscheidt, 'Assessment procedures regarding end-of-life decisions in neonatology in the Netherlands', *Medicine and Law* 24, 2005 p. 803-829.
- A.A.E. Verhagen e.a., 'End-of-life decisions in severely ill newborns in the Dutch NICU', *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine* 163, 2009 nr.10, p. 895-901.
- A.A.E. Verhagen e.a., 'Conflicts About End-of-Life Decisions in NICUS in the Netherlands', *Pediatrics* 124, 2009, p.e112-e119.
- A.A.E. Verhagen, 'Analgesics, sedatives and neuromuscular blockers as part of end-of-life decisions in Dutch NICUS', *Archives of Disease in Childhood, Fetal and Neonatal Edition* 94, 2009, nr. 6, p. F434-438.
- J.H.H.M. Dorscheidt e.a., 'Parental involvement in end-of-life decisions in neonatology: legal considerations with regard to Dutch medical practice', *Medical Law International* 11, 2011, nr.1, p.1-22.
- J.H.H.M. Dorscheidt e.a., 'Medication regimes in the context of end-of-life decisions in neonatology: legal considerations with regard to Dutch NICU-practice', *Medicine and Law* 31, 2012.
- Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding, *Stb.* 2002, 165.
- Euro-Peristat project, European Perinatal Health Report, december 2008, www.europeristat.com
- Stichting Perinatale Audit Nederland, *A terme sterfte 2010. Perinatale audit: de eerste verkenningen*, Utrecht: Xerox november 2011.
- Public SPACE Foundation, *Jeugdgezondheidszorg: zijn we op de goede weg? Bericht van een reiziger*, januari 2010.
- Pharos, Defence for Children en UNICEF, *Ongedocumenteerde kinderen en de toegang tot ziekenhuiszorg*, Utrecht juni 2010.
- TNO, *Landelijke Peiling Borstvoeding 2010*, www.tno.nl.
- World Health Organization en UNICEF, *Baby Friendly Hospital Initiative*, 1991, www.unicef.org/programme/breastfeeding/baby.htm en www.who.int/nutrition/topics/bfhi/en/.

- C.I. Lanting & J.P. van Wouwe, *Peiling melkvoeding van zuigelingen 2007: Borstvoeding in Nederland en relatie met certificering door stichting Zorg voor Borstvoeding*, TNO juli 2007, www.tno.nl.
- ZonMw, *Verdieping Goed Geneesmiddelen Gebruik 2010*, 22 april 2010, www.zonmw.nl (zoek op *Verdieping Goed Geneesmiddelen Gebruik*).
- Richtlijn van het Comité van Ministers van de Raad van Europa (21 september 2011), *On child-friendly health care*.

Armoede

- UNICEF, *The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries*, Innocenti Report Card 9, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre 2010.
- Leiden Attachment Research Program & TNO Child Health, *Kindermishandeling 2010. De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*, Leiden: Drukkerij van der Linden augustus 2011.
- Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek, *Armoedesignalement 2010*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2010.
- UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention : Convention on the Rights of the Child : concluding observations : Netherlands, 27 March 2009, UN Doc CRC/C/NLD/CO/3*.
- D. Ewalds & W. Bos, *Kinderen met kans op armoede. Kwartaalrapportage Landelijke Jeugdmonitor (3)*, Den Haag/Heerlen: CBS 2010.
- Sociaal en Cultureel Planbureau, *Sociale Uitsluiting bij kinderen: omvang en achtergrond*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau 2010.
- Sociaal Cultureel Planbureau, *Kunnen meer kinderen meedoen? Veranderingen in de maatschappelijke deelname van kinderen 2008-2010*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau 2011.
- Raad voor Werk en Inkomen, *Werkende armen. Analyse, 2011*, www.divosa.nl (zoek op *werkende armen*).
- Wet Werken naar Vermogen, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Werken naar Vermogen*).
- Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ), *Het kind van de rekening. Hulp aan kinderen die leven in armoede. Onderzoek Integraal Toezicht Jeugdzaken*, Utrecht maart 2011, www.jeugdinspecties.nl
- Algemene Rekenkamer, *Opvang zwerfjongeren 2007, 17 januari 2008*, www.movisie.nl (zoek op *rapport rekenkamer zwerfjongeren*).
- Bureau HHM, *Telling Zwerfjongeren. Aantallen op basis van definitie 2010*, Enschede 12 mei 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op *telling zwerfjongeren*).
- W. Jeeninga, *Zwerfjongeren omvang, kenmerken en zorgbehoeften. Een literatuurstudie in het kader van het project 'Kennismakelaar', Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Brabant*, juni 2010, www.tilburguniversity.edu/nl (zoek op *Kennismakelaar*).
- Vereniging Federatie Opvang, *Branchebeeld 2010*, Amersfoort 2012.
- N. Fransen, C. van den Handel, L. Wolswinkel, *Zwerfjongeren (z)onder dak. Casus onderzoek naar de overstap van Jeugdzorg naar Maatschappelijke Opvang*, Amsterdam: DSP-groep 27 april 2009.
- Wet van 25 juni 1998 tot wijziging van de Faillissementswet in verband met de sanering van schulden van natuurlijke personen, *Stb.* 1998, 445.
- Brief van Minister Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Beleidsvoornemens maatschappelijke opvang en zwerfjongeren*, Den Haag 5 juli 2010, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Beleidsvoornemens maatschappelijke opvang en zwerfjongeren*).
- Centrale Raad van Beroep 15 juli 2011, *LJN BR1905*.

Hoofdstuk 4

Onderwijs

- Wet van 30 mei 1968 houdende vaststelling Leerplichtwet 1969, *Stb.* 1968, 303.
- De Nationale Ombudsman, *Hoera! Ik ga weer naar school. Leerlingen met psychische of gedragsproblemen die thuiszitten*, januari 2011, www.tweedekamer.nl (zoek op *hoera ik ga weer naar school*).
- J.H.A. van Eekelen, *Het thuiszittersonderzoek Ingrado 2008-2009, Oost West. Thuis is het ook niet alles*, Arnhem: Integrado 2010, bijlage bij *Kamerstukken II 2009/10*, 26 695, nr.66.
- Wijziging van enkele onderwijswetten in verband met een herziening van de organisatie en financiering van de ondersteuning van leerlingen in het basisonderwijs, speciaal en voortgezet speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs, 25 februari 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op *wetsvoorstel wijziging van enkele onderwijswetten*).
- Regeerakkoord VVD-CDA 'Vrijheid en Verantwoordelijkheid', 30 september 2010, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Regeerakkoord*).
- S. Beekhoven, I. Jepma & P. Kooiman, *Landelijke Monitor Voor- en Vroegschoolse Educatie 2010. De vierde meting*, Utrecht: Sardes oktober 2010, www.sardes.nl (zoek op *Landelijke monitor vve*).
- A.Veen, J. Roeleveld & A. Heurter, *Onderwijs en opvang voor jonge kinderen. Deelname aan opvang door driejarigen en kwaliteit van onderwijs en opvang voor drie- en vierjarigen*, Den Haag: Onderwijsraad mei 2010.
- A. Claassen & L. Mulder, *Een afgewogen weging? De effecten van de gewijzigde gewichtenregeling in het basisonderwijs*, Nijmegen: ITS 2011, www.nwo.nl (zoek op *een afgewogen weging*).
- J. Roeleveld e.a., *Doelgroepleerlingen in het basisonderwijs. Historische ontwikkeling en actuele situatie*, Amsterdam: Kohnstamm Instituut 2011.
- M. Karssen, I. der Veen & J. Roeleveld, *Effecten van schoolsamenstelling op schoolprestaties in het Nederlandse basisonderwijs*, Amsterdam: Kohnstamm Instituut 2011.
- Inspectie van het Onderwijs, *Zeer zwakke scholen in het basisonderwijs 2006-2010*, Utrecht juni 2010, www.onderwijsinspectie.nl (zoek op *zeer zwakke scholen in het basisonderwijs*).
- *Jaarboek Onderwijs in Cijfers 2011*, Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek 2011.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Bijlage vsv-brief 2011. Nieuwe voortijdig schoolverlaters. Convenantjaar 2009-2010. Voorlopige cijfer*, februari 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Nieuwe voortijdig schoolverlaters Convenantjaar 2009-2010*).
- Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2009/2010*, Utrecht april 2011, www.onderwijsinspectie.nl (zoek op *onderwijsverslag 2009/2010*).

Openbare ruimte en vrije tijd

- *Het Jaarrapport Integratie 2010*, Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek 2010.
- R. Bijl e.a., *De sociale staat van Nederland 2011*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2011.
- TNO, *Resultaten TNO - Monitor Bewegen en Gezondheid. Bewegen in Nederland 2000-2010*, juli 2011, www.tno.nl (zoek op *Bewegen en Gezondheid*).

Hoofdstuk 5

Kindermishandeling

- L. Alink e.a., *Kindermishandeling 2010. De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*, Casimir Publishers 2011.
- M.H. IJzendoorn e.a., *Kindermishandeling in Nederland anno 2005. De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005)*, Casimir Publishers 2007.
- Programmaministerie Jeugd en Gezin, *Actieplan Aanpak Kindermishandeling. Kindermishandeling Veilig Thuis*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 2007.

- K. Kooijman, M. de Baat & P. van der Linden, *Regionale aanpak kindermishandeling. Eindrapportage Nederlands Jeugdinstituut*, Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut 2011.
- Berenschot & Verwey-Jonker Instituut, *Effectevaluatie regionale aanpak kindermishandeling. Eindrapportage*, maart 2011, www.samenwerkenvoordejeugd.nl (zoek op *aanpak kindermishandeling*).
- K. Kooijman & M. de Baat, *Eindmeting zorgcontinuüm Regionale aanpak kindermishandeling en vergelijking met de startfoto*, Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut 2011.
- J. Hermanns, *Het bestrijden van kindermishandeling. Een aanpak die werkt*, Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut 2008.
- J. Hermanns, F. Öry & G. Schrijvers, *Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter. Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroeioproblemen*, Utrecht: Inventgroep/Juliuscentrum 2005.
- Brief van de Staatssecretaris van vws, de Minister voor Jeugd en Gezin en de Minister van Justitie aan de Tweede Kamer m.b.t. een verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, *Kamerstukken II 2008/09*, 28 345, nr. 72.
- Wijziging van diverse wetten in verband met de invoering van de verplichting voor bepaalde instanties waar professionals werken en voor bepaalde zelfstandige professionals om te beschikken over een meldcode voor huiselijk geweld en kindermishandeling en de kennis en het gebruik daarvan te bevorderen, onderscheidenlijk die meldcode te hanteren (verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling), *Kamerstukken II 2011/12*, 33 062, nr. 2.
- Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016, *Kamerstukken II 2011/12*, 31 015, nr. 69.
- R.T. Vianen e.a., *De inzet van het strafrecht bij kindermishandeling*, Woerden: Adviesbureau Van Montfoort, WODC 2010.
- Gezondheidsraad, *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*, Den Haag: Gezondheidsraad 2011.
- De Onderzoeksraad voor Veiligheid, *Over de fysieke veiligheid van het jonge kind. Themastudie: voorvallen van kindermishandeling met fatale of bijna fatale afloop*, Den Haag: Onderzoeksraad voor Veiligheid 2011, www.onderzoeksraad.nl.
- R. Vink e.a., 'Vroeg Erbij. Vroegsignalering met de ALPHA-NL', *Tijdschrift voor Verloskundigen* 2010, 4, p. 22-26.
- M.S. Dias e.a., 'Preventing abusive head trauma among infants and young children: a hospital-based, parent education program', *Pediatrics* (115) 2005, 4, p.e 470-e477.
- S.A. Reijneveld e.a., 'Prevalentie van gedragingen van ouders om het huilen van zuigelingen te verminderen die kunnen leiden tot mishandeling', *Nederlands Tijdschrift voor de Geneeskunde*, 2004, 148, p. 2227-2230.
- M. P. N. Kerkhof, 'Vaak onbekend of patiënten kinderen hebben of niet', *Tijdschrift Kindermishandeling* 2011, 3, p. 14-16.
- Kinderrechtencollectief, *De aanpak van kindermishandeling in Nederland: Knelpunten en aanbevelingen*, Leiden november 2011, www.defenceforchildren.nl.
- F. Goossens & P. Speetjens, *Financiering KOPP/KVO. Een inventarisatie*, Utrecht: Trimbos-instituut 2011.
- F. Van Santvoort e.a., 'Preventieve programma KOPP/KVO onder vuur', *Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde* 2011, 1.
- W. Berlo e.a., *Beperkt Weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking*, Utrecht: Rutgers WPF en MOVISIE 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op *beperkt weerbaar*).
- A. Scharloo, 'Vergeten groep met onzichtbare slachtoffers', *Tijdschrift Kindermishandeling* 2009, 4, p.8-10.
- Inspectie Jeugdzorg, *Een Kinderbeschermingsmaatregel? Besluiten en overwegingen van de Raad voor de Kinderbescherming*, Utrecht: Inspectie Jeugdzorg oktober 2010.

- N. Schoenmakers e.a., *Implementatie meldcode kindermishandeling. Eindrapportage*, Utrecht: Capgemini Nederland BV, i.o.v. het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport maart 2006.
- I.W. Opstelten, 'Signalen uit het veld', in: *Stuurgroep aanpak Kindermishandeling. Eindrapport, januari 2011*, www.samenwerkenvoordejeugd.nl (zoek op *Stuurgroep Kindermishandeling*).
- M. Dekker, 'Leerkrachten willen meer kennis', *Tijdschrift Kindermishandeling* 2011, 1.
- 'Dossier Beroepsopleidingen', *Tijdschrift Kindermishandeling*, 2011, 2.
- F. Lamers-Winkelmann, 'Waar moet je met zo'n kind naartoe? Kindermishandeling en hulpverlening aan kinderen', *Tijdschrift Kindermishandeling*, 2008 nr. 1, p. 26-29.
- Jeugdzorg Nederland, *Overzicht 2010. Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK)*, 2011.
- TNO, Movisie & het Nederlands Jeugdinstituut, *Inventarisatie van aandacht voor Huiselijk Geweld, Seksueel Geweld en Kindermishandeling in de beroepsopleidingen Jeugd(gezondheids)zorg tot 12 jaar*, Leiden 2007.
- Inspectie voor de Gezondheidszorg, *Huisartsenposten onvoldoende alert op kindermishandeling. Inventariserend onderzoek naar de kwaliteit van de signalering van kindermishandeling op huisartsenposten*, Den Haag november 2010, www.rijksoverheid.nl (zoek op *huisartsenpost onvoldoende alert*).
- Inspectie voor de Gezondheidszorg, *Afdeling spoedeisende hulp van ziekenhuizen signaleert kindermishandeling nog onvoldoende: gebroken arm nog te vaak een ongelukje*, Den Haag oktober 2008.

Jeugdstrafrecht

- UN Committee on the Rights of the Child, *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: Netherlands*, 26 October 1999, *UN Doc CRC/C/15/Add.114*.
- UN Committee on the Rights of the Child, *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: The Kingdom of the Netherlands (Netherlands and Aruba)*, 26 February 2004, *UN Doc CRC/C/15/Add.227*.
- UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention : Convention on the Rights of the Child : concluding observations : Netherlands*, 27 March 2009, *UN Doc CRC/C/NLD/CO/3*.
- Wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met de invoering van een adolescentenstrafrecht, www.rijksoverheid.nl (zoek op *adolescentenstrafrecht*).
- M. Berger & C. van der Kroon, *Een 'paar nachtjes' in de cel. Het VN-Kinderrechtenverdrag en het voorarrest van minderjarigen in politiecellen*, Leiden: Defence for Children 2011.
- Wet van 2 november 2000 tot vaststelling van een Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen en daarmee verband houdende wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de jeugdhulpverlening alsmede enige andere wetten (Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen), *Stb.* 2000, 81.
- UNICEF & Defence for Children International, *Jaarbericht Kinderrechten 2011*, www.unicef.nl (zoek op *jaarbericht kinderrechten 2011*).
- T. Liefwaard, *Deprivation of Liberty of Children in Light of International Human Rights Law and Standards*, Antwerpen: Intersentia 2008.
- P. Van der Helm, *First do no Harm: Living group climate in secure juvenile correctional institutions*, Amsterdam: Vrije Universiteit 2011.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, *Zorg voor jongeren met psychische stoornissen in de justitiële Jeugdinrichtingen*, 28 mei 2009.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, *Zorg voor ingesloten licht verstandelijk beperkte jongeren*, 6 juni 2011.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, *Het Jeugdstrafproces: Toekomstigbestendig!*, 14 maart 2011.

- Nederlands Forensisch Instituut, *Nederlandse DNA-databank voor strafzaken. Jaarverslag 2010*, Den Haag mei 2010.
- VARA Ombudsman, *Iedereen verdient een tweede kans. Getuigenissen van jeugdreclasserders over de nadelige effecten van het VOGsysteem*, maart 2010, www.ombudsman.vara.nl
- Wet van 16 september 2004, houdende regeling van DNA-onderzoek bij veroordeelden (Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden), *Stb.* 2004, 465.

Kinderen in het migratierecht

- Regeerakkoord VVD-CDA 'Vrijheid en Verantwoordelijkheid', 30 september 2010, www.rijksoverheid.nl (zoek op *Regeerakkoord*).
- ABRvS 23 september 2004, *JV* 2004, 449; ABRvS 15 februari 2007, *LJN* AZ9524; ABRvS 12 april 2007, *LJN* BA3394.
- M.E. Kalverboer & A.E. Zijlstra, *Het Belang van het Kind in het Vreemdelingenrecht. Kinderen uit asielzoekersgezinnen, ontwikkeling, perspectief en juridische positie. Onderzoeksverslag periode 2006-2008*, Rijksuniversiteit Groningen.
- Commissie Leeftijdsonderzoek, *Rapport 31 januari 2006. Vervolg op rapport van 14 december 2004*, Amsterdam 2006.
- T. Hammarberg, *Methods for assessing the age of migrant children must be improved*, 9 augustus 2011, www.commissioner.coe.int.
- Commissiedocument nr. 213 van 2010, laatste definitieve versie, www.rijksoverheid.nl (zoek op *actieplan eu- niet-begeleide minderjarigen*).
- UNICEF en Defence for Children International, *Jaarbericht Kinderrechten 2011*, www.unicef.nl (zoek op *jaarbericht kinderrechten 2011*).
- Brief van minister Immigratie en Asiel aan Defence for Children, 13 december 2011, www.defenceforchildren.nl.
- T. Hammarberg, *Restrictive laws prevent families from reuniting*, 2 februari 2011, www.commissioner.coe.int.
- UNICEF, *Kinderpostzegels en het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA), Kind in het centrum. Kinderrechten in asielzoekerscentra*, juni 2009, www.kind-in-azc.nl.
- Brief van de minister van Justitie, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers, Kamerstukken II 2010/11, 27 062, 66*.
- R. Staring & J. Aarts, *Jong en illegaal in Nederland. Een beschrijvende studie naar de komst en het verblijf van onrechtmatig verblijvende (voormalige) alleenstaande minderjarige vreemdelingen en hun visie op de toekomst*, Rotterdam: Erasmus Universiteit, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, WODC 2010.
- M.E. Kalverboer, J. Faber & A.E. Zijlstra, *Ama's, pleeggezinnen en besluitvorming; het ontwikkelingsbelang van jonge ama's bij snelle besluitvorming rond het toekennen van een verblijfsrecht*, Amsterdam: SWP 2008.
- M.H.C. Kromhout e.a., *Tussen beheersing en begeleidingen evaluatie van de pilot 'beschermde opvang risico-AMV's*, Den Haag: WODC 2010.
- Europees Comité voor Sociale Rechten 20 oktober 2009, *Defence for Children International (DCI) v. The Netherlands*, No. 47/2008.
- Resolution CM/ResChS(2010)6, van het Comité van Ministers van de Raad van Europa (7 juli 2010), *On Collective complaint No. 47/2008, by Defence for Children International (DCI) against the Netherlands*.
- Brief van de minster van Justitie, *Vreemdelingenbeleid, Kamerstukken II, 2009/10, 19 637, 1356*.
- Gerechtshof 's-Gravenhage 11 januari 2011, *LJN* BO9924.
- UNICEF en Defence for Children, *De gezinslocaties in Gilze Rijen en Katwijk: geen plek voor een kind. Quickscan*, december 2011, www.ecpat.nl.
- Wet van 23 november 2000 tot algehele herziening van de Vreemdelingenwet (Vreemdelingenwet 2000), *Stb.* 2000, 495.

- M.E. Kalverboer & A.E. Zijlstra, *De schade die kinderen oplopen als zij na langdurig verblijf in Nederland gedwongen worden uitgezet*, Rijksuniversiteit Groningen april 2006.
- Comité voor Migratie, Vluchtelingen en Demografie van de Raad van Europa, *Undocumented migrant children in an irregular situation: a real cause for concern*, 2011, www.coe.int (zoek op *Undocumented migrant children in an irregular situation: a real cause for concern*).
- Rechtbank 's-Gravenhage, 20 januari 2011, *LJN* BP1516.
- Brief van de minister van Justitie, Vreemdelingenbeleid, *Kamerstukken II*, 2010/11, 19 637, nr. 1392.
- Wijziging van Vreemdelingenwet 2000 in verband met nationale visa en enkele andere onderwerpen, *Kamerstukken II* 2007/08, 31 549, nr. 2.
- Wet van 30 oktober 2008, houdende wijziging van de Zorgverzekeringswet in verband met de verstrekking van bijdragen aan zorgaanbieders die inkomsten derven ten gevolge van het verlenen van medisch noodzakelijke zorg aan bepaalde groepen vreemdelingen en van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten met het oog op verzekering van bepaalde groepen minderjarige vreemdelingen, *Stb.* 2008, 526.
- Pharos, Defence for Children en UNICEF, *Ongedocumenteerde kinderen en de toegang tot ziekenhuiszorg*, Utrecht juni 2010.
- T. Hammarberg, *Ne renvoyons pas automatiquement les enfants migrant seuls!*, 20 april 2010, www.commissioner.coe.int.
- Defence for Children International - ECPAT Nederland, *Closing a Protection gap. Kwaliteitsstandaarden voor voogden van alleenstaande minderjarige vreemdelingen*, Leiden 2011.

Kinderarbeid

- Arbeidsinspectie, *Vakantiewerk en bijbanen in 2010. Resultaten 2010 programma kinderen en jeugdigen*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2011.
- Convention concerning Minimum Age for Admission to Employment, Geneve 26 juni 1973, International Labour Organisation C138.
- T. Strehl, S. de Vos en K. Lieten, *Baantjes en Klusjes: Kinderarbeid in Nederland?*, Leiden: IREWOC 2012.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal, *Actieprogramma kinderarbeid*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2001.

Hoofdstuk 6

Kinderrechten en internationale samenwerking

- Focusbrief ontwikkelingssamenwerking van de staat secretaris van Buitenlandse Zaken 18 maart 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op *focusbrief ontwikkelingssamenwerking*).
- Homogene Groep Internationale Samenwerking 2012 (HGIS-nota 2012), *Kamerstukken II*, 33 002, nr. 1.
- Beleidsnotitie verantwoordelijk voor vrijheid: mensenrechten in het buitenlands beleid, *Kamerstukken II* 2010/11, 32 735, nr. 1.
- UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention : Convention on the Rights of the Child : concluding observations : Netherlands*, 27 March 2009, *UN Doc* CRC/C/NLD/CO/3.
- UN Committee on the Rights of the Child, *General comment no. 5 (2003), General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child*, 27 November 2003, *UN Doc* CRC/GC/2003/5.
- Resolutie 55/2 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (18 september 2000), *United Nations Millennium Declaration*, *UN Doc* A/RES/55/2.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), *Minder pretentie, meer ambitie. Ontwikkelingshulp die verschil maakt*, Amsterdam: AUP januari 2010, www.wrr.nl.

Hoofdstuk 7

Verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie

- Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, prostitutie en pornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, New York, 25 mei 2000, *Trb.* 2001, 130.
- Initiëlerapportage bij het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, oktober 2007, www.kinderrechten.nl.
- Kinderrechtencollectief, *The first report of the Dutch Coalition for Children's Rights on the implementation of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography in the Netherlands*, juli 2008, www.kinderrechten.nl.
- UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by states parties under article 12(1) of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography: Concluding observations: The Kingdom of the Netherlands*, 30 January 2009, *UN Doc CRC/C/OPSC/NLD/CO/1*.
- *Global Monitoring Report Status of action against sexual exploitation of children, the Netherlands 2nd edition 2011*, ECPAT International, www.ecpat.nl.
- Verdrag van de Raad van Europa inzake bestrijding van mensenhandel, Warschau, 16 mei 2005, *Trb.* 2010, 160.
- Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik, Lanzarote, 25 oktober 2007, *Trb.* 2010, 156.
- Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad (*PbEU* 2011, L 101/1).
- Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad (*PbEU* 2011, L 335/1).
- Regels betreffende de regulering van prostitutie en betreffende het bestrijden van misstanden in de seksbranche (Wet regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche), *Kamerstukken II 2009/10*, 32 211, nr. 2.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Mensenhandel. Kwantitatieve gegevens over (de vervolging en berechting van) verdachten en veroordeelden in mensenhandelzaken in de periode 2006-2010*, Den Haag: BNRM 2012, www.bnrm.nl.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Rijksbrede aanpak loverboyproblematiek. Actieplan 2011-2014*, december 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op *rijksbrede aanpak loverboyproblematiek*).
- H. Werson & A. den Hertog, *Korpsmonitor Prostitutie & Mensenhandel 2010*, Landelijke Expertgroep Mensenhandel 26 april 2011.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie Veiligheid en Justitie, *Kinderen Veilig. Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016*, Den Haag november 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op *actieplan kinderen veilig*).
- Raad van Korpschefs Board Opsporing, *Stand van Zaken Korpsen 2010. Korpsmonitor Kinderporno. Programma Verbeteren Aanpak Kinderporno*, maart 2011, www.defenceforchildren.nl.
- Nationale Task Force Mensenhandel II, *Plan van Aanpak 2011- 2014. De integrale aanpak van mensenhandel verder versterken*, juli 2011, www.ecpat.nl
- ECPAT the Netherlands, *The protection of children from sexual exploitation in tourism and the role of tourism professionals, NGOs and law enforcement. International expert meeting on combating child sex tourism Berlin, 8, 9 and 10 March 2009*, ECPAT the Netherlands maart 2009, www.defenceforchildren.nl.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Mensenhandel. 10 jaar Nationaal Rapporteur. Mensenhandel in Nederland. Achtste rapportage van de nationaal rapporteur*, Den Haag: BNRM 2010, www.bnrm.nl.

- *Nationaal Actieplan. Mensenhandel. Aanvullende maatregelen van het kabinet in het kader van de aanpak van mensenhandel in Nederland*, december 2004, www.defenceforchildren.nl.
- Aanvullende maatregelen bij het Nationaal Actieplan Mensenhandel, *Kamerstukken II 2005/06*, 28 638, nr. 19.
- *Kinderporno aangepakt. Programma Verbeteren Aanpak Kinderporno. De organisatie van de aanpak van kinderporno bij de Politie*, Tilburg juni 2011, www.defenceforchildren.nl.
- Instellingsbesluit Task Force Aanpak Mensenhandel, 27 februari 2008, *Stcrt.* 2008, 47.
- Beschikking van de minister van Justitie van 6 november 2009 houdende instelling van de taskforce aanpak kinderporno en kinderseksstoerisme, *Stcrt.* 2009, 17325.
- Kinderrechtencollectief, *The Third Report of the Dutch Coalition for Children's Rights on the implementation of the Convention on the Rights of the Child*, juli 2008.
- Programma Verbeteren Aanpak Kinderporno (PVAKP), *Barrièremodel Kinderporno. Barrières en interventies ten behoeve van de aanpak kinderporno*, oktober 2011, bijlage bij *Kamerstukken II 2011/12*, 31 015, nr. 77.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Kinderpornografie. Eerste rapportage van de nationaal Rapporteur*, Den Haag: BNRM 2011, www.bnrm.nl.
- R. Verwijs e.a., *Loverboys en hun slachtoffers. Inzicht in aard en omvang problematiek en in het aanbod aan hulpverlening en opvang*, Verwey-Jonker Instituut 2011, www.verwey-jonker.nl (zoek op *loverboys en hun slachtoffers*).
- UNICEF en Defence for Children International, *Jaarbericht Kinderrechten 2011*, www.unicef.nl (zoek op *jaarbericht kinderrechten 2011*).

Hoofdstuk 8

Kinderen in gewapende conflicten

- Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten, New York, 25 mei 2000, *Trb.* 2009, 192.
- Initial report of the Kingdom of the Netherlands submitted under Article 8 paragraph 1 of the Optional Protocol to the rights of the child on the involvement of children in armed conflict, 28 december 2011, www.defenceforchildren.nl.
- Wet van 13 maart 1997 houdende bepalingen met betrekking tot de militaire dienstplicht alsmede wijziging van enige wetten en overgangsrecht (Kaderwet dienstplicht), *Stb.* 1997, 139.
- Wet van den 19den December 1931 houdende regelen betreffende den rechtstoestand van de militaire ambtenaren, *Stb.* 1931, 519 en *Stb.* 2009, 42.
- Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949, www.icrc.org.
- Coalition to stop the use of child soldiers, *Child Soldiers. Global Report 2008. This report covers the period from April 2004 to October 2007*, Londen 2008, www.childsoldiersglobalreport.org.
- VluchtelingenWerk Nederland, *Vluchtelingen in getallen 2011*, juni 2011, www.vluchtelingenwerk.nl (zoek op *in getallen*).

Colofon

De ngo-rapportage 2012 is een uitgave van het Kinderrechtencollectief

Het Kinderrechtencollectief:

UNICEF Nederland

Stichting Kinderpostzegels Nederland

Bernard van Leer Foundation

Jantje Beton

CG Raad

Augeo Foundation

Terre des Hommes

NJR

Defence for Children (voorzitter)

Met als adviseur het Nationaal Jeugdinstituut (NJI)

© april 2012

Grafisch ontwerp

Designink.nl

Fotografie

Moolenaar Fotografie

Druk

Stenco Grafimedia

De ngo-rapportage 2012 is te downloaden van:

www.kinderrechten.nl

Contactgegevens

Het Kinderrechtencollectief

p/a Defence for Children

Hooglandse Kerkgracht 17G

2312 HS Leiden

071 516 09 80

KINDERPOSTZEGELS
voor kinderen door kinderen

Bernard van Leer Foundation

